

ՄԻՈՆ

ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐԺԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ
ՊԱՏՐԻԱՐԿ ՍՈՒՐԲ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԻ

ՆՈՐԱՆԻՔԻ ՍՈՒՅՈՒՆԻ ՍՈՒՅՈՒՆԻ ՍՈՒՅՈՒՆԻ

Քեզ ձեռնարկեցի ձեր համայնքի ղեկավարին՝
 Գևորգ Գևորգյանին, որը ձեր համայնքի
 ղեկավարն է։

Սերժանտ Գևորգյանը ձեր համայնքի
 ղեկավարն է։

Սերժանտ Գևորգյանը

Սերժանտ Գևորգյանը

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՌԱՋԻՆ ԿԱՐԳԻ ՇՊԱՆՇԱՆԻ
 ՇՆՈՐՀԱՆ ԱՐԽԱՅԱԿԱՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԸ

25 Յունուար 1965

Ներքին Ամենապատուաբան
Հայ Պատրիարք Երուսաղէմի.

Հետեւելով 1-32-16674, 30-11-1964 թուակիր և Ձեր՝ «Զար-
թօնքի Առաջին Կարգի շխմշանին արժանացման առնչութեամբ
գրած նամակիս, կը ներփակեմ Ձեր ամուսնով հրատարակուած և
Որբայական գերագոյն ստորագրութեամբ զարդարուած Արքայա-
կան Հրովարտակը:

Այս բարեպատեհ առիթով, Ձերդ Ամենապատուաբանն կը
ներկայացնեմ բարեմաղթութիւններս և շնորհաւորութիւններս՝
գերագոյն այս գնահատանքին համար:

Ձերդ անկեղծօրէն

Տաւուս Ապու Ղազարէ
Կառավարիչ Երուսաղէմի

Մենք,

ՀիօսէՅն ՈՐԴԻ ԹԱԼԱԼԻ,

ԹԱԳԱՒՈՐ ՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՀԱՇԻՄԱԿԱՆ ԹԱԳԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ.

ԱՌ Ի ԳՆԱՀԱՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՅՆ ԿԱՐՈՂՈՒԹԵԱՆՈ՝ ՈՐՈՆՑՄՈՎ
ԿԸ ՆԿԱՐԱԳՐՈՒԻ ՆՈՐԻՆ ԱՄԵՆԱՊԱՏՈՒԹԻՒՆ ԵՂԻՇԷ ՊԱՏ-
ՐԻԱՐԻ ՏԵՐՏԵՐԹԱՆԸ, ԵՒ ԻՐ ՄԵՋ ԳՏԱՆ ԸԼԼԱԼՈՎ ՀԱՇԻՄԱԿԱՆ
ՏԱՆ ՀԱՆԴԷՊ ԱՆԿԵՂՄՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՀԱՌԱՏԱՐՄՈՒԹԻՒՆ, ԻՐԵՆ
ՇՆՈՐՀԱՆ ԵՆՔ «ԶԱՐԹՕՆՔ»-Ի ԱՌԱՋԻ ԿԱՐԳԻ ՇՔԱՆՇԱՆԸ, ԵՒ
ՀՐԱՄԱՅԱՆ ՀՐԱՏԱՐԱՎՈՒՄԸ ԱՅՍ ԹԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԸՆՈՂ
ԱՌՈՆ ՀՐՈՎԱՐՏԱԿԻՆ՝ ՄԵՐ ԴԻԻԱՆԱՏՈՒՆԵՆ:

ՏՐՈՒԱՆ ՄԵՐ ՊԱՄՄԱՆԻ ՊԱԼԱՏԵՆ, ԱՄՄԱՆ, ԱՅՍ 17-Դ
ՕՐԸ ՈԱԶԱՊ 1384-Ի, ՈՐ ԿԸ ՀԱՄԱՊԱՏԱՍԽԱՆԵ 1964 ՆՈՅԵՄԲԵՐ
21-Ի, 8. Գ.:

ՏԻՐՈՋՄ՝ ՄԵՆ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՀՐԱՄԱՆՈՎ

ՀԻՒՍԷՅՆ ՊԵՆ ՆԱՍԵՐ

ՀԱՇԻՄԱԿԱՆ ԱՐԲԱՅԱԿԱՆ ՏԱՆ ԴԻԻԱՆԱՊԵՏ

Ն. ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ Ս. ԱՐՔԵՊՍ. ՏԵՐՏԵՐԵԱՆ ՊԱՐԳԵԻԱՏՐՈՒԱԾ «ՆԱՅՏԱ»ՅԻ Ա. ԿԱՐԳԻ ՇՔԱՆՇԱՆՈՎ

Նախքան դէպի Եւրոպա պաշտօնական շրջապտոյտի մը ձեռնարկելը, Յորդանանի բարեխնամ Քազաուր Ն. Վ. Հիւսէյն Ա. հանցաւ Երուսաղէմի Պատրիարք Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեանի շնորհել «Նահտա»յի Առաջին Կարգի շքանշանը, որ վերապահուած է պետական բարձր անձնատրութիւններու, և որ կը տրուի շատ բացառիկ պարագաներու:

Շքանշանի տրուութեան արարողութիւնը կատարուեցաւ Վարչապետ Ն. Վսեմութիւն Պահնաթ Թալիունիի ձեռամբ Վարչապետարանին մէջ, Ամման, Շաբաթ, 19 Դեկտեմբեր 1964, կ. ա. ժամը 10.30-ին:

Ն. Ամենապատուութիւն Պատրիարք Սրբազան Հօր կ'ընկերանային Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպիսկոպոս Ասլանեան, Ս. Աթոռի Դիւանապետ Հոգշ. Տ. Շահէ Վրդ. Անէմեան, Աւագ Թարգման Հոգշ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նազարեան, ինչպէս նաեւ Հոգշ. Տ. Ներսէս Վրդ. Փապունեան և Հոգշ. Տ. Արշակ Արք. Խաչատուրեան:

Խօսք առնելով, Պատրիարք Սրբազան Հայրը իր երախտագիտութիւնն ու շնորհակալութիւնը յայտնեց Ն. Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թագաւորին՝ այն բարեխնամ հոգատարութեան և ուշադրութեան համար, որուն կ'արժանանան Հաշիմական Քազաուրութեան քաղաքացիները, որոնց կարգին նաեւ քրիստոնէայ բոլոր համայնքները:

Ն. Ամենապատուութիւնը շնորհակալութիւն յայտնեց նաեւ Ն. Վսեմութիւն Պահնաթ Թալիունիի՝ Վեհափառ Քազաւորին և Հաշիմական Կառավարութեան իր մատուցած յոյժ գնահատելի և օգտակար ծառայութիւններուն համար:

Պատասխանելով, Ն. Վսեմութիւն Վարչապետը շնորհաւորեց Ն. Ամենապատուութիւնը՝ «Նահտա»յի Ա. Կարգի շքանշանին արժանացած ըլլալուն համար, և ըսաւ որ Ն. Վեհափառութիւն Հիւսէյն Թագաւոր վերոյիշեալ շքանշանը շնորհած էր՝ ի գնահատութիւն Պատրիարք Սրբազանին կողմէ յօգուտ Յորդանանի տարուած աշխատանքներուն:

Սիրալիր և շերտ ընդունելութենէ մը ետք, Ն. Ամենապատուութիւն Պատրիարք Սրբազանը իր շքախումբով վերադարձաւ Երուսաղէմ:

ՄԻՈՆ

ԼԹ. ՏԱՐԻ-ՆՈՐ ՇՐՋԱՆ

ԿՐՕՆԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ, ԲԱՆԱՄԻՐԱԿԱՆ
ՊԱՇՏՕՆԱԹԵՐԹ ԵՐՈՒՍԱԿԷՄԻ ՀԱՅ ՊԱՏՐԻԱՐԳՈՒԹԵԱՆ

«سور» مجله ارومیه شهری، دینی، ادبی، ثقافیه.

"SOUR" ARMENIAN MONTHLY OF RELIGION, LITERATURE, PHILOLOGY

2013

1965

Յունուար — Փետրուար

Թիւ 1 - 2

ԱՄԵՆ. Ս. ՊԱՏՐԻԱՐԹ ՀՕՐ ԺՆՆԴԵԱՆ ՊԱՏԳԱՄԸ

Բ Ե Թ Ղ Ե Հ Է Մ Ի Ս Ո Ւ Ր Բ Ա Յ Ր Է Ն

ԺՈՂՈՎՈՒՐՆ ՀԱՅՈՑ ՈՐ Ի ՅՈՐԴԱՆԱՆ ԵՒ Ի ՍՓԻՒՌՍ ԱՇԽԱՐՀԻ

Նորէն կը հնչեն զանգերը Բեթղեհէմի, խոր ու թրթռուն, հոգիներու անդռին վրայ կաթիլ կաթիլ ինկող, ջերմ ու աներկրային: Անգամ մը եւս աղմուկէն և նիւթէն վեր, զգացումներու մետաքս թելը կ'երկարի լուսաւոր հեռուններուն, զուարթուններու բացխփիկ թեւերու ընդմէջէն, որովհետեւ սիրոյ, խաղաղութեան բայց մանաւանդ արդարութեան իշխանը վերստին կը ծնի այս գիշեր Բեթղեհէմի Ս. Այրին և հոգիներուն խորը:

Զանգեր Բեթղեհէմի, ձայն աւետաւոր մեր Տիրոջ Ծննդեան, տեսիլք, երկնաթռիչ երազը մեր պապերուն, ճամբան մեր ներքին լոյսերուն, հնչեցէ՛ք միշտ, և հոգիները, մառապայթ ու ստուեր, թող վազեն իրենց աւագանին, երկիրն ու երկինքը լեցնող խորհուրդին:

Բաց վերստին թեւերդ ներմալ, խորհուրդ Բեթղեհէմի, և թող լոյսդ աստղ առ աստղ ծաւալի նեարդներէն ներս երկնակաթօս մարդերու, օծելու մեղքի բաւիղները, գունաւորելու համար ամպերը ցաւին, վասնզի դուն անհուն ձայնն ես, հազարներու տառապանքին ու երազին:

Մեր Տիրոջ Ծնունդը, սրտառուչ ու գեղեցիկ դրուագ մը չէ միայն, մին անոնցմէ՝ որոնք յաճախ յուզիչ և մեծ յիշատակներով կը հարստացնեն կեանքը, այլ սկիզբը նոր կարգի մը՝ մարդկային պատմութեան մէջ:

Մարդուն կեանքը շնորհիւ այդ Յայտնութեան նոր նշանակութիւն կ'ստանար, Աստուած կը մասնակցէր մարդկային պատմութեան, ու կը լեցուէր բացը որ կար հոգիին ու մարմնին, երկրին ու երկնքին միջեւ:

Մանուկը որ այսօր վերստին իր խանձարուրը կը բանայ այս սրբազան Այրին և մեր հոգիներէն ներս, խորհուրդն ու մարմնառութիւնն է խաղաղութեան, սիրոյ բայց մանաւանդ արդարութեան՝ որ ըզձանքն ու կարօտն է եղած դարերով տառապող սերունդներուն, պատմութեան մութ և արիւնոտ ծփանքներուն դիմաց:

Հարստութիւն, զինուորական փառք և մտքի նուաճումներ արհամարհելի չեն անշուշտ, սակայն բաւական չեն ապահովելու ժողովուրդներու առողջութիւնն ու տեւականութիւնը, եթէ անոնց պակսի արդարութեան զգացումը: Մեր ժողովուրդը դարերով արդարութեան ըզգացումին ոգրերգական սէրն է ունեցած, հեւոտ ու բարախուն, նման անմահութեան նայուածքին:

Մարդարութեան յագացքը անշուշտ դիւրին տարագելի գաղափար մը չէ, որքան ատեն որ մէկուն արդարութիւնը կը յանգի գրեթէ միշտ ուրիշին հանդէպ անարդարութեան: Ազգերու արդարութեան կշիռքին մէջ ոգրալի է տեսնել որ ժողովուրդները իրենց սփռեալ կիրքերը կը նետեն նժարին մէջ նոյն այդ արդարութեան անունով, արիշներու հոգն ու իրաւունքը իւրացնելու համար:

Ազգերու կեանքին հիմն ու կեդրոնական սկզբունքը արդարութեան գաղափարն է: Իրական քաղաքակրթութիւնները արդիւնք են անոր նկատմամբ եղած յարգանքին: Մարդկային կեանքի ամենէն շինիչ ուժերու ագրիւրն ու ներշնչարանը, թշուառութեանց ամենաբոյժ ամոքիչը, քաջութեանց ամրապնդիչ պահպանակը, առաքինութեանց դրդիչն ու մշակը արդարութիւնն է:

Ի՞նչ փոյթ թէ միլիոնաւոր մարդեր տակաւին ունեցած չըլլան, յանուն արդարութեան, իրենց իրաւունքը եղող այդ բարիքը: Այս գիշեր բոլոր երկիրներու և հոգիներու հորիզոնին վերեւ նորէն կը շագայ Արդարութեան Իշխանին աստղը: Կը հաւատանք թէ մօտ է օրը՝ երբ Ան պիտի նշուլէ նաեւ մեր երկնակամարին վրայ, մեր ժողովուրդին բերելու իր դարաւոր իղձերուն, երազներուն և ճշտումին գրաւականը եղող արդարութիւնը: Գիմը իր արիւնին՝ զոր դարերով, բայց մանաւանդ յիսուն տարիներ առաջ այնքան առատօրէն հոսեցաւ ռմբագործներու սուրին և Պիղատոսներու ձեռքերուն վրայ:

Մեր խորունկ հաւատքն է եղած դարերով, որ ամէն գոհողութիւն, ուշ կամ կանուխ, իր արժանի հատուցումը կ'ունենայ: Թէ Աստուծոյ արդար արեւին ներքեւ այնքան վայրագօրէն նահատակուած մեր երազը, կարմարած՝ մեր գոհերուն արիւնով, օր մը սլտի իրականմայ, որովհետեւ երազները չեն մեծնիր՝ երբ արիւնով են գրուած: Մեր անթիւ նահատակներուն սրբազան կտակն է ան, անոնց մահուան գիմը եղող անփշշրելի աղամանդի սլաքը: Եւ մեռելներ չեն ապրիր երբ մեռնի երազը, և ոգիները կը դադրին իրենց դերէն, երբ մեռելները լռեն: Վայ այն ժողովուրդին, որ անգամ մը եւս կը մեռցնէ իր մեռելները:

Կը հաւատանք թէ պիտի գայ օրը այդ հաւատքին, որուն քաղցն

ու ծարաւը ունեցողներուն պիտի տրուի իրենց արդար բաժինը: Պիտի գայ օրը ուր դուռները պիտի չգոցուին գիշեր ու ցերեկ, վասնզի ոչ ոք պիտի մտածէ ուրիշի սեմէն ներս իր տոբը նետել: Ուր ծառերուն ոչ մէկ օտար ձեռք պիտի երկարի: Ուր հացը ամէն երդիքի տակ, խտացած արեւ մը ինչպէս, պիտի ճառագայթէ: Ուր մեր հիմա արիւնով իսկ գնել յօժարած բարիքները, պիտի ըլլան մեր պարտեզի ծաղիկներուն պէս մեզի մօտ և մատչելի, երբ սիրտներուն մէջ շատնայ արդարութեան զգացումը: Նման աշխարհ մը ոչ երբաք է և ոչ ալ ցնորք, անոր խանձարութիւնը բացւած է արդէն դարեր առաջ. մեզի կը մնայ այդ մանուկը չմեղցնել:

Ժողովուրդը Հայոց, դուռ դարերով արդարութեան և ազատութեան տենցն ես ունեցեր, երկնքին չափ խորունկ և ոսկի անուրջի մը պէս գեղեցիկ: Այդ զգացումը լոյծ, տարտամ և վերացական յղացք մը չէ եղած քեզի համար, այլ ջիգերով զգալի, մարմնացած հեւք մը, սլացք մը, քու ըզձանձի քափին մէջ երկնքի դուռները և արդարութեան դարպասները խորտակելու չափ: Ի վերջոյ մեր պապերը չեն մեռած, մեռած ըլլալու սիրոյն:

Դուք գաւակներ Հայաստանեայց Եկեղեցւոյ ի սփիւռս աշխարհի, որ կը հաւատաք Աստուծոյ Որդիին և Արդարութեան Իշխանի մարմնով երեսալուն, մեզի հետ միասին այս գիշեր ձեր երկիւղած էութեան խորեւէն անգամ մը եւս ազօթեցէք որ փարատին մատախուղները, չճանան չարիքները, տարագրուին տագնապները և լինի խաղաղութիւն, սէր և արդարութիւն բոլոր ազգերուն, որոնց սուրբ երազը անգամ մը եւս կը հիւսուի այս սրբազան գիշերէն:

Մեր Տիրոջ Սուրբ Ծննդեան առիթով, մեր խորին երախտագիտութիւնն ու անկեղծ հաւատարմութեան զգացումները մեր սիրելի Թագաւորին, Հիւսէյն Առաջինի, ինչպէս նաեւ իրմով գլխաւորուած Յորդանանի բոլոր վարիչներուն:

Տէրը քոյ միշտ անսասան պահէ Հաշիմական Գահը և անոր անգուցական Գահակալին շնորհէ անփորձ, երջանիկ և արդիւնաշատ բազմաթիւ տարիներ, իրագործել կարենալու իր ժողովուրդին արդար ակնկալութիւնները, խաղաղութեան և սիրոյ քաղցր մթնոլորտին մէջ, ամէն:

ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ

«ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԿՈՂՄՆ ԱՇԽԱՐՀԻ»

Ս. Յարութեան Տանարի հանգանակութեան առթիւ տեղաւորված մեր եւս մեզի յայտնուեցաւ Ամերիկայի Հայը իր տոհմիկ առաքինութիւններու հարազատ պատկերին մէջ: Ատլանտեանէն մինչեւ հաղաղականի ափերուն վրայ տարածուած մեծ այդ գաղութը՝ ունի իրեն յատուկ արժանիքներ և նկարագրի պատուարքեր գիծեր, որոնք եթէ չեն գատորոշեր զայն մեր միւս գաղութներէն, սակայն կը բացառեն, հայեցի առաքինութիւններու իր յորդագեղ արտայայտութիւններով:

Հակառակ Նոր Աշխարհի մեղկացուցիչ, շլացուցիչ և մաշեցուցիչ պայմաններուն, Հիւսիսային Ամերիկայի Հայ գաղութը պահած է իր ցեղային ամենէն հիմնական յատկութիւնը՝ նկարագրի տոկունութիւնը և նախաձեռնութեան ստեղծագործ երեւակայութիւնը: Յաջողած անհատ Հայերու չէ՝ որ հանդիպեցանք Ամերիկայի ամէն կողմերուն, այլ՝ յաջողած Հայկական զանգուածի մը, որ իր ամբողջութեան մէջ, կեանքի ամէն ասպարէզներու սանդուխներուն վրայ, առաջնակարգ դիրքերու տիրացած է, ու տարօրինակ հրաշքով մը՝ Ամերիկեան արագ և գործնական կեանքի հոգեբանութեան վրայ պատուաստած է Հայկական կեանքի ջերմ, զգայուն և մաքուր աշխարհը. եւ մեր կարծիքով, տրուած պայմաններուն մէջ, ներքին նման մթնոլորտի մը պահպանութիւնը ո՛չ միայն մեծագոյն փառք, այլ չաւազոյն գրաւականն է Ամերիկեանայութեան վերապրումին:

«Երկրի» կարօտը, արեւելեան մեր աշխարհի արեւին յիշատակը և ազգային հպարտութեան վսեմ զգացում մը իրարու շաղախուած՝ Ամերիկայի Հայուն սիրտը վերածած են անհուն գանձի մը, որմէ անվերջ կը բաշխուին բարիք և եղբայրութիւն՝ գաղթաշխարհի ամէն կարիքներուն: Արդար ըլլալու համար պէտք է խոստովանիլ այս առթիւ, թէ սխալ է նիւթական բարգաւաճութեան վերագրել միայն այն փաստը՝ որ Ամերիկահայուն կը վերապահէ առատաձեռնութեան մրցանիշը: Բազմաթիւ գաղութներ ունինք նոյնքան բարգաւաճ և շատ աւելի մեծ թիւով հայեր՝ ստաւելի եւս հարուստ, սակայն ո՛չ մէկ գաղութ ազգային աւանդութեան մը բարձրացուցած է նուիրաբաշխումը, ինչպէս կը շարունակէ ընել Ամերիկայի մեր պատուական Հայութիւնը:

Ս. Յարութեան Տանարի հանգանակութիւնը և այստեղ հրատարակուած հազարաւոր անունները մէկ օղակն են ոսկի այն շղթային, որ կէս դարէ ի վեր Ամերիկայի հայը՝ Միջին Արեւելի մեր ազգային կա-

ընդհանուր կը կապէ ոչ թէ նուիրատուի և նպաստընկալի կապով, այլ ազգային կեանքը կոթողելու և ուսմանցնելու եղբայրական նիգով:

Հին սերունդի Հայը կը տառաջի հայրենիքի կարօտն և իր գաւակներու անգլիախօսութենէն և կու տայ կարծէք դարմանելու համար աշխարհ՝ ինչ որ անդարմանի կը գտնէ իր տան մէջ: Երիտասարդը կու տայ ապացուցանելու համար որ ինք Հայ է իր զգացումներու աշխարհին մէջ և այնքան գիտակից՝ իր պարտականութիւններուն և հեռաւոր կապերուն: Միացած՝ երկուքին ալ հոգիները այցուած են մոյն մտահոգութիւններէն — Հայկական Ժողովուրդինը ամուր անոքերով վեր բռնելու նախանձախնդրութենէն:

Եւ բոլոր երեմիական յոռետեսութիւններուն և պարտաւորական գուշակութիւններուն դիմաց, անվարան կարելի է յայտարարել թէ հպարտ զգացիմք Ամերիկահայութեամբ:

Հպարտ՝ խարուսիկ երեւոյթներու ետին պլպլացող այն բոցով, որ հարազատ զգացումի մը լոյսն է, Հայկական աշխարհ մը լուսաւորող իւրաքանչիւրի հոգիին մէջ:

Հպարտ՝ իշխանական այն վերաբերմունքէն, որ միայն հանգանակութիւններու առթիւ կը բաշխուի, բարեբարութիւններու գետի մը լայնութեամբ:

Հպարտ մանաւանդ՝ մեծ իրագործումներով, որ Հայկական եկեղեցիներն են Ամերիկայի մէջ:

Մարդերէն դուրս, Ամերիկայի Հայ դաշտին վրայ կանգնած ամենէն պանծալի իրականութիւններն են մեր Տաճարները: Տարօրինակ ծաղկումով մը, անոնք հայկական կաթուղիկէներ գրեթէ անցած են Աւերիկեան երկինքին դիմաց հոն՝ ուր հոծ կամ հազիւ փի մը Հայութիւն հաստատուած է: Համեստ ազօթաւելիէն մինչեւ Մարմաշէններու և Անիի Տաճարներու հետ մրցող փարթաւ կառուցումները, անոնք պարտաւոր են նոր գիտակցութեան մը, որ արշալի հանած է մեր բոլոր ծուխերը: Հինին տեղ նորը, Հայկական ամենէն հարազատ ոնով, նորի պարագային՝ լաւագոյնը. ա՛յս է նշանաբանը, որ հարիւրի մօտեցուցած է Ամերիկայի Հայ Առաքելական եկեղեցիներու թիւը, մեծածախս կառուցումներով և շէնք ներկայութեամբ:

Եկեղեցին, Նոր Աշխարհի իրականութեան մէջ, տունն է Հայկական կեանքին: Հոն, Կիրակնօրեայ Դպրոցէն մինչեւ հոգաբարձութիւն, կազմակերպութիւններու մեծ ցանցերը և ամբողջ տարուան Կիրակիները գլխաւոր ձեռնարկները՝ բեւեռած են ընկերային կեանքը եկեղեցիներու և անոնց սրահներուն շուրջ: Անվերջանալի մաշկերոյթներ, ի պատիւ այցելող Առաջնորդին, հիւրին, հանգանակող նուիրակին, դասախօսին, արւեստագէտին, եկեղեցւոյ բարեբարին՝ եկեղեցիին կից սրահը կը պահեն երթեւեկութեան և կենսունակութեան տարօրինակ լարուածութեան մը մէջ, ուր Հայ երգը, արտասանութիւնը, խօսքը և մթնոլորտը ջերմացուցիչ օճախներու նման տաք կը պահեն Ամերիկահայութիւնը:

Իսկ սրահներում կից՝ Կիրակնօրեայ Դպրոցները, ուր յատկապէս ուշագրաւ է յանախող մանուկներում ստուար քիւր և ռսուցչական կազմերում մուկրոնածութիւնը, այն դարբնոցներն են, ուր մեր ազգային եկեղեցին, շարականներու քաղցրութեան, կրօնական շունչի մաքրութեան և մեր պատմութեան դասի խանդավառութեան մէջ կը լարէ մեր մանուկներու հոգին և կը սեւեռէ գայն դէպի հայ արժէքները: Հայկական ամէնօրեայ դպրոցներու դժբախտ բացակայութեամբ, Կիրակնօրեայ Դպրոցներու մեծ ցանցը այլապէս միտքարական երեւոյթ մը կը հանդիսանայ: Եւ այս գիտակցութեամբ, Հիւսիսային Ամերիկայի գոյգ Առաջնորդաբանները, լուսագոյնս պատրաստուած դասագիրքներու, կրօնական և եկեղեցագիրական հրատարակութիւններու շարքով մը Կիրակնօրեայ Դըպրոցներում մէջ ապահոված են նախանձնի մակարդակ մը:

Ամերիկեան Հայ կեանքի կարիքներէն ծնած մոյնքան միտքարական երեւոյթ մըն է Հայց. եկեղեցւոյ երիտասարդութեան Ամերիկեան կազմակերպութիւնը, որ Կիրակնօրեայ Վարժարանը աւարտած և Հայց. եկեղեցւոյ ոգիով խանդավառ երիտասարդներու խմբաւորումն է եկեղեցիին շուրջ: Իրենց յատուկ հրատարակութիւններով և քերթիկով, երիտասարդները կը պահեն կապ մը ռ'ջ միայն իրարու և եկեղեցիին միջեւ, այլ մանաւանդ իրենց անցեալին և Հայ իրականութեան հետ:

Կիրակնօրեայի, երիտասարդութեան, երիտասարդ ամուսիններու, Օժանդակ Տիկնանց, արանց և կանանց զանազան կազմակերպութիւններ եկեղեցին կը բարձրացնեն աւելն տարիքի և սեռի Հայերու շաղախումով կերտուած ազգային կառույցի մը, որ խիզախօրէն կուրծք տուած է մաշեցնող ալիքին:

Առանց ուրանալու Հայ մամուլին և կուսակցական, հայրենակցական, բարեգործական և այլ ազգամուէր կազմակերպութիւններու նպաստը, պէտք է շեշտել այն բացայայտ իրականութիւնը՝ թէ Ամերիկեայ կեանքի կազմակերպութեան անկիւնաքարն է Առաջնորդարանը, շէնքը՝ Թեմական իշխանութիւնը իր նիւղաւորումներով և առանցքը՝ Հայց. եկեղեցին: Եւ իբր այդ, հակառակ մեր եկեղեցին երկուքի մեղքող հին ատելութիւններուն, Ամերիկայի Թեմը, իր ամբողջութեամբ մէջ, իր իշխանութեամբ, կազմակերպութիւններով, թեմական և ծխական մամուլի լայն նիւղաւորումներով, արդիական հասկացողութեամբ լարուած այն մեծ մեքենան է, որ «Հիւսիսային կողմն աշխարհի» կը պահէ զանգուածը Հայութեան, սառնամանիքներու և գաղջութիւններու դէմ:

Եւ ինչպէս ամէն տեղ և ամէն կազմակերպութեան պարագային մեծ իրադործումներու ետին կան մեծ հոգիներ, այդպէս ալ Ամերիկայի գոյգ Թեմերու շէնք երթը իրեն առաջնորդող ունի մեր ժողովուրդի ազնուագոյն զգացումները իրենց անձին մէջ խտացուցած փի մը այդ մեծ հոգիներէն, որոնք բարեբարութիւնը կեանքի օրէնք ըրած և խաղաղասիրութիւնը՝ նշանաբան, իրենց սիրտին արեւը բացած են եկեղեցաշինութեան ընդարձակ դաշտին վրայ և իրենց անձին օրինակով և կազմակերպչական իմաստութեամբ յառաջ կը տանին ստեղծագործ թափը Ամերիկայի Հայութեան: Առանց համեստութիւններ վիրաւորելու, թող ներուի յիշել այստեղ ամենէն փայլուններէն՝ վսեմաշուք Ալեք Մանուկ-

եանը, նահապետանման Հայկ Գավուհներանը, նախնաձախնդիր Տատուր Տատուրեանը, վնռական Սարգիս Զարգարեանը, ամբողջանուէր Ճան Բիրբինեանը, պերճախօս Տիգրան Պոյանեանը և տակաւին փաղանգը Մարտիկեաններու, Թադոսեաններու, Խոլիկեաններու և Տիւլկերեաններու, որոնք, ինչպէս բարեբարական ամէն ցանկի մէջ, այնպէս ալ Ս. Յարութեան Տանարի հանգանակութեան ցանկերուն գլուխը կը գրաւեն պատուոյ տեղերը:

Յաջող հանգանակութեան մը առթիւ արձանագրուած խանդավառ խօսքեր թող չնկատուին մեր տողերը, այլ սրտցաւ Հայու մը ուրախութեան պոռթկումը, զոր աղօթքի մը հետ կ'ընծայենք մեր հայրերու Աստուծոյն, որ «նախախնամեալ պահեսցի Հիւսիսային կողմն աշխարհի, վանքս, անապատս, քաղաքս և գիւղս և քնակեալ ժողովուրդս»:

Շ.

ԱՆՆԱԽՆԹԱՑ ԲԱՐԵՐԱՐՈՒԹԻՒՆ ՄԸ Հ.Բ.Ը.ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԱԽԱԳԱՀ ՏԻԱՐ ԱԼԵՔՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ԿԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆՆԵ ԺԱՌՆԳ. ԵՒ ԸՆԾԱՑԱՐԱՆԻ ՆՈՐ ՇԵՆՔԸ

Հ. Բ. Ը. Միութեան Վսեմաշուք Նախագահ Տիար Ալեքս Մանուկեան, 1963 Հոկտեմբերի Երուսաղէմ իր այցելութեան առթիւ, խոստացած էր «ստանձնել ժառանգաւորաց և Ընծայարանի նոր շէնքի մը կառուցումը»։ Պատրիարք Սրբազան Հօռ 1964 Սեպտեմբերի Նիւ Եորք այցելութեան, մեծարգոյ Նախագահը վերջնականապէս յանձն առաւ կրթական մեծ հաստատութեան մը բարեբարութիւնը, Պատրիարքարանիս տրամադրելով նիւթական անհրաժեշտ միջոցները։

Այժմ արդէն իսկ պատրաստուած է կառուցուելիք ուսման մեծ այդ կեդրոնին ու յարակից շէնքերուն ընդհանուր յատակագիրը, և շինարարութեան աշխատանքները կը սկսին մօտ առնէն։

Մնած 1901-ին, Իդմիրի 1920-ի աղէտէն անմիջապէս ետք Տիար Մանուկեան կ'ապաստանի Ամերիկա, ուր, շնորհիւ իր փայլուն մտքին, անխոնջ աշխատանքին և յարատեւութեան ոգիին՝ կը տիրանայ ամենափայլուն դիրքի, դառնալով Ամերիկահայութեան ամենէն կարկառուն ղեմքերէն մին։

Ինչ որ սակայն կը կազմէ գեղեցկագոյն յատկանիշը Տիար Մանուկեանի՝ Ամերիկահայ ազգային ու ընկերային կեանքէն ներս իր ունեցած ամենէն ազնիւ ու միաժամանակ յոյժ օգտակար գործունէութիւնն է. գործունէութիւն մը՝ որ կը տարածուի յիսուն տարիներու վրայ, Կեանք մը ամբողջ։

Տիար Մանուկեանի անձնական անդուլ ճիւղերուն և անհատական օրինակին արդիւնք է առաւելաբար Տիթրոյթի Հայ Կեդրոնին հոյակապ շէնքը, ինչպէս նաեւ նոյն քաղաքի նորակառոյց եկեղեցին։

Որպէս երկարամեայ անդամ Ամերիկայի Հայ Եկեղեցւոյ Երեսփոխանական Ժողովին, մեծ է եղած Տիար Մանուկեանի դերը Միացեալ Նահանգներու հոծ Հայ դաշուիէն ներս՝ համերաշխութեան եղբայրական ոգիի մը ստեղծումին և համայնքային գործերու անխոչընդոտ ընթացքին առնչութեամբ։

Իշխանական ու առատամեծն իր բարերարութիւններուն շնորհիւ է որ Միացեալ Նահանգներու Հայ գաղութէն ներս ծառայող բազմաթիւ հոգեւորականներ միջոցն ու պատենութիւնը ունեցած են հետեւելու Ամերիկեան զանազան Աստուածարանական վարժարաններու դասընթացներուն :

Սակայն Տիար Ալեքս Մանուկեանի հանրային գործունէութեան փառասպակը կը կազմէ վստահաբար այն անձնանուէր ու արդիւնաշատ ծառայութիւնը՝ զոր տարիներով մատուցած է և կը շարունակէ ընծայել ազգապարծան մեծ կաղմակերպութեան՝ Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան : Մօտաւորապէս քսան տարիներ առաջ, գլխաւորաբար Տիար Մանուկեանի անդուլ ջանքերուն շնորհիւ վերակենդանացած է Միութեան Տիթրոյթի Մասնաճիւղը, որ ցարդ ամենէն գովելի և օգտակար գործունէութիւն մը ունեցած է Հայաշատ այդ գաղութէն ներս : Եկեղեցանպաստ կամ ազգային որեւէ հանգանակութեան առիթով, Տիթրոյթի համայնքը իր մասնակցութիւնը բերած է առաւելադոյն չափով մը, իսկ յաճախ՝ իրմէ անկարողածն ալ գլխ-անցնելով : Այսպէս էր որ, Հ. Բ. Ը. Միութեան կողմէ կաղմակերպուած Պատերազմի Աղէտեալներու, Կարօտեալներու, Ներգաղթի և Դպրոցաշինութեան հանգանակութիւնները Տիթրոյթի մէջ մեծադոյն յաջողութեամբ արգիւնաւորուած են :

Տիար Մանուկեան աւելի քան քսան տարիներ անդամակցած է Բարեգործական Միութեան Կեդր. Վարչ. Ժողովին, և 1953-ի Դեկտեմբերէն ի վեր կը վարէ Միութեան Նախագահութիւնը ամենէն կատարեալ կերպով ու մեծ ձեռնհասութեամբ : Ու իր ազգին ընծայարեւած գոհողութեան չափը դէթ մասամբ ծանօթացուցած կ'ըլլանք, երբ յիշենք թէ Տիար Մանուկեան, իր ազգօգուտ գործունէութենէն գուրո՝ Նախագահն ու Վարիշն է Ամերիկայի զանազան կողմերը հաստատուած եօթ ընկերութիւններու :

Իր կատարած բարերարութիւններուն ընդհանուր գումարը կ'անցնի կէս միլիոն տոլարը, յատկացուած ընդհանուր առմամբ եկեղեցական ձեռնարկներու : Այս բարերարութիւններու թաղն ու պսակը կը կազմէ անվաբան այն անհախընթաց նուիրատուութիւնը՝ որով պիտի կատուցուի երաւատալէ մի նոր Դպրեվանքը՝ զառնալու համար Հայաստանեայց եկեղեցիի զինուորեալ պաշտօնեաներուն դաստիարակութեան և լուսաւորութեան վստահանը :

Ն. Ամենապատուութիւն Պատրիարք Սրբազան Հայրը, բարձրօրէն զնահատելով Տիար Ալեքս Մանուկեանի եկեղեցանուէր ու ազգօգուտ ծառայութիւններն ու բարերարութիւնները, Նիւ Եորքի մէջ, 1964-ի Սեպտեմբեր 28-ին զայն պարգեւատրեց Ս. Յարութեան ազամանդակուտ չբաշխուող :

«Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիւն» :

ԲԱՐԵՐԱՐ ՏԻԱՐ ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹԱԴՈՍԵԱՆ

ԿԸ ԿԱՌՈՒՑԱՆԷ ԱՄՄԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻՆ

Գտարիարք Սրբազան Հօր Նիւ Եորք այցելութեան առթիւ, իր աղային ծառայութիւններով երախտաւոր՝ Տիար Յարութիւն Թադոսեան լուսաւոր աստղ ժը աւելցուց բարերարութիւններու իր երկինքին վրայ: Ան ստանձնեց կառուցումը Ամանի Եկեղեցիին, ի յշատակ իր երջանիկ ծնողաց:

Տիար Յարութիւն Թադոսեան մին է ազանդաւոր աշխարհիկներէն, որոնք, իբրեւ զաղթական ապաստանած Ամերիկա, իրենց հնարամտութիւնը և աշխատանքի տոկունութիւնը, բրած դրամապլուս, հասած են մեծ յաջողութիւններու:

Որդին Գէորգ և Եղիսարէթ Թադոսեաններու, Յարութիւն ծնած է 1892-ին Խարբերդի Բշաղաք գիւղը:

Գիւղին աղգային վարժարանի յաճախած է երեք տարի և Ամերիկա զաղթած՝ 1909-ին:

Տեղահանութեան ընթացքին կորսնցուցած է մայր, հայր, քույր և եղբայր: Ամերիկայի մէջ տարի ժը ուրիշի քով աշխատելէ ետք սկսած է իր անձնական գործին:

Ամուսնացած է Օրդ. Աղաւնի Կօկարեանի հետ, որ այժմ Տիկնանց միութիւններու և Եկեղեցաւէր ձեռնարկներու մէջ ոչ միայն իր արժանաւոր տեղը զբաւած է ամուսինի կողքին, այլ իր կարգին, ունեցած է և կը շարունակէ յանձնաւ փայլուն գործունէութիւն:

Թադոսեաններ ունեցած են երկու դուստրեր, Եղիսարէթ և Ալիս-Արփինէ: Վերջինը կորսնցուցած են երիտասարդ տարիքի մէջ, և անոր յիշատակին նուիրած՝ Նիւ Եորքի Ս. Պաշ Եկեղեցւոյ Աւագ Սեղանը:

Պրն. Թադոսեան ունի նաեւ երկու ամուսնացած քույրեր, որոնք այժմ կը բնակին Միացեալ Նահանգներ:

Տիար Թադոսեան եղած է յաջող գործարանատէր և առեւտրական: Հնարած է պաղպաղակի «գոմ» շինող ինքնագործ մեքենայ, ինչպէս նաեւ տարբեր եօթ մեքենաներ: Ինքը եղած է պաղպաղակի առաջին մեքենան հնարողը: Այս մեքենաները ներկայիս կը գործածուին Ամերիկայի, Ֆրանսայի, Գանատայի, Սուրիոյ, Յունաստանի և Ճաբոնի մէջ:

Որպէս եկեղեցասէր, ազգասէր և մարդասէր Հայ, Տիար Թադոսեան զործօն ծառայութիւն մատուցած է Ամերիկահայ ազգային կեանքին:

1929-ին եղած է Պրիմորիէի Ս. Համբարձում եկեղեցւոյ հիմնադիր-ներէն և զաղութի առաջնորդող զէմքերէն մին:

Նոյն ոգիով և նուիրումով զործած է Նիւ Եորքի Ս. Խաչ եկեղեցւոյ մէջ: Եղած է ատենապետ Ծխական Խորհուրդին, իսկ ներկայիս անդամ է Եկեղեցւոյ Աւանդապահ Մարմինին և Ծուխին Թեմական պատգամաւորը:

Ընտրուած է անդամ Ամերիկահայ Առաջնորդարանի Թեմական Խորհուրդին և տարիներոյ եղած Խորհուրդին Գանձապետը: Ընտրուած է Հայկական Բարեգործական Ընդհանուր Միութեան Ամերիկայի Կեդրոնական Վարչութեան անդամ:

Ամենայն Հայոց Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վաղգէն Ա. Կաթողիկոսին վահակալութեան և օծման հանդէսին կնքահայրներէն մին եղած է:

Ողբացեալ առաջնորդ Մամբրէ Արքեպիսկոպոսի միջնորդութեամբ, 1956-ի Յունիսին Վեհափառ Հայրապետին կողմէ պարգևատրուած է Ս. Գրիգոր Լուսաւորչի Ա. Կարգի ականակուռ ոսկեայ շքանշանով:

Իսկ 1964-ի Սեպտ. 28-ին, Ն. Ամենապատուութիւն Պատրիարք Սրբազան Հայրը զարգարեց Տիար Թադոսեանի կուրծքը Ս. Յարութեան Տաճարի ադամանդակուռ շքանշանով:

«Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիմոն»:

ԵԴՈՒԱՐԴ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ

ԲԱՐԵՐԱՐ Ս. ՅԱԿՈԲԵԱՆՑ ԹԱՆԳԱՐԱՆԻՆ

Ամերիկահայ զաղութէն ներս իր բարերարութիւններով համբաւուած Տիար Եդուարդ Մարտիկեան մին է այն հայերէն, որոնք բոլորովին շոր աշխարհի մը մէջ հասակ առած՝ իրենց բնածին ընդունակութիւններով կրցեր են տիրանալ նախանձելի դիրքերու և իրենց նիւթական թէ բարոյական բոլոր կարողութիւնները աջանշելի համեստութեամբ մը ի սպաս դրեր մեր ազգի քաղաքային կարիքներուն:

Տիար Մարտիկեան, ծնած 25 Օգոստոս 1908-ին ի Կ. Պոլիս, կրտսեր որդին է Էդած Ստեփան և Աղանի Մարտիկեաններու: 1914-ի ամբոյն ընտանեօք կը փոխադրուին Ամերիկա և կը հաստատուին ի Թոլէտօ, Օհայօ նահանգին մէջ:

Եդուարդ իր նախակրթութիւնը կը ստանայ տեղւոյն Հանրային Դպրոցին մէջ և 1926-ին, երբ ընտանեօք կը փոխադրուին Տիթթոյթ, կ'աւարտէ Բարձրագոյն Վարժարանը և կը ստանայ վկայական: Ուսումնաստենչ պատանին կը հետեւի Ֆորտ ընկերութեան դասընթացքին և սորվելով արհեստը՝ կը ստանայ վկայագիր այդ նուրբ արհեստի ճիւղին մէջ: Ծնորհիւ իր ունեցած զոյգ վկայականներուն, կ'արձանագրուի նոյն ընկերութեան Automotive Engineering մասնագիտական դասընթացքին և կը մշակէ Ինքնաշարժային Մեքենագիտութեան ճիւղը: Միեւնոյն ատեն կը յաճախէ Ուէյն Համալսարանի դիշերային դասընթացքներուն, ապահովելու համար տիպոս մը Մեքենագիտական Զափադիտութեան մէջ:

1936-ին աւարտելով Ինքնաշարժային Մեքենագիտութեան ճիւղը, իրեն ամսանաղէտ պաշտօնի կը կոչուի Briggs Mfg. Co. ի մօտ:

1938-ին կը կնքէ երջանիկ ամուսնութիւն մը շնորհալի ու մտացի Օրդ. Հէլէն Աղեքսանդրի հետ: Կը բախտաւորուին մէկ աղջիկ և երկու մանչ զաւակներով — Մերիլին, Հայկ Եդուարդ և Բապրթ:

Միեւնոյն 1944 կ'ունենայ պաշտօնի բարձրացումներ: Նոյն տարին կը հրժարի ու կը հիմնէ Engineering & Design Company մը: Իսկ տարի մը ետք կը գնէ Northfield Tool & Die Company: Միեւնոյն տարին յիշու երկու ընկերութիւնները միացնելով կը հիմնէ Մարտիկեան Գործօրէյընը՝ որուն նախագահութիւնը մինչև այսօր կը վարէ:

1953-ին կը գնէ Buckeye Alimunum Co. -ն ի Ուսթըր, Օհայօ, որ կ'արտադրէ առտնին, մանաւանդ խոհանոցի վերաբերեալ պիտոյք: Մար-

տիկեան Գորփօրէյշընի ամենափերջին ձեռնարկը կ'ըլլայ Mardicar կոչուած, երկու հոգիներոց Golf Cart-ը որ կրնայ ջշուիլ ելեգարականութեամբ կամ պէնզինով:

Տիար Մարտիկեան կը վարէ նախագահութիւնը իր հիմնած Մարտիկեան Գորփօրէյշընի, իսկ միւս երկու ընկերութեանց վարիչ անդամն է: Ունի նաև բացառիկ պատիւը ըլլալու Վարիչներէն մին Ամերիկայի Chie. Executives Forum կոչուած ընկերութեան:

Մանուկ Հասակէն Ամերիկա դաղթած, հոն հասակ նետած, մասնադիտութեան տիրացած, ամենէն դժուար և ահաւոր մրցակցութեան ենթակայ գործի մը ասպարէզը նետուած՝ այս ձեռներէց, աշխատասէր, համակրելի և առատաձեռն Հայրդին՝ աղղեցութեամբ իր բարեպաշտ ծնողաց և իր ցեղին յատուկ կեանքի պայքարին մէջ անպարտելի ոգիով, կուրծք կու տայ ամէն տեսակ դժուարութեանց և ի վերջոյ յաջողութեան պատիւը գլխուն՝ առաջին անգամ ըլլալով ի յայտ կու դայ 1943-ին իր այժմու ծանօթ եկեղեցատիրութեամբ և բարեսիրութեամբ:

Կ'անդամակցի իր հօրը սիրած Տիթրոյթի Ս. Յովհ. Մկրտիչ Հայց. եկեղեցիին, Հայկական Բարեգործական Ընդհ. Միութեան, Հայ Առաքելական Ընկերակցութեան՝ Կրուն գլխաւոր նպատակը եղած է օգտել Մեծապոլսի Տիթրոյթի Հայ գաղութը փառաւոր Մշակութային Տունով և Հայ եկեղեցիով:

Կը ստանձնէ նախագահութիւնը Հայ Առաքելական Ընկերակցութեան, կ'ընտրուի Վարիչ Անգամ՝ Հ. Բ. Ը. Միութեան Ամերիկայի Կեդր. Յանձնաժողովի, Հարվըրտ Համալսարանի Հայագիտական Ընկերակցութեան և Ս. Ներսէս Հայ Աստուածաբանական Դպրոցին:

Եղուարդ Մարտիկեան կը գրաւէ աշխուռ դիրք մը Ամերիկայի Հայ ներկայ սերունդին մէջ որպէս ինքնօգնութեամբ տնտեսական բացառիկ յաջողութիւն ձեռք ձգած և Աղլայի Բարերար կոչուելու արժանի անձնաւորութիւն մը: Անոր կեանքի փիլիսոփայութիւնը եղած է տալ անվախօրէն և հաւատալ որ Աստուած տուողը կը վարձատրէ բերտապատիկով:

Վերջին քսան տարիներուն ընթացքին Տիար Մարտիկեան մօտ 500-000 տուլարի նուիրատուութիւններ ըրած է զուտ Հայկական ձեռնարկներու և հաստատութեանց: Սոյն զումարը յատկացուած է գլխաւորաբար հետեւեալ նպատակներուն. Տիթրոյթի Հայց. եկեղեցւոյ և Մշակութային Տան կառուցման, Հ. Բ. Ը. Միութեան այլեւայլ անդամակցութեանց և ձեռնարկներուն, Հարվըրտ Համալսարանի Հայագիտական Ամպիոնին, էլմիածնի Տպարանի սարքաւորման, Վեհ. Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի ձեռամբ երեւանի եկեղեցիներէն միոյն նորոգման, երուսաղէմի վանքի Մատենադարանին և Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգութեան ֆոնտին:

Ի գնահատութիւն իր առատաձեռն նուիրատուութեանց, Տիար Մարտիկեան արժանացած է Ն. Ս. Օծութիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի Օրհնութեան Կոնգակին և Ս. Լուսաւորչի Ա. Կարգի Շքանշանին:

Տիար Ե. Մարտիկեան, խանգաւառուած երուսաղէմի Հայոց Մայրավանքին մէջ սկսուած շինարարական շարժումէն, յանձն առաւ տրամադրել յիսուն հազար տուլարի իշխանական դումար մը, Ժառանգաւորաց ձեմարանի հին շէնքը վերածելու համար մնայուն Թանգարանի մը:

«Երանի որ ունիցի յիշատակ ի Սիռն»:

Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԻՒՍԻՍԱՅԻՆ ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԹԵՄԵՆ ՆԵՐՍ

Ամենազատու

Տ. Եղիշ Ս. Արքեպս. Տէրտէրեան,
Բարեխնամ Պատրիարք
Ս. Երուսաղէմի.

Սրբազան Հայր,

Պատիւը և հաճոյքը ունիմ Ձերդ Ամենա-
պատուութեան ներկայացնելու Ս. Թարու-
թեան Տաճարի հանդանակութեան տեղեկա-
դիրը:

Ձերդ Սրբաղնութեան բարեհաճ կար-
դարութեամբ, հանդանակութեան պա-
տասխանատուութիւնը ստանձնեցինք 1962-ի
Դեկտեմբերի սկիզբը: Մեր առաքելութեան
առաջին հանգրուանը եղաւ Մայր Աթոռ Ս.
Էջմիածին, ուր տարինք Ձերդ Ամենապա-
տուութեան փափաքը՝ որ Ն. Ս. Օծութիւն Տ.
Տ. Վազգէն Ա. Վեհափառ Կաթողիկոսը
ստանձնէր Ս. Թարութեան Տաճարի հան-
դանակութեան նախազանուցիչը:

1962-ի Դեկտեմբերի 11-ին ներկայա-
ցանք Ն. Ս. Օծութեան և յանձնեցինք Ձերդ
Սրբաղնութեան նամակը: Իսկ Դեկտեմբերի
18-ին՝ Գերազոյն Հոգեւոր Խորհուրդի
լիակազմ նիստին, ուր ներկայացանք և ան-
հրաժեշտ ժանրամասնութիւնները հաղոր-
դեցինք Ս. Թարութեան Տաճարի նորոգու-
թեան հետ կապուած հարցերուն, Նորին
Վեհափառութիւնը պաշտօնապէս յայտնեց
իր սրընդամբ՝ ստանձնելու հանդանակու-
թեան նախազանուցիչը, կազմելու հա-
մազգային Յանձնախումբ մը և անձամբ նա-
խազահելու անոր առաջին նիստին, Երու-
սաղէմի մէջ:

25 Դեկտեմբեր 1962 թուակիր նամակ-
ներով, Վեհափառ Հայրապետը նշանակեց
Համազգային Յանձնախումբը հետեւեալ
կազմով.

Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎԱԶԳԷՆ Ա.

Կաթաղիկոս Ամենայն Հայոց
ԱՄԵՆ. Տ. ԵԳԻՇԵ Ս. ԱՐԳԵՊՍ.

Պատրիարք Հայոց Երուսաղէմի
ԳԵՐԴ. Տ. ՍԻՈՆ ԱՐԲ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի
ԳԵՐԴ. Տ. ՍԵՐՈՎԲԷ ԱՐԲ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Կաթ. Պատուիրակ Եւրոպայի
ԳԵՐԴ. Տ. ԲԱԲԳԷՆ ԱՐԳԵՊՍ. ԱՊԱՏԵԱՆ

Կաթ. Պատուիրակ Հայր. Ամերիկայի

ԳԵՐԴ. Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

Առաջնորդ Հայոց Գալիֆորնիոյ Թեմիմ

ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՔՆԵԱՆ

Հիւսիսային Ամերիկայի Թեմ

ՅՈՎՃԱՆՆԵՍ ՏԻԱՐՊԵՔԻՐԵԱՆ

Հարաւային Ամերիկայի Թեմ

ԵՐՈՒԱՆԻ ՀԻՒՍԻՍԵԱՆ

Արեւմտեան Եւրոպայի Թեմ

ԶԱՐԼԶ ԳԱՐԱԿԵՕԶԵԱՆ

ԱԼԷՔՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ

ՏԱՏՈՒՐ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆ

ՏԻԳՐԱՆ ՊՈՅԱՃԵԱՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՐԴԱՐԵԱՆ

ՃԱՆ ՔԻՐԻՔՆԵԱՆ

ՆՇԱՆ ԾԱՀԻՆԵԱՆ

ՈՒՈԼԹԸՐ ՎԱՐԴԱՆ

ԵՒՈՒԱՐԴ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆ

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ՀԱՅՐԱՊԵՏԵԱՆ

ԵՒՈՒԱՐԴ ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ

ՄԻՔԱՅԵԼ ՄԱԶՄԱԶԵԱՆ

ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆ

ԱՐԴՐՈՒՆԻ ԶՐԱԸՇԵԱՆ

ՄՈՒՇԵԼ ՃԵՐԷՃԵԱՆ

27 Դեկտեմբերին, հրաժեշտ առինք Ն. Սրբութեանն և Ս. Էմիլիանին օրհնութեամբ ճամբայ ելանք դէպի Ամերիկայի Միացեալ Նահանգները, սկսելու համար նախապատրաստական աշխատանքը:

Նիւ Եորք հասանք 1963 Յունուարի 7-ին, և մեր ժխարանակից Հոգշ. Տ. Կիւրեղ Վարդապետին հետ, որ ամիսներէ ի վեր կը սպասէր Նիւ Եորքի մէջ՝ տրամադրուելու համար նուիրակութեան նոյն գործին, ներկայացանք Հիւսիսային Ամերիկայի Թեմի Առաջնորդ՝ Գեբը. Տ. Սիւրն Արքեպս. Մառտինիին:

Առաջնորդ Սրբազանը, իրեն ծանօթ աշխուժեցեալ, ընդառաջեց մեր առաջարկին և կազմեց Ամերիկայի Կեդրոնական Յանձնաժողով մը, ըստ հետեւեալին.

Ա. Առեմապետ

Տիար Հայկ Գալուսեան

Բ. Առեմապետ

Տիար Տատուր Տատուրեան

Ա. Առեմապետ

Տիար Նշան Շահինեան

Բ. Առեմապետ

Տիար Տիգրան Յ. Պոյանեան

Գանձապահ

Տիար Զարիգ Գաբրիէօզեան
Խորհրդակցանք

Օրդ. Լէյլա Գարակէօզեան

Տիկ. Ֆլորա Սարգիսեան

Տիկ. Մաքրուհի Յովսէփեան

Տիար Ալեք Մանուկեան

Տիար Եղուարդ Մարտիկեան

Զօր. Սարգիս Զարդաբեան

Տիար Յարութիւն Թադևոսեան

Տիար Ռիչարտ Գ. Կրէկարի

Տիար Ուլթըր Վարդան

Տիար Ճօրն Պաշեան

Տիար Լըտ Շահպազեան

Տիար Տիգրան Սմարեան

30 Յունուար 1963 Թուակիր «Կոչ»ով, Գեբը. Տ. Սիւրն Արքեպիսկոպոս հրապարակեց Ամերիկայի Կեդրոնական Յանձնաժողովի կազմութիւնը և, չեղով մը ուր կ'արձագանդէր իր սէրը՝ Երուսաղէմի իր հոգեւոր տան հանդէպ, ջերմապէս յորդո-

րեց իր Թեմի պատասխանատու մարմինները և հողեւորական դասը, «որպէսզի իրենց գործօն օժանդակութիւնը բերեն այս սրբազան գործի յաջողութեան համար»:

Կր կցենք օրինակ մը յիշեալ «Կոչ»ին եւ անոր անգլերէն թարգմանութեան:

Ամերիկայի Կեդրոնական Յանձնախումբին հետ մեր առաջին ժողովին կազմեցինք Դիւանը և գործունէութեան ծրագիր մը: Նուիրակներուս պաշտօնը պիտի ըլլար չըրջել Ամերիկայի Թեմի եկեղեցիները և կազմել տեղական յանձնախումբեր, գործնականապէս սկսելու և յառաջ տանելու համար հանդիսակցութիւնը: Նոյն ժողովին մէջ ճշդուեցան նաեւ եկեղեցիներուն ղեկավարները և դանձապահութեան դրութիւնը, որով, հանդիսակցութեան գումարները պիտի փոխանցուէին Առաջնորդարան, որը, արժանապէս ետք դանձնք, պիտի յղէր Պրն. Զարիգ Գարակէօզեանին, գումարները մասնակարգելու եւ ստացադիրները ուղարկելու համար:

Նուիրակներս անմիջապէս ձեռնարկեցինք մեր շրջապայութիւններուն, ծանօթացնելու համար ամենուրեք մեր առաքելութեան նպատակը, Ս. Յարութեան Տաճարի և միջնադպարին այլ Սրբավայրին մէջ Հայոց Կայսրած իրաւունքներուն տարողութիւնը: Ներկայացուցինք Տաճարի վերանորոգութեան ծրագիրները, չեղեցինք Հայոց բաժին ինկած գումարին ծանուցութիւնը և կոչ բրինք, այս առթիւ, Ամերիկայի Հայոց աղիւս սիրտերուն, որ ինչպէս միշտ, անգամ մը եւս ազգային այս առաջ կարիքին երկարեւ իշխանական իրենց ձեռքը:

Միտքերու պատրաստութեան կենսական գործին մէջ, իրենց մամուլի էջերը լայն բացին մեր առջեւ «Պաշար» և «Թիւր Միւրը-Սթէյթսմէն» թերթերը, որոնք լման թիւեր նուիրեցին և խմբագրականներով չեղեցին հանդիսակցութեան ազդեցին հանդամները: Երախտագիտութեամբ կ'ուզենք յիշել այստեղ վերոյիշեալ թերթերու այն բացառիկ թիւերը, ուր հրատարակուեցան Վեհ. Հայրապետի 30 Ապրիլ 1962 Թուակիր սրբատառ Կոնդակը, Ամեն. Պատրիարք Հօր Սրտապին Կոչը, Առաջնորդ Սրբազանին «Կոչ»ը, պատմական ակնարկ մը և

որտառուչ խմբադասականներ, ինչպէս նաեւ որդուածաշարքեր, կոշեր և խմբադասականներ, որոնք տարին Վեհափառ Հայրապետին խօսքը ամենէն կարծրացած գիտակցութիւններուն անգամ: Պրն. Վահրամ Կէօքճեանի յորդածաշարքը՝ Հայ երուսաղէմի անցեալի և ներկայի մասին, ծանօթացման փորձէ մը աւելի՝ պատմագիտական գեղեցիկ համառոտագրութիւն մը եղաւ:

Նոյնպէս, ամբողջական համակրութեամբ, Պրն. Ս. Թումայեան հանգանակութեան առաջին օրէն մինչեւ վերջը, լայն բացաւ իր սիրան ու հոգին:

Երուսաղէմի նկատմամբ չարամտօրէն տարածուած վարկաբեկիչ լուրեր, Հին քե-նախնդրութիւններ և յապաղած հաշիւներ երկարացուցին միտքեղու պատրաստութեան աշխատանքը ևս ստիպեցին մեզ մի քանի անդամներ համորդել բազմաթիւ քաղաքներ՝ կարենալ կազմել առաջ հանգանակիչ յանձնախումբեր և ձեռնարկել առաջ հանգանակութեան:

Բազմաթիւ ծուխերու մէջ, նոր եկեղեցիներու, սրահներու և դպրոցներու շինութեան մեծ արշաւը որ կը տարածուի այժմ և հետզհետէ կ'ընդգրկէ լայնատարած Ամերիկայի բոլոր Հայ համայնքները, այլապէս դժուարացուց հանգանակութեան կանոնաւոր ընթացքը և, մի քանի ծուխերու մէջ, անկարելի ըրաւ զայն:

Սակայն, բոլոր այն համայնքները ուր գոնեւեցան բարեհաջակած հոգեւոր հովիւներ և մեծասիրտ առաջնորդող ազգայիններ, կանոնաւոր կերպով տարինք հանգանակութեան նախապատրաստական աշխատանքը, կազմեցինք յատուկ յանձնախումբեր երեւելի և նուիրեալ ազգայիններէ և ապա՝ անհատական դիմումներով և հրապարակային ձեռնարկներով իրադրեցինք մեր նպատակը:

Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի հանդա-նակութիւնը ունեցաւ չորս ամիսներու ընդմիջում մը. 1963-ի Մայիս 15-էն մինչեւ Նոյեմբեր 15, երբ Նուիրակներս վերադարձանք Ս. Աթոռ՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. ՎազդէՆ Ա. Վեհ. Կաթողիկոսի երուսաղէմ ա-յցելութեան և Համազգային Յանձնախումբի ժողովին առթիւ: Այս ընդմիջումը հանգա-նակութեան ընթացքը կը բաժնէ երկու շր-

ջաններու. 1963-ի Ապրիլէն մինչեւ Յունիս, և նոյն տարուայ Նոյեմբերէն մինչեւ 1964-ի Փետրուարի վերջը:

Առաջին նախաժողովեան շրջանի հան-դանակութեան բացումը կատարեց իր մեծ հոգիի և անսահման սիրտի բարիքնե-րով ծանօթ Տիար Հայկ Գալուքճեանը, իր պոնուափայլ տիկնոջ հետ, որոնք 1962-ին այցելած էին Երուսաղէմ, զննատաած գործին կարեւորութիւնը և տրամադրած 20.000 տոլար, ի յիշատակ իրենց ծնողաց, կանգնելու համար մողայիք մը՝ Ուշաթափման Վայրին նայող: Այս առթիւ աւելցնենք որ Ամերիկայի Կեդրոնա-կան Յանձնախումբի Ատենապետի իր Ժրա-ջան գործունէութեան ու իր անձնական մի-ջամտութիւններուն կը պարտինք հանգա-նակութեան յաջողութեան մեծ բաժին մը. իսկ իբրեւ Ատենապետ Նիւ Եորքի Ս. Ուշ եկեղեցւոյ, Պրն. Հայկ Գալուքճեանի անձնական հեղինակութեան արդիւնք եղաւ իր եկեղեցիին և համայնքին այն որոշումը, որով Նիւ Եորքի ամենահին այդ եկեղեցին յանձն առաւ իրեն բաժին ինկած 40.000 տո-լարի բաժինը վճարել չորս տարիներու վրայ, տարեկան իր «պաղար»ի եկամու-տէն:

Իշխանական Նոյն ոգիով և աւանդական բարեգործութիւններով ծանօթ Գարակէօզե-ան ազգանուէր տոհմին երկու շառաւիղ-ները՝ Օր. Լէյլա և Պրն. Զարլզ Կարապետե-անները հետեւեցան նոյն օրինակին և կա-տարեցին առաջին մեծ նուիրատուութիւնը՝ 60.000 տոլար, և փափաքեցան իրենց բա-րեխաւոր ծնողաց ձօնուած տեսնել Ս. Յարութեան Տաճարի խորաններէն մին:

Առաջին վայրը, ուր կատարուեցաւ հա-ւաքական հանդանակութիւն Ամերիկայի յատուկ ձեռով, ճաշկերպութի մը շուրջ, Նիւ Եորքի Ս. Առաքելոսեան եկեղեցւոյ փոք-րաթիւ համայնքը եղաւ, և շնորհիւ տեղ-ւոյն հովիւին՝ Արթ. Տ. Մամբրէ Գէնյո. Նա-յարեանի անձնական ճիգերուն, և վայելած համակրութեան, արդիւնքը եղաւ սպաս-ւածին կրկնապատիկը, ինչպէս կ'երեւի կցեալ ցանկէն:

Առաջին շրջանին, հանգանակութիւնը շարունակուեցաւ Հարփրտի, Տիթրոյթի, Ուսթրի, Ռիչմընտի, Սիրազիւսի և Ռէյ-

սինի մէջ, մեր և Հոգւ-Տ. Կիրեղ Վարդապետի նկատմբ։

Յատուկ կրօնատղիտութեամբ և յիշատակութեամբ պարտինք արձանագրել այստեղ Տիթրոյթի Հայութեան զոհողութեան ողին և յատուկ ջերմութիւնը, որով, հազիւ վերջացած է նոր սկսելիք երկու մեծ հանդանակութիւններու միջեւ, ուղեց պատուով կարտարի իր պարտականութիւնը համադրային հանդանակութեան ծոթին, և շնորհիւ երկու մեծ առաջնորդներու՝ Պրն. Լ. Մանուկեանի և Պրն. Ե. Մարտիկեանի օրինակին, Ս. Երուսթեան Տաճարի հանդանակութիւնը վերանայ յաղթանակի մը։

Ընդմիջելէ առաջ հանդանակութիւնը, անհատական դիմումներ կատարեցինք նաեւ Ամերիկայի և Հայ Իրականութեան ծանօթ բարձրարներէն Զօր. Սարգիս Զարգարեանին, Տիար Խորէն Խոլիկեանին, Տիար Տատուր Տատուրեանին, Տիար Զօրճ Պաշեանին, Տիար Երուսթեան Թադոսեանին, Տիար Զան Միրաքին, ինչպէս նաեւ Վարդանանց Ասպետներուն և Տիկնանց կաղմակերպութիւններուն և բոլորն ալ մեծազուժար նուիրատուութիւններով ստանձնեցին յատուկ յիշատակարանի մը նորոգութիւնը, ինչպէս կ'երեւի ձօնուած յիշատակարաններու յատուկ ցանկին, զոր կը կցենք։

1963-ի Մայիսի վերջը նուիրակներս վերադարձնէր Ս. Աթոռ, ուր կը սպասուէր վեհափառ Հայրապետի ժամանումը։ Վեհ. Հայրապետի այցելութեան յետաձգումը ստիպեց մեզ սպասել Երուսաղէմի մէջ։ Սակայն նոյն այս միջոցին, Ուոթթըթաունի Ս. Յակոբ Եկեղեցին կաղմակերպեց և կատարեց իր հանդանակութիւնը, բացառիկ յաջողութեամբ։

1963-ի Հոկտեմբեր 15-ին, Երուսաղէմի մէջ տեղի ունեցաւ Ս. Երուսթեան Տաճարի նորոգութեան Համադրային Յանձնախումբի պատմական նիստը, ուր ներկայացուցինք հանդանակութեան առաջին մասին արդիւնքը։ Տեղեկապրիս կը կցենք Երուսաղէմի ժողովին աստեղագրութիւնը։

Նոյեմբերի 15-ին վերադարձանք Միացեալ Նահանգներ և վերսկսանք մեր շրջապատութեան։ Մինչեւ Փետրուար 15, 1964, երեք ամիսներու ընթացքին, շրջեցանք շտաբ և մէկ համայնքներ։ Ամէն տեղ Հոգեւ-

որ Հովիւները ծանօթացուցած էին մեր առաքելութեան նպատակը, ծխական թերթիկներու միջոցաւ։ Մենք, անհատական այցելութիւններով, Եկեղեցւոյ բեմէն և ճակերոյթներու սեղաններէն դիմեցինք Ամերիկայի մեր սղնիւ ժողովուրդի դիտակցութեան և արդիւնաւորեցինք հանդանակութիւնը։

Այսպէս, Հիւսիսային Ամերիկայի Արեւելեան Թեմի ջոտասուն և մէկ ծուխներէն Վեհ. Հայրապետի ձայնին արձագանդող և մեր նուիրականութեան դիմումին ընդառաջող Եկեղեցիները եղան թուով երեսունչորս, որոնք են.

- Նուարքի Ս. Աստուածածին
- Հարլըրտի Ս. Գէորգ
- Տիթրոյթի Ս. Յովհաննէս
- Ուոթթի Ս. Փրկիչ
- Սիւրպիւի Ս. Պօղոս
- Բիւրնտի Ս. Յակոբ
- Բէյքիի Ս. Մեսրոպ
- Նիւ Պրքերի Ս. Յարութիւն
- Պրնկեմթիւնի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
- Նիւ Երքի Ս. Խաչ
- Էյմսթերի Ս. Յակոբ
- Ուոլկերի Ս. Գէորգ
- Սաւթ Միլուդիի Ս. Յարութիւն
- Բրոքհայնի Ս. Սահակ-Մեսրոպ
- Շիքալիի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
- Նիւ Երքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
- Թորոնթոյի Ս. Երրորդութիւն
- Մոնթրէլի Ս. Հայր. Եկեղեցի
- Պօթսմի Ս. Երրորդութիւն
- Պրնկեմ Գաւթիթի Հայր. Եկեղեցի
- Ուէսթ Ֆիլատելֆիայի Ս. Սահակ-Մեսրոպ
- Նորթ Ֆիլատելֆիայի Ս. Երրորդութիւն
- Բաթլըրի Ս. Ղեւոնդեանց
- Իսթ Սէնթ Լուիսի Ս. Շողակաթ
- Հէյլբըրի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ
- Լոբէնի Ս. Խաչ
- Լոպէի Ս. Վարդանանց
- Սքրիկֆիլի Ս. Յովհաննէս
- Թորոյի Ս. Պետրոս
- Ուոթթըթաունի Ս. Յակոբ
- Ուէսթ Ալլէսի Ս. Յովհաննէս
- Ուէսթ Բուլմանի Ս. Յովակիմ և Աննա
- Գիլֆիլմոյի Հայր. Եկեղեցի։

Կը կցենք վերոյիշեալ համայնքներուն մէջ հանդանակուած գումարներուն հաշուեցոյցը, ուր կ'երեւին զթօթանքը և արդիւնքները:

Իսկ անոնք որ, հակառակ մեր կրկնակի դիմումներուն և խնդրանքներուն, այլեւայլ պատճառաբանութիւններով չմասնակցեցան Ս. Յարութեան Տաճարի հանգանակութեան, հետեւեալ եօթը եկեղեցիներն են.

Իւնիւրն Սիթիի Ս. Խաչ
Միամիի Ս. Յովհաննէս Մկրտիչ
Լոնկ Այլընտի Նահատակաց
Պրիճբորթի Ս. Յարութեան
Ազպէրի Բարբի Ս. Աստուածածին
Ուաշինկթընի Ս. Աստուածածին
Ս. Գաթըրինի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ

Բացի կազմակերպուած համայնքներէն, այցելեցինք նաեւ տասնմէկ քաղաքներ, ուր դասնք բազմաթիւ հայեր, որոնք պատառ-

խանցին մեր դիմումին և բերին իրենց մասնակցութիւնը հանգանակութեան: Յատուկ յիշատակութեամբ կ'ուզենք յիշել այստեղ Պրն. Սարգիս Թէրզեանը, Ինտիանարոյիսէն, որ 5-000 տուրքի պատկառելի գումար մը արամադրեց Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան:

Ինչպէս որոշուած էր թէ՛ Ամեր. Կեդր. Յանձնախումբի ժողովին և թէ՛ Համազգ. Յանձ. ի Երզմ. ժողովին, հանգանակուած գումարները փոխանցուեցան Առաջնորդարան, Նիւ Էորք, ուրկէ յանձնուեցան Գանձապահ Տիար Զարզ Գարակէօզեանին, որ, իր կարգին, յատկապէս պատրաստուած ստացագրերն յղեց բոլոր նուիրատուներուն:

Տեղեկագրիս կը կցենք նաեւ ցանկը ծախքերուն, որոնք բոլորն ալ վճարուեցան Առեւտրայեւ Պր. Հայկ Գալուքեանի հրամանով, Գանձապահ Պրն. Զ. Գարակէօզեանի կողմէ:

Ամրողացներու համար մեր համարատուութիւնը, անհրաժեշտութիւնը կը ըզդանք շնչեղութեւն այստեղ որ հանգանակութեան մեծապէս նպաստեցին բազմապիսի հրատարակութիւններ, ձայնասփիւռի յատուկ ծրագրերն և հեռաձայնի տեսուչութիւններ, որոնց մանրամասնօրէն անդրադառնալ շատ պիտի երկարէր մեր տեղեկագրերը: Բացի հայ մամուլէն, որուն անդրադարձանք, Ամերիկեան մամուլին մէջ աշխատեցանք հրատարակել յօդուածներ և նկարներ, որոնց ամենէն յաջողները եղան Տիթորոյթի և Բրովիտէնսի Թերթերու յօդուածները, որոնցմէ կը կցենք օրինակ մը:

Այսպէս, Սրբազան Հայր, վերջ դառած մեր առաքելութեան արդիւնքը ներկայացնելով Ձերդ Ամենապատուութեան, անդամ մը եւս պարտք կը գդանք արձանագրելու այստեղ թէ Ամերիկայի պատուական հայութեան մեծ նպաստը մեր հանգանակութեան՝ արձադանդն է և պատասխանը Ս. Էջմիածնէն բարձրացած հայրապետական ձայնին, որ, սրբառաւ Կոնդակով, Երուսաղէմի Կոչով և Համազգային Յանձնախումբի նախագահութեամբ, Կաթողիկոսական Իշխանութեան ամբողջ հեղինակութիւնը և շուքը պատուանդան ըրաւ հանգանակութեան: Այսօր, ոչ միայն նիւթական յաջողութեան մը պատկերն է, զոր ուրախութիւնը ունենք ներկայացնելու Ձերդ Ամենապատուութեան, այլ մանաւանդ բարոյական նուաճումի մը, որ է Ամերիկայի հայութեան սէրը և մատահութիւնը Ս. Յակոբեանից դարաւոր այս Աթոռին և անոր նախանձախնդիր և ժրաջան Գահակալին՝ Ձերդ Ամենապատուութեան հանդէպ:

Որդիական ակնածանօք
Մատչիմք ի համբոյր
Ս. Աջոյդ՝

Շահէ Վրդ. Աճէմեան
Նուիրակ Ս. Աթոռոյ

Ա Ռ Ժ Ա Մ Ե Ա Յ Տ Ե Ղ Ե Կ Ա Գ Ի Ր

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱԺԱՐԻ ՀԱՆԳԱՆԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ԹԵՄԷՆ ՆԵՐՍ

1964 ԴԵԿՏԵՄԲԵՐԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ

Ս. — Նուիրակ Շանէ Վրդ. Անէմեանի պատասխանատուութեամբ կատարուած հանգանակութիւններ

ՔԱՆԱՔ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ	ՔՈԹԱ	ԽՈՍՑՈՒՄ	ՓՈԽԱՆՑՈՒԱՄ	ԲԱՅԱՏՐՈՒԹԻՒՆ
Պերկըն Գառնթիի համայնք	10,000	10,000		Վճարելի չորս տարիներու վրայ, 1965-էն սկսեալ, Հոգաբարձութեան պատասխանատուութեամբ
Պինկհամբըրըի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ	10,000	5,100	1,140	Յիշատակութեան արժանի Գրանեան Եղբայրներու խոստումը՝ 2,000 տոլար
Պոսթըրի Ս. Երրորդ դուրիւն եկեղեցի	60,000	50,000	4,949 90	Յիշատակութեան արժանի Զօր Սարգիս Զարգարեան 10,000 տոլար Խորէն Խոյիկեան 10,000 տոլար Ճոնսոն Էյբլաւ 5,000 տոլար Հանգանակուած զուժար բախտին փութակցուած չէ Պոսթըրի զանձապանէն Նիւ Թորքի զանձապանին
Դիվլինտի եկեղեցի	10,000	10,000		Հինգ տարիներու վրայ վճարելի Տֆ. Գեղամ Կեօքեանի լանձնառութեամբ
Նուարթի Ս. Աստուածածին եկեղեցի	2,000	4,077	2,722	
Նիւ Եորքի Ս. Ռալ եկեղեցի	40,000	40,000	20,000	Վճարելի չորս տարիներու վրայ տարեկան պագարի եկամուտէն
Լոնկ Ալլընտի Նահապտեակաց եկեղեցի	40,000	17,302.50		Տակաւին եկեղեցին մասնագած չէ հանգանակութեան: Խոստացողներն են Տոսուր Տոսուրեան եւ Ընկ. 15 000 տոլար Ջօրն Պուշեան 1,000 տոլար Իիշըր Կրեկորի 1,000 տոլար Կիրակնօրեայ Վարժարանէն 302.50 տոլար

ՔԱՂԱՔ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ	ՔՈԹԱ	ԽՈՍՏՈՒՄ	ՓՈԽԱՆՑՈՒԱԾ	ԲԱՑԱՏՐՈՒՅԻՆ
Նիսիկարա Ֆուրի Ս. Սարգիս Եկեղեցի	1,000	1,652	1,177	
Բաթրարուի Ս. Ղե- ւոնդեանց Եկեղեցի	2,000	2,126	2,126	
Բրովիտէնի Ս. Սահակ Մեսրոպ Եկեղեցի	20,000	14,980	5,741	Հանգանակուած գումարէն մաս մը կը մնայ Եսկալին Եկեղեցւոյ զանձը
Տիթրոյթի Ս. Յով- հաննէս Եկեղեցի	50,000	57,312	26,894.91	Յիւսակութեան արժանի* Ալեքո Մանուկեան 15,000 տոլ. Եղ. Մարտիկեան 15,000 տոլ.
Հարթֆորտի Ս. Գէորգ Եկեղեցի	2,000	2,000	704.95	
Ուէսթ Ֆիլատելֆիոյ Ս. Սահակ—Մեսրոպ Եկ.	10,000	3,435	1,635	

Բ.— Նուիրակ Կիւրեղ Վրդ. Գաբրիէանի պատասխանատուութեամբ կա-
սարուած հանգանակութիւններ

ՔԱՂԱՔ ԵՒ ԵԿԵՂԵՑԻ	ՔՈԹԱ	ԽՈՍՏՈՒՄ	ՓՈԽԱՆՑՈՒԱԾ	ԲԱՑԱՏՐՈՒՅԻՆ
Երթակոյի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի	5,000	1,865	1,765	
Իսթ Ս. Լուիսի Սուրբ Շողակաթ Եկեղեցի	1,000		824	
Էվանսթընի Ս. Յակոբ Եկեղեցի	3,000	3,260	2,760	
Հէյվլըհիլի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի	1,000	1,317	967	
Լորէնսի Ս. Խաչ Եկ.	1,000	1,757	1,757	
Լովէլի Ս. Վարդանանց Մոնթրէալի համայնք	1,000	865	865	
Մոնթրէալի համայնք	5,000	1,951	1,951.88	
Նիւ Եորքի Ս. Գրիգոր Լուսաւորիչ Եկեղեցի	20,000	2,598	1,898	
Նորթ Ֆիլատելֆիոյ Ս. Երրորդութիւն Եկ.	10,000		1,885	
Ռէյսինի Ս. Մեսրոպ	3,000	1,810	1,818	
Ռիչմընտի Ս. Յակոբ	2,000	1,765	1,765	
Սաութ Միլուոքիի Ս. Երրորդութիւն Եկ.	1,000	2,609	1,486	
Սըրինկֆիլտի Ս. Յով- հաննէս Եկեղեցի	1,000	948.50	948.50	
Սիրագիւսի Ս. Պօղոս Թորոնթոյի Ս. Երրորդ- ութիւն Եկեղեցի	1,000	1,165	1,165	
	4,000	4,475	4,475.07	

ՔԱՆԱՔ ԵՒ ԵԿԵՆԵՑԻ	ՔՈՔԱ	ԽՈՍՏՈՒՄ	ՓՈԽԱՆՑՈՒԱԾ	ԲԱՑԱՏՐՈՒԹՅՈՒՆ
Թրոյի Ս. Պետրոս եկ.	10,000	1,102	1,102	
Ուօթըրթաունի				
Ս. Յակոբ Եկեղեցի	25,000	34,000	8,000	Յիւստինիանոս արքայի Հան Սիւրաբ 10,000 տոյսը
Ուօթիկընի Ս. Գէորգ Եկեղեցի	1,000	460	460	
Ուէսթ Սլիսի				
Ս. Յովհաննէս եկ.	2,000	2,024	1,849	
Ուէսթ Բուլմանի				
Ս. Յովակիմ եւ Աննա	1,000	420	420	
Ուսթըրի Ս. Փրկիչ Եկեղեցի	8,000	5,217	5,217	

Գ. — Ծուխեռու հանգանակութեանն սակախ եղած զանազան նուիրատու-
րիւններ

Հաւորոտ Գարակէօզեանի Հիմնարկութիւն	60,000	երեք տարիներու վրայ
Վարդանանց Սպիտակեռ	20,000	վեց տարիներու վրայ
Տիկնայք Վարդանանց	2,550	ամբողջութեամբ վճարուած
Տէր եւ Տիկին Հայկ Կապուքճեան	20,000	հինգ տարիներու վրայ
Տէր եւ Տիկին Յարութիւն Խաղոտեան	10,000	հինգ տարիներու վրայ
Տէր եւ Տիկին Սարգիս Թէրզեան	5,000	հինգ տարիներու վրայ
Զմշկածաղի Հայրենակցական Միութիւն	500	ամբողջութեամբ վճարուած
Պենարթ Տպագրական Տուն	775	ամբողջութեամբ վճարուած
Բիթանիոյ Հնկերակցութիւն	100	վճարուած
Տրթ. Վարդէս Մկրտչեան	500	վճարուած
Զանազան անհատներէ	815	վճարուած
Հիւսթընի Տիկնայք	50	վճարուած

ԽՈՍՏՈՒՄՆԵՐՈՒ ԸՆԴՀ. ԳՈՒՄԱՐ	Տոյար 410,611.45
ՓՈԽԱՆՑՈՒԱԾ ՆԻՒ ԵՈՒԳ	Տոյար 220,967.00

ԾԱԽՈՐԵՐՈՒ ՀԱՇՈՒԵՑՈՒՄ

1. — Փոխանցումներու առթիւ դրամատան ծախք	28.32
2. — Տպագրական ծախք	743.53
3. — Դրենական պիսոյք	775.—
4. — Նամակադրոշմ	100.—
5. — Եկեղեցիներու կողմէ ներկայացուած ծախք	558.41
6. — Նուիրակ Տ. Շահէ Վրդ.ի կողմէ (Ճանապարհածախսերու եւ ընթացիկ)	5,178.02
7. — Նուիրակ Տ. Կիրեղ Վրդ.ի կողմէ (նոյն)	4,038.97
	11,422.22

Ծախսերը կատարուած են Յանձնախումբի Առեւտրային Տնօրէն Հայկ Կապուքճեանի ար-
տօնութեամբ եւ Գանձապահ՝ Տնօրէն Սարգիս Կապուքճեանի ձեռամբ: Հիւսթայի Սան-
թիկայի Արեւմտեան թմին մէջ (Կալիֆորնիա) կատարուած հանգանակութեան ծախ-
սերը դուրս կը մնան ներկայ հաշուեցոյցէն:

Կ Ո Չ

ԱՄԵՐԻԿԱՅԻ ՄԵՐ ՄԻՐԵՑԵԱԼ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴԻՆ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ Ս. ՅԱՐՈՒՔԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՎԵՐԱՆՈՐՈՒԹԻՅԱՆ ԱՌԹԻԻ

Արտաշխարհի մէջ հայութեան մեծագոյն հոգեւոր ժառանգութիւնն է Ս. Գաղաթի Սրբոց Յակոբեանց Առաքելական Աթոռը և Ս. Յարութեան Տաճարի հայոց իրաւունքը՝ իբրեւ *պահապան Ս. Գերեզմանի*՝ Յոյն Օրդոտոքա և Լատին-կաթոլիկ եկեղեցիներու հետ միասնաբար:

Քրիստոսի առաջին դարերէն սկսեալ Հայ ժողովուրդը ուխտի գնաց Ս. Երկրի աստուածաւոյ Ս. Տեղեաց և վանքեր ու եկեղեցիներ շինեց Աստուածորդոյն պաշտամունքին համար: Հայ քաղաւորներ և իշխաններ, շինական ժողովուրդին հետ, ուխտի գնացին այդ մարիալկան սրբավայրերուն, և իրենց իշխանական մուկներով ու այրիի լուսաներով կառուցին Հայկական եկեղեցիներ ու վանքեր, որոնց սրբազան կամարներուն տակ հնչեց Հայ ռալեղէն լեզուն, և Նարեկացիի ու Շնորհալիի հոգեխոսով աղօթքներն ու շարականները:

Հայ ամիրաներ և պետական բարձր պաշտօնեաներ առատօրէն մաւրեցին Ս. Տեղեաց ազգային իրաւունքներու պաշտպանութեան համար: Ամէն հաւատացեալ Հայ ուխտաւոր յիշատակ մը քաղուց Սրբոց Յակոբեանց վանքին կամարներուն տակ և Տէրանական սրբատեղեաց մէջ, ըլլայ Ս. Յարութեան Տաճարի, Գեթսեմանիի Ս. Աստուածածին Տաճարին, Համբարձման տեղւոյն և Բեթղեհէմի Ս. Ծննդեան Տաճարին մէջ:

Դարերու ընթացքին, Ս. Երկիրը քաղաքներ եղած է մեծ աշխարհակալներու արշաւանքներուն, և Տնօրինական սրբավայրերը յաճախ կործանած և դարձեալ վերաշինուած են: Ս. Յարութեան Տաճարը վերջին անգամ վերանորոգուած է 1808 թուականին, Յունաց ձեռքով՝ վերանաւորուելու ծագած մեծ հրդեհի աւերէն յետոյ:

Այսօր, դարձեալ հիմնական նորոգութեան պէտք ունի, որուն ծախքը հսկայ գումար մըն է, գոր պէտք է վճարեն երեք իրաւակից ազգերը կամ եկեղեցիները՝ իբրեւ *պահապաններ Ս. Գերեզմանին*:

Հայոց բաժինը մէկ միլիոն տուարի կը հասնի, որուն մէկ երրորդը խոստացած է վճարել Գալուստ Կիւլալէնկեան Հիմնադրութիւնը: Միւս երկու եկեղեցիները իրենց ետեւը ունին պետութիւններ և հարկւր միլիոնաւոր հետեւորդներ, իսկ Հայ Ժողովուրդը իր «փոքր ածուած» պէտք է տէր կանգնի իր պարտին և իրաւունքին, ինչ որ մեծ պատիւ մըն է անդրանիկ քրիստոնեայ եկեղեցիին համար:

Ամենայն Հայոց վեհափառ Հայրապետ, Նորին Ս. Օծուքիւն Տ. Տ. Վազգէն Ա. Կաթողիկոսը ըմբռնելով գործին մեծութիւնը և վեհութիւնը՝ իբրեւ արժանաւոր հոգեւոր պետ և գլուխ Հայ ժողովուրդին՝ իր Ապրիլ 30, 1962 թուակիր հայրապետական կոնդակով՝ կոչ ուղղեց բովանդակ հաշուութեան, ի սփիւռս աշխարհի, իր մասնակցութիւնը բերելու այս անշտաճեցիի ու սրբազան նպատակին:

Նորին Ս. Օծուքիւնը, իր Դեկտեմբեր 24, 1962 թուակիր պաշտօնագրով կը հաղորդէ մեզի, թէ արդէն իսկ կազմած է համազգային Կեդրոնական Ցանձմաժողով մը այս նպատակին համար, և կը հրահանգէ մեզի կազմել տեղական յանձնախումբեր:

Ուստի, մե՛նք այսու, պաշտօնապէս կը հաղորդենք մեր թեմի բովանդակ հայութեան, թէ կազմած ենք Ամերիկայի Կեդրոնական Ցանձմաժողովը, ըստ հետեւեալին:—

Ա. Առեմապետ

Տիար Հայկ Գալուստեան

Բ. Ատենապետ

Տիար Տատուր Տատուրեան

Ա. Ատենադպիր

Տիար Նշան Շահինեան

Բ. Ատենադպիր

Տիար Տիգրան Յ. Պոյանեան

Գանձապահ

Տիար Զարլո Գարակէօզեան

Խորհրդականներ

Օրդ. Լէյլա Գարակէօզեան

Տիկ. Ֆլորա Սարգիսեան

Տիկ. Մաքրուհի Յովսէփեան

Տիար Ալեք Մանուկեան

Տիար Եղուարդ Մարտիկեան

Զօր. Սարգիս Զարդարեան

Տիար Յարութիւն Թադոսեան

Տիար Ռիչըրտ Գ. Կրէկորի

Տիար Ուլթըր Վարդան

Տիար Ճօրն Պաշեան

Տիար Լըտ Շահողազեան

Տիար Տիգրան Սմարեան

30 Յունուար 1963

Նիւ Եորք

Եւ մենք այս գիրով կոչ կ'ուզենք Ամերիկայի համայն Հայ ժողովուրդին, որ առանց դաւանական և գաղափարական խտրութեան՝ տայ իր առատաձեռն իշխանական նուէրը և իր սրտաբուխ այրիի լուսնան, որպէս զի վերանորոգութի Տիրոջ Ս. Գերեզմանի երկնականար տաճարը :

Երուսաղէմի Պատրիարքարանի կողմէ երկու նախակ վարդապետներ եկած են Ամերիկա—Հոգեշնորհ Տ. Շահէ Վրդ. Անէմեան և Տ. Կիրեղ Վրդ. Գաբրիէան—որոնք տիրի կազմակերպեն հանգանակութիւնը :

Այսու, կը յորդորենք մեր քեմի պաշտօնական մարմիններուն և հոգեւորական դասուն, որպէս զի իրենց գործօն օժանդակութիւնը բերեն այս սրբազան գործի յաջողութեան համար :

Մագլքելով Աստուծոյ օրհնութիւնները բոլոր նախատուններուն .

Մնամք Տիրաւանդ սիրով

ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍ

Առաջնորդ Հայոց Ամերիկայի
և Գանատայի

ՅԱՏՈՒԿ ԲԱՐԵՐԱՐՆԵՐՈՒ ԶՈՆՈՒԱԺ ՅԻՇԱՏԱԿԱՐԱՆՆԵՐ

ԵՐԱՇԽԱՌՐ Ս. ԱՍՏՈՒԱԾԱԾՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ

Յիշատակ հիմ և մաք մեջեցելոց

ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ ԳԵՐԴԱՍՏԱՆԻ

ՈՒՇԱԹԱՓՄԱՆ ՄԵԾ ՊԱՏԻ ՄՈԶԱՅԻՔ ՆԿԱՐ

Յիշատակ երգանիկ ծնողացն ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆԻ և

լուսահոգի ԳՆԵԼ ԵՊՍ. ԳԱԼԵՄՔԵԱՐԵԱՆԻ

ՀԱՆԴԵՐՁԻՑ ԲԱԺԱՆՄԱՆ ՍԵՂԱՆ

Յիշատակ երգանիկ ծնողացն

ԱԼԵՔՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆԻ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԳՈՂԳՈԹԱՅԻ ՎԵՐՆԱՏԱՆ ՍԵՂԱՆ

Յիշատակ երգանիկ ծնողացն

ԵԴՈՒԱՐԴ ՄԱՐՏԻԿԵԱՆԻ

Ս. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍ ԱԻԵՏԱՐԱՆՁԻ ՄԱՏՈՒԹ

Յիշատակ երգանիկ ծնողացն

ՅԱՐՈՒԹԻՒՆ ԹԱԴՈՍԵԱՆԻ

ՍՈՒՐԲ ԷՋՈՐՆԱՆԻ ԵԿԵՂԵՑԻ
ՅԻՉԱՏԱԿ ԷՐԶԱՆԻԿ ԺՈՂԱԿԱՆ
ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆԻ

ԻՆՎԱՐԵՐ ԿԱՆԱՅ ԽՈՐԱՆ
ՅԻՉԱՏԱԿ ՈՐԶԵՅԻՆԻ
ԽՈՐԷՆ ԽՈՐԷՆԻ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՏԵՍՉԱՐԱՆ
ՅԻՉԱՏԱԿ ԷՐԶԱՆԻԿ ԺՈՂԱԿԱՆ
ՏԱՏՈՒՐ ՏԱՏՈՒՐԵԱՆԻ

ՎԱՐԴԱՆԱՅ ՄԵՆԱԳԻՐ ՈՐՄԱՆԿԱՐ
ԶՈՐ ՎԱՐԴԱՆԱՆՅ ԱՍՊԵՏՆԵՐՈՒ

ՈՒՇՈՒՄՈՒՆ ԽՈՐԱՆ
ՅԻՉԱՏԱԿ ԷՐԶԱՆԻԿ ԺՈՂԱԿԱՆ
ՃՈՆՍՈՆ ԵՂՐԱՅՐՆԵՐՈՒ

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ԿԵԴՐՈՆԱԿԱՆ ՅԱՆՉՆԱԺՈՂՈՎԻ ՆԻՍՏԸ

Ա Տ Ե Ն Ա Գ Ր Ո Ւ Թ Ի Ի Ն

Երեքշաբթի, 15 Հոկտեմբեր 1963-ի երեկոյեան ժամը 5-ին, Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողովը, Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանի մեծ դահլիճին մէջ, գումարեց իր առաջին նիստը, նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Կաթողիկոսին՝ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Վազգէն Ա.ի:

Ներկայ եղան Յանձնաժողովի անդամներէն

ԱՄԵՆ. Տ. ԵՂԻՇԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՏԷՐՏԵՐԵԱՆ, Պատրիարք Ս. Երուսաղէմի
ԳԵՐՇ. Տ. ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Առաջնորդ Միացեալ Նահանգաց
» Տ. ՍԵՐՈՎԻԷ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Կաթ. Պատուիրակ Եւրոպայի
» Տ. ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԱՊԱՏԵԱՆ, Կաթ. Պատուիրակ Հար. Ամերիկայի
» Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Առաջնորդ Միացեալ Նահանգաց
» Տ. ՀԱՅԱԼՁՈՒՆ ԱՐՔԵՊՍ. ԱՐԲԱՀԱՄԵԱՆ [Արեւմտեան Թեմի
ՏԻԱՐ ԱԼԷՔՍ ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Տիբրոյթ (Միացեալ Նահանգներ)
ԶՕՐ. ՍԱՐԳԻՍ ԶԱՐԳԱՐԵԱՆ, Պոսթըն (» »)
ՏԻԱՐ ՃԱՆ ՔԻՒՐՔՅԵԱՆ, Լոս Անջելէս (» »)
ՏԻԱՐ ԵՐՈՒԱՆԴ ՀԻԻՍԻՍԵԱՆ, Միլանո (Եւրոպա)

Ժողովը մեծամասնութիւն կազմած ըլլալով օրինաւոր իր աշխատանքին սկսաւ:
Առաջին առթիւ կազմուեցաւ Կեդրոնական Յանձնաժողովի մնայուն Դիւանը,
ըստ հետեւեալին.—

ԳԵՐՇ. Տ. ՍԻՈՆ ԱՐՔԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ, Ատենապետ
» Տ. ԲԱՐԳԷՆ ԵՊՍ. ԱՊԱՏԵԱՆ, Ատենապալիք
ՏԻԱՐ ԶԱՐԼՁ ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ, Գանձապահ

Ապա որոշուեցաւ արտասահմանը բաժնել 5 շրջաններու, և իւրաքանչիւրին
համար ընտրել Փոխ-Ատենապետ մը: Պատ. Ժողովը ներկայացուած առա-
ջարկներուն վրայ ընտրութիւնները կատարեց ըստ հետեւեալին.

ՀԻՒ. Ամերիկայի Արեւելեան թեմին՝ Պ. ՀԱՅԿ ԳԱՎՈՒՐՔՅԵԱՆ
» » Արեւմտ. թեմին՝ ԳԵՐՇ. Տ. ԹՈՐԳՈՄ ԵՊՍ. ՄԱՆՈՒԿԵԱՆ
Հարաւ. » թեմին՝ ՏԻԱՐ ՅՈՎՀԱՆՆԵՍ ՏԻԱՐՊԷՔԻՐԵԱՆ
Եւրոպայի շրջանին՝ ՏԻԱՐ ԵՐՈՒԱՆԴ ՀԻԻՍԻՍԵԱՆ:

Իսկ Միջին Արեւելքի համար Փոխ-Ատենապետ նշանակելու պարտականու-
թիւնը վստահուեցաւ Երուսաղէմի Հայոց Ամեն. Պատրիարք Հօր, ինչպէս
նաեւ այս շրջանի մէջ հանգանակութեան կազմակերպութեան աշխատանքը:
Նկատի առնուեցաւ նաեւ, յետ Դիւանի կազմին ընտրութեան, չէքերը
ստորագրելու հարցը, ու Պատ. Ժողովը որոշեց որ Պր. Զարլը Գարակէօզեանի

ստորագրութեան հետ չէկերու վրայ երեւին նաեւ ստորագրութիւնները Տիարք Հայկ Գալուքճեանի և Տատուր Տատուրեանի, Նիւ Եորքէն:

Նախագահ Վեհափառ Հայրապետի թելադրութեան վրայ, Ժողովը նաեւ որոշեց ընդարձակել Ս. Յարութեան Տաճարի Նորոգութեան Կեդրոնական Յանձնաժողովը նոր անուններով: Առաջարկուեցան այս ուղղութեամբ հետեւեալ աղապարները և ընդունուեցան Ժողովին կողմէ.

- ՏԻԱՐ ԵՒՈՒԱՐԿ ԻԻԹԻԻՃԵԱՆ, Փարիզէն
- » ՍՏԵՓԱՆ ՍՐԱՊԵԱՆ, Միլանոյէն
  - » ԱՐԾՐՈՒՆԻ ԶՐԲԱՇԵԱՆ, Մարսէյլէն
  - » ՄՈՒՇԵՂ ՃԵՅԻՐՃԵԱՆ, Մանագոյէն

Ժողովը ապա անդրադարձաւ Յանձնաժողովի պարտականութեանց և նպատակին, հանդանակութեան աշխատանքի եղանակին և բաժանումին և հանդանակուած դումարներու կեդրոնական հարցերուն և տուաւ համապատասխան որոշումներ:

Ըստ որում Յանձնաժողովը պարտականութիւն ստանձնեց զոյացնել մէկ միլիոն տուարի դումարը, որ մեր Եկեղեցւոյ բաժինն է (1/3ը) Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան նախատեսուած ծախուց մէջ և որոշեց «բոթաներ նշանակել իւրաքանչիւր հանդանակութեան շրջանի համար: Ու որոշում կայացուց որ հանդանակուած դումարները հաւաքուին Նիւ Եորք, Գանձապահ Զարլը Գարակէօղեանի ժոռո:

Պատ. Ժողովը նաեւ վերահասու եղաւ ծախուց վճարման կերպին, որ պիտի կատարուի համաձայն Common Technical Bureauի ներկայացուցած հաշուեցուցակին: Այդ հաշուեցուցիչները անմիջապէս պիտի վճարուին Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին կողմէ և ապա ներկայացուելով Նիւ Եորք պիտի ստացուին համապատասխան դումարները հոն հաւաքուած հանդանակութեան ֆոնտէն, հետեւեալ կերպով.

Հաշուեցուցիչի ներկայացուցած դումարին 1/3ը, ըստ համաձայնութեան, 1964 Յունուարէն սկսեալ պիտի վճարէ Կիւպլէնկեան Հիմնարկութիւնը, որ վճարած է ցարդ բոլոր նորոգութեանց ծախքերը, իսկ մնացեալ 2/3ը պիտի վճարուի համազգային Յանձնաժողովի յառաջացուած ֆոնտէն:

Ապա Շահէ Վրդ-Աճէմեան, յանուն Երուսաղէմի Պատրիարքութեան Նուիրակութեան, Պատ. Ժողովին ներկայացուց Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան վերաբերեալ պատմական փաստեր, որոնք կը հաստատեն անոր համազգային չափանիւշով կատարուած ըլլալու իրողութիւնը, հեղինակաւոր ղլխաւորութեամբ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին, ու ընդգծեց նոր հանգանակութեան պարապային ալ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին անմիջական հետաքրքրութեան և առաջնորդութեան բարերար դերը, ձեռք բերուելիք յաշտութեանց մէջ: Վնոր սրբատառ կոնդակով զօրացած դացինք, ըսաւ, Միացեալ Նահանգներ ու չրջելով Եկեղեցիէ Եկեղեցի ու կաղմելով տեղական հանգանակիչ յանձնախումբեր, սկսանք զործիչ: Յայտնեց թէ իրենց զործունէութիւնը հոն յաշտութեամբ պոսկուեցաւ, ու 7 Եկեղեցական համայնքներու մէջ արդէն դոյացաւ հարիւր քսանից հազար (126.000) տուարի դումար մը, բացի մասնաւոր մեծագումար խոստումներէ, զորս կատարեցին յարգարժան ազգայիններ, որոնց ցանկը կը տրուի ստորեւ.—

Գարակեօղեան Հաստատութիւն	60.000	Տոլար
Վարդանանց Ասպետներ	20.000	»
» » Տիկնանց	2.000	»
Թաղոսեան	15.000	»
Գալուքճեան	20.000	»
Տատուրեան	15.000	»
Զարդարեան	10.000	»
Խոլիկեան	10.000	»
Հ. Բ. Ը. Մ.	100.000	»

Եւրախութիւն և ի գոհութիւն Պատ. Ժողովին, Միլանոյարնակ ազգային բարերար Տիար Երուանդ Հիւսիսեան յայտարարեց որ Միլանոյի փոքրաթիւ Հայ դպրութիւն որոշած է դոյացնել համազգային այս հանդանակութեան համար 60.000 տոլար, որուն 45.000 տոլարը արդէն իրականացած է հետեւեալ կերպով.

Տիար Երուանդ Հիւսիսեան	25.000	Տոլար
» Յ. Սէֆէրեան	10.000	»
» Ստեփան Սրապեան	5.000	»
Տկն. Սօնա Իպիշեան	5.000	»

Եւս այս զեկուցման վաւերացուեցաւ իւրաքանչիւր շրջանի համար մասնաւոր ձօթած մը ըստ հետեւեալին.

Արեւելեան Թեմ Հիւս. Ամերիկայի	350.000	Տոլար
Արեւմտեան Թեմ » »	100.000	»
Եւրոպայի Թեմ	150.000	»
Հարաւ. Ամերիկայի Թեմ	75.000	»
Միջին Արեւելքի շրջան	75.000	»

Որոնք միացած Կիւլպէնկեան Հիմնարկութեան 300 հազար տոլար յանձնառութեան հետ պիտի իրականացնեն 1 միլիոն տոլարի նշանակէտը :

Այս առթիւ նաեւ Պատ. Ժողովը ուշադրութեան առաւ և որոշեց կարելու հետեւեալ հարցը, ըստ որուն տեղական յանձնախումբերու կազմութեան մասին իւրաքանչիւր շրջանի մէջ տեղեակ պահուի Պատ. Համազգային Յանձնաժողովի Վեհափառ Նախագահն ու Ամենապատիւ Փոխ-Նախագահը :

Ժողովը նկատի առնելով Տ. Ծահէ Վրդ. Աճկմեանի առաջին առաջարկը, որոշեց որ հանդանակութեան ժամանակն ու եղանակը կարգադրելին և ճշդութիւն իւրաքանչիւր հանդանակութեան շրջանի պատկան ազգային-եկեղեցական իշխանութեանց հետ :

Երկրորդ առաջարկը, Վեհափառ Հայրապետի ստորագրութեամբ կոչ մը ուղղուի հաղորդադրութեան ձեւով համայն Հայութեան Հանդանակութեան վերաբերմամբ, ուր արձանագրուի պատմական այս եղելութիւնը, որ դումարումն է Պատ. Համազգային Յանձնաժողովին ընդ Նախագահութեամբ Ամենայն Հայոց Վեհափառ Հայրապետին, յիշատակութիւն ցարդ կատարուած յաջողութիւնները հանդանակիչ նուիրակութեան ձեռքով և ըլլայ Թելադրու-

թիւն ընդհանուրին որ լիափրտ և առատաձեռն մասնակցին այս նուիրական զործին, որպէսզի պաշտպանուին մեր դարաւոր, սրբազան իրաւունքները, միջազգային քրիստոնէական մեծագոյն սրբատեղւոյն մէջ անկորուստ:

Յարմար նկատուեցաւ նաեւ որ՝ յետաձգուին բոլոր տեղական նախաձեռնութիւնները թեմերէն ներս և առաջնահերթ կարեւորութիւն տրուի Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան հանգանակութեան:

Պատ. Ժողովը նաեւ խորհեցաւ հանգանակութեան մասնակցող նուիրատուները պատուել որոշ հաստատագիրով մը և յետ խորհրդակցութեանց և կարծեաց փոխանակութեան, յանդեցաւ հետեւեալ եղբակցութեան և վաւերացուց զայն.

ՊԱՏՐԱՍՏԵԼ ԶԱՇԱԿԱՒՈՐ ԿԵՐՊՈՎ ՕՐՀՆՈՒԹԵԱՆ ԳԻՐ ՄԸ, ՈՐ ԾԱՌԱՅԷ ՆԱԵՒ ԻՐԵՒԻ ՍՏԱՅԱԳԻՐ ԵՒ ՈՐ ՂՐԿՈՒԻ ԱՆՈՏԻՐ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ, ՄԻՇՏ ՆՇԱՆԱԿԵԼՈՎ ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԵՐՈՒՆ ԳՈՒՄՄԱՐԸ:

Ժողովը ապա լսեց Ս. Յարութեան Տաճարի նորոգութեան Հայոց Պատրիարքարանի ներկայացուցիչ ճարտարապետ Պր. Եղուարդ Իւթիճեանի զեկուցումը, ի մասին Ս. Յարութեան Տաճարի շինութեան և դարերու ընթացքին առացած փոփոխութեանց պատմական իրողութեանց շուրջ և ապա կարելի մանրամասնութեամբ հակիրճ կերպով բացատրութիւններ տուաւ հոն կատարուող նորոգութեանց աշխատանքներու կերպին ուղղութեան և նկարագրին մասին:

Երեկոյեան ժամը 8.15-ին Նախադահ Վեհափառ Հօր աղօթքով և օրհնութեամբ փակուեցաւ Համազգային Յանձնաժողովի պատմական այս նիստը:

Դ Ի Ի Ա Ն

Ս. ՅԱՐՈՒԹԵԱՆ ՏԱՃԱՐԻ ՆՈՐՈԳՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ ՅԱՆԶՆԱԺՈՂՈՎԻ

Ս. ԳՐԱԿԱՆ

ՕՏԱՐԱԿԱՆԸ

Օտարականը անսլայսլ կը շարունակէր իր քարոզութիւնները Տաճարին մէջ, անցնելով հետաքրքրութիւնը ունկնդիրներուն և ատելութիւնը փարիսեցիներուն և զպիւրներուն: Օրուան միակ մարդը կը թուէր ըլլալ, մոռցնել տալու չափ Պատեքի շարաթուան բոլոր իրողարձութիւնները:

Սինդգրին, գերապոյն ժողովը հրէից, կաղմուած քահանաներէն, զպիւրներէն, ծեհրէն և աղնուականներէն, սկսած էր մտահոգուիլ, բայց մանաւանդ գայթակղիլ Օտարականի ելոյթներէն: Դաղտնի Նիստի մը մէջ վճռուած էր իր կորուստը, սակայն կը վախնային ժողովրդային խռովութիւններէ, որոնք յաճախեալ էին Պատեքի առնելուն:

Կայարան, որ քահանայապետն էր տարւան, խտացուցած էր ժողովին մասնաշաղկապները հետեւեալ բանաձեւին մէջ, «Թէ լաւ էր որ ժողովուրդին համար մարդ մը մեռնէր, քան ամբողջ ազգը մտանդուէր: Մի՛ մոռնաք, շարունակել էր ան, թէ Թորաք մեր դոյութեան հիմնաքարն է և աշտարակը մեր ուժին: Մարդը, զոր ժողովուրդէն մարդարէ կը յորջորջուի, կը թունաւորէ և կ'ապականէ միտքերը, անարգելու չափ օրէնքն ու աւանդութիւնը նախնեաց»:

Կայարան, իր պաշտօնին սրբութեան խառնած քաղաքական նկատումներու դիրտը, չէր կրնար ըմբռնել անշուշտ Օտարականով պայմանաւոր խորհուրդը, որ իր կարմիր թեւն էր քացիք աշխարհի վրայ: Ձեռք դրան թէ արդարք միայն կրնար հաստատուիլ ըլլալ անարդարութեան, վճարելով ոճիրին գինը: Թէ մարդուն միտքն մէջ ինքզինքը կամովին բանտարկած Աստուծոյ մը սխրապործութիւնը անհրաժեշտ էր՝ սրբապիւրու մեղքը և կոխելու մահը, բարձրացնելով մարդը իր երբեմնի երջանկութեան և փառքին:

Օտարականը տեղեակ էր իր շուրջի անցուղաքներուն, սակայն այս աշխարհէն մեկնելէ առաջ, կ'ուզէր կշռել բարոյական

արժէքը անոնց՝ որոնք իր դատիճները պիտի ըլլային: Մահուան մղձաւանջը աչքերուն՝ լին իրել կ'ուզէր իր նայուածքը հակառակորդներու արիւնապարտ բիրերուն խորը, զաղաններու գէժ փայլատակող չիզակներու նման:

«Աշխարհի բոլոր յեղաշրջումները, ըսաւ Օտարականը իր շուրջը դիպուող մարդոց, արեւան ճամբայէն կ'ընթանան իրենց նպատակին: Եւ նոր դատն եմ Պատեքին և ազատարար իմ մարդոց»:

«Կեանքը միայն ժահուամբ կը հաղնի իր ճշմարիտ նշանակութիւնը: Յաւիտեանակալութիւնը կը գնուի մահով: Աշխարհը շուտով հաղորդ պիտի ըլլայ այս ճշմարտութեան: Մահը՝ յարութիւնն է կեանքին և փաստը ստեղծադրութեան իմաստին: Ծիւտ է թէ ան յոռի է և խտուելի, որովհետեւ իրմով կը փոշիանան մեր երազներն ու յոյսերս՝ սակայն մահն է որ կը սրբադործէ անցեալը և կը դրոշմէ մեր օրերուն վրայ անմահութեան կնիքը»:

«Մենքնզով չի փոխարինուիր մահը, այս մտածումը զառանցանքն է բոլոր անոնց՝ որոնք բնութեան կարգին կը պատկանին, զուրկ թոյլէք է աստուածացումէ: Յաւիտեանական կեանքը ապապային ալ չի պատկանիր, անիկա յայտնութիւնն է յաւերժական ներկային: Գիտակից ու խիզախ հոգին չի վախնար մահէն, արտաքին այդ իրողութեան: Փրկարար մահուամբ միայն մարդը կ'իրապործէ իր հոգեւոր ճակատագիրը, բռնալու ճշմարիտ ժառանգորդը երկնքի արքայութեան»:

«Իրական Դրախտը անցեալի մէջ չէ, այլ ապապային: Դրախտին դուռը յաւիտեանութեան վրայ է քացուած, կատարելութիւնը մեր երազներուն և իղձերուն»:

«Դատաստանն ու կատարածը հոգիին կը պատկանին, զերծ՝ միջոցէն ու ժամանակէն: Աստուծոյ դատաստանը կրնայ տեղի ունենալ ամէն ատեն, իրբեւ յաւերժութեան ձայնը՝ ժամանակի մէջ հնչուած: Արքա-

յուժիւնը հատուցում չէ, այլ ստացում:

«Նրբ բարոգութի աւետարանաւ աշխարհի բոլոր ծայերուն, ըլլալու համար քաղցր զեփուր արքայութեան մշտադալար ծառին, այն ատեն Մարգու Որդին պիտի դալ հրեշտակներու փողով, ամպերու վրայ նստած, վայելելու իր գործին յաղթանակը: Երանի՜ անոնց որոնք պիտի կրնան հաւատարիմ մնալ ինծի»:

«Սակայն ե՞րբ պիտի ըլլան այս բոլորը», հարցոց ունկնդիրներէն մին, տրամօրէն նայելով Օտարականին: «Այն ատեն, երբ մարդը կարենայ զերգանցել մարդը, քանդելու այն պատը որ կը բաժնէ դիմքը իր երկնաւոր շօրմէն: Երբ կարենայ սեղան նստիլ երկնքի հրեշտակներուն հետ, և խնձոյի հրաւիրել երկնաւոր Հայրը»:

Իրիկնամուտը անհուն վարագոյրի մը նման կը կախուէր հորիզոնին՝ երբ Օտարականը իրեններուն հետ հեռացաւ Տաճարէն: Լուսինը, մեծ բայց տգոյն, կը բարձրանար հեռաւոր լեռներու ետին: Օտարականը անձկութեամբ ու կարօտով կը նայէր դիւրուան լուսատուին, կարծես թէ առաջին անգամ կը տեսնէր զայն:

Բ.

Յուզան սկսած էր գիշերները ուշ գալ: Աշակերտները՝ տարուած իրենց վարդապետին շուրջ օրէ օր աւելի շատցող հետաքրքրութենէն և դէպքերու անընդմէջ զարգացումէն, չէին անդադառնար թէ Ան յաճախ իրենցմէ խուսափելու ճիգին մէջ էր: Թովմասը պատմած էր իր ընկերներուն Յուշայի իրեն ըսածները, զոր ինք այլեւս չէր կրնար սպասել, թէ լեցնող էր բաժակը և հասած՝ պատուրը տառապանքին և համբերութեան, թէ երկնքի և երկրի այս լուսութիւնը արիւնձով պիտի ընդմիջուէր շուտով:

Աւտու մը Պետրոս լացի ձայներ լսեց. Յուշան իր անկողնին մէջ նստած կը մենախօսէր: «Ինչո՞ւ եմ աչքերս պիտի չտեսնէին Իսրայէլի փրկութիւնը, ինչո՞ւ ես ըլլայի միակ նզովեալը, ինչո՞ւ ինծի վեճակուած ըլլար վառելու անհուն պատրուրդը աշխարհը լուսաւորող ջահին: Թող օրհնեալ ըլլայ Տիրոջ կամքը, եթէ անարգ գործիք ընել կ'ուզէս Իսրայէլի փրկութեան: Անշափելի է իմ

տառապանքս, որովհետեւ բոլոր բացուող վէրքերուն հետ պիտի արիւնի իմ սիրտս, որ այլեւս ինծի չի պատկանիր»:

Այս իրագարծութիւններէն յետոյ Յուշան գաղտնի այցելեց Քահանայապետին և խոտացաւ յայտնելու Օտարականին տեղը և մատնելու զայն իրենց: Մանրամասնօրէն պատմեց անոր քարոզութիւններուն և հրաշքներուն մասին, եղբակցներով թէ Օտարականին մտադրութիւնն էր յեղաշրջել Օրէնքը և կղերի ու աւագանիի ձեռքէն խլել իշխանութիւնը, օտեղծել իրեն յատուկ նոր Թաղաւորութիւն մը:

Կայսրան լսելէն յետոյ իրեն ծանօթ այս իրագարծութիւններու մասին, կարուած կ'պերուէր տակէն երկար նայեցաւ Յուշային, ապա բռու: «Ի՞նչ ալ իր աշակերտներէն ես, ինչո՞ւ կ'ուզես մատնել Վարդապետը»:

Յուշան անխօս պահ մը դիտեց Քահանայապետը, յետոյ խնայցաւ բարձրաձայն: Կ'երեւի իմաստուն Աննան չի գիտեր թէ տաշկերտները աւելի լաւ կը ճանչնան իրենց Վարդապետը:

Աննան խոժոռած նայեցաւ Յուշային, յետոյ յարեց. «Ըսէ ինծի որքա՞ն կ'ուզես Օտարականիդ համար»:

— Որքան որ ուզէ տալ առատաձեռն Աննա:

— Երեսուն արծաթ:

— Երեսուն արծաթ, զարմացաւ Յուշան և մնաց շուարած: Երեսուն արծաթ միայն Սարոնի շուշանին պէտքէն զեղեցիկ վարդապետին համար: Փորձեց բողոքել և աւելի պահանջել, սակայն Քահանայապետը անդդուելի մնաց:

Յուշան պարտուած իր կատաղութեանը մէջ, առաւ երեսուն արծաթը և զլիկոր հեռացաւ Քահանայապետի ապարանքէն: Ստացած դրամը իր մօտ չպահեց, Թաղեց զայն քարի մը տակ և ուշ ատեն վերագարծաւ աշակերտներուն ըսով, խոշտանդուած ու միտաւոր կենդանիի մը նման, որ դաժան պայքարէ մը վերջ, քաշկրտուելով իր որջը կը դառնայ:

Օտարականը երկար նայեցաւ Յուշայի շիմորած դէմքին, երբ այս վերջինը ներս մտաւ և մնաց անխօս: Յուշան իր վրայ կ'զգար Վարդապետին նայուածքը

լերան մը ծանրութեամբ: Երկար ատեն կանգնած մնաց իր տեղը, դուրսէն եկած անծանօթի մը նման, ճակատադրի շղթաներով կապուած կարծես:

Յուզան այդ օրերուն մէկ կողմէ մեզմ ու քնքուշ ըլլալ կ'ուզէր բոլորին հետ, միւս կողմէ կը խօսէր իրենց սպառնացող վտանգին շուրջ և փարիսեցիներու ատելութեան մասին: Աշակերտներու վստահութիւնը սակայն այնքան մեծ էր իրենց ուսուցիչին վրայ, որ Յուզայի երկիւղալից խօսքերը քածփծաղով կը դիմաւորէին:

Սակայն որքան կը մօտենար Պասեքի Տօնը, այնքան կը շատնար Վարդապետին տրամաւորութիւնը: Յուզան անշուք բեկումով կը նայէր Օտարականին և իր սիրտը մինչեւ այն ատեն իրեն անծանօթ զգացումով մը կը լեցուէր: Ուրախ էր որ մատնած էր Վարդապետը, սակայն անորոշութիւն մը կար իր մէջ, լուսթիւն մը՝ որ աւելի խօսուն կը թուէր ըլլալ: Քանի մը օրեր վերջ. կը մտածէր ան, Օտարականը հողին տակ գառակած պիտի ըլլար, իսկ անկէ վերջ ինչե՛ր կրնային պատահիլ:

Միւս կողմէ Յուզան ի զուր կը փնտրէր ինքզինքը զրադեցնել կարելի և անկարելի մտածումներով, չզգալու համար մատնութեան արարքին ծանրութիւնը: Ամէն քայլ-փոփոխ կարծես ձայն մը իր ներսէն կը փափար, մատնի՛ք, մատնի՛ք: Յետոյ ահաւոր լուսթիւն մը՝ նման յաւիտենութեան նայուածքին, կը մխուէր իր հոգիին խորը:

Գ.

Պասեքի հինդերորդ օրուան առաւօտը կը բացուէր բացատիկ գեղեցկութեամբ: Իրիկնամուտին աշակերտները խմբուեցան Վարդապետին շուրջ, զարմանալով թէ ոչ մէկ կարգադրութիւն եղած էր Պասեքի ընթերցման համար: Օտարականը անխօս նստեցաւ բոլորին, կարծես թէ նոր կը տեսնէր զիրենք, յետոյ ըսաւ. «Այս տարի տօնական ընթերցել տեղի պիտի ունենայ քաղաքին մէջ, ծանօթ բարեկամի մը տունը»:

Յուզան լուռ էր ու ընկճուած, ամէն տարի ինքը կ'ընէր այդ իրիկուան ճաշի կարգադրութիւնները: Կասկածը տակաւ կը մեծնար իր հոգիին խորը՝ թէ Վարդապետը տեղեակ էր դաւին:

Երբ մուտք ինկաւ քաղաքին վրայ և արժանայ փողերը հնչեցին Տաճարէն, յայտնելու սկզբնաւորութիւնը Պասեքի տօնակատարութեան, տշակերտները՝ առաջնորդուած Օտարականին, Զիթենեաց Լեւոնէն Երուսաղէմ եկան: Օրուան սեղանին Վարդապետէն և աշակերտներէն դատ ոչ ոք կը մասնակցէր:

Երբ ներս մտան պարիսպի դուռնէն, զիրենք առաջնորդելու կ'սպասէր քաղաքին յայտնի ջրկիրը, որ հիացող մը և նոյն ատեն հետեւող մըն էր Օտարականին՝ և ծանօթ աշակերտներուն: Վերնատունը ուր պատրաստուած էր ընթերցել, զարգարուած էր մետաքսեայ մարադոյրներով և օրուան յատուկ առարկաներով, իսկ սեղանը ծանրաբեւոտած՝ ապստեղով և ուստիւլներով: Անխմոր կլորակ բաղարջներ, գառն խոտեր, համեմունք, եփուած գառը, զոհութեան զիւնին՝ որմէ պիտի խմէին բոլորը, շարուած էին սեղանին վրայ: Սենեակին մէկ անկիւնը զրուած էին լուացումի կոնքն ու շունթիթ: Առաստաղին կախուած գոյգ մը կանթեղներ, խորհրդաւոր լոյս մը կը սփռէին սեղանին շուրջը: Օտարականին դէմքը արժողոյն էր, իր ճերմակ պատմուճանին մէջ Ան կը նմանէր ալապատտի արձանի մը:

Ուղեցի որ տառնձին ըլլանք այս իրիկուն: Վերջին Պասեքն է զոր պիտի ընեմ ձեզի հետ: Այս պահուս մենք մինակ չենք սակայն, մեզի հետ են բոլոր արքաները Խորայլին: Մեզի հետ են մեր նախահայրերն ու մարդարէները, որոնք երկնքի փառքը ընդ հայելեաւ տեսան միայն: Մեզի հետ են հրէշտակներն ու մողերը: Ներկայ են բոլորը այս իրիկուն, ձեզի հետ միասին յուրարկելու Մարդու Որդին, որ տարիներէ ի վեր ձեր մէջ և ձեզի հետ ապրեցաւ, ըլլալու ինքնազաւ խոստումը բոլոր անունը՝ որոնք զարեւրով այս օրուան սպասեցին. վառ յոյսերով և հաւատքով»:

Աշակերտները խոր անձկութեան մէջ էին: Օտարականին դէմքը վեհափառ տրամութեամբ լուսաւորուած, գեղեցիկ էր ու յանկուցիչ: Յետոյ հանդիսաւոր կերպով բարձրացաւ իր տեղէն, առաւ անկիւնը դրուած շունթիթն ու կոնքը և կարգով լուաց աշակերտներուն ոտքերը: Բոլորը անխօս կը հնազաղէին իրեն: «Ձեզի հետ ունեցէ՛ք

միշտ սիրոյ և խոնարհութեան այս օրինակը, որովհետեւ իմ թաղաւորութեան մէջ, տէրր աւելի մեծ չէ ջան ծառան: Քաղցէջ այս մաքուր ոտքերով աշխարհի բոլոր ճամբաներէն և տարէջ իմ սէրն ու աւետիսը բոլոր մարդոց, որոնք ինծի պիտի դան ձեռնով: Իր գէմքը նման էր արշալոյսին՝ պատերազմի դաշտին վրայ ծագած, արիւնէն ու նախճիրէն յետոյ: Ապա վերցուց հացի նկանակը և բաժնեց բոլորին, ըսելով. «Ասիկա իմ մարմինս է, որ կը թողում ձեզի իբր յիշատակ մեր անցեալ օրերուն, կամ ուրիշը այս և միւս աշխարհներուն միջեւ և դրաւակներ մեր անբակտեի կապին և եղբայրութեան»: Յետոյ լեցուց զինի բաժակը, նախ ինքը խմեց, յետոյ բաժնեց բոլորին, ու ըսաւ. «Այս իմ արիւնս է, որ կը թափի շատերու համար. խմեցէջ և միշտ ծարաւ մնացէջ ինծի և իրարու այն սիրով՝ դու սիրեցի ձեզի»: Յետոյ բաժնեց ձուկը, դառը և միւս ուտելիքները, նման թռչունին որ կը կերակրէ իր ձագերը:

Երբ աշակերտները ծանրացած օրտով կը ճաշէին, Օտարականը ըսաւ. «Այժմ առնեն է որ յայտնեմ արտաւ իմակ ցաւը, զալիք բոլոր ցաւերէն աւելի: Պիտի չզարմանաք եթէ ըսեմ թէ ձեզմէ մէկը պիտի մատնէ զիս այս գիշեր: Սակայն վայ անոր՝ որու միջոցաւ կը մատնուի Մարդու Որդին, իցիւ թէ ան ծնած չըլլար երբեք»: Աշակերտները տարտափած իրարու երես նայեցան: Յետոյ Օտարականը նայեցած Յուդային և ըսաւ. «Քնա այժմ և ըրէ ինչ որ պիտի ընես»: Յուդան ալ չկրցաւ կենալ և վերաւոր դազանի մը պէս դուրս փախաւ սենեակէն, ամօթէն ծածկելով իր գէմքը: Փողոցէն անցնողները տեսնելէն զինքը որ հակայ ձեռքի մը նման պատմուհանով ծածկած իր դէմքը, կը վազէր դէպի Քահանայապետին տունը, մրմուռով իր քիթի տակէն. «Քնա այժմ և ըրէ ինչ որ պիտի ընես»:

Յուդայի մեկնելէն յետոյ յաջորդեց երկար լուռութիւն մը. ոչ ոք սիրտ ունէր խօսելու: Օտարականը փարտաւորաւ համար սիրտերուն մէջ անոց տաղնապը, ըսաւ. «Կարճ եղան իմ օրերս ձեզի հետ և խօսերս ձեզի համար, սակայն կը վստահեցնեմ ձեզի թէ տակաւին չուտագած խօսքերու արձագանքը չպիտի երևնայ խորը, ես ձեզի պիտի

զամ վերստին, նոր իրականութեամբ և կերպարանքով, ամոքելու ձեռք չարարուած սիրտերը և զայնապէս միտքերը:

«Մահուան օրէնքները կարճ ժամանակի մը համար կրնան հեռացնել զիս ձեզմէ և ծածկել իրենց խռովքին ներքեւ, սակայն զօրաւոր է նաւը որ զիս և ձեր հաւատքն ու յոյսերը կը կրէ, հանելու համար զանոնք անմահութեան լուսաւոր ափունքին: Իմ ձեզի հաղորդած ճշմարտութիւնները աշխարհը դիւրին պիտի չկրնայ մարտել, մականն անոնք պիտի չմաշին ժամանակէն և մահուան կնճիռներէն:

«Օրերը որոնք շուտով պիտի յաջորդեն իրարու, լեցուն պիտի ըլլան ցաւով և տառապանքով, սակայն անոնք պիտի յորինեն խոստումը զալիքին, լեցուն այն սիրով՝ զոր իրեւ ժառանգ պիտի թողում ձեզի և աշխարհին:

«Վիշտերը որոնք պիտի իջնեն ձեր սիրտերուն, առտուան ցօղերուն պէս պիտի թարմացնեն ձեր հոգիները, որովհետեւ իմ շունչս պիտի հասնէ ձեր մէջ, իմ սէրս պիտի զօրացնէ ձեզի և իմ յաւերժական ներկայութիւնս պիտի միթխարէ ձեզի և դուք պիտի յաղթէք աշխարհին: Այս խօսքերս այժմ ձեզի համար բաւեր են լոկ, չուքեր՝ ձեր զիտակցութեան դաշտին վրայ, սական անոնք կնքուած և անջիւղ յիշատակներ պիտի ըլլան ձեր վաղուան: Այժմ տկար օղակներն էք այն մեծ շղթային՝ որ կը կապէ երկինքն ու երկիրը իրարու, սակայն ձեր պարտքն է ըլլալ մեծ շղթան, աշխարհի և Աստուծոյ միջեւ:

«Որոտորդի նման եկայ այս աշխարհ, որ սալու ձեզի, և ձեզմով՝ մարդերը երկնքի արքայութեան համար: Մահը պիտի որսայ զիս, յետոյ սակայն նետահար պիտի իյնայ, անմահութիւնը յաւերժող երկնքի նետէն: Իմ վերքերուս մէջ պիտի մխուխնէ ձեր մատները և այդ վերքերով պիտի ճանշնաք դուք ձեր ալ վերքերը և վերքը աշխարհին»:

Յետոյ նայեցաւ բոլորին և ըսաւ. «Վեր լսեմ ահա մահուան ոտնաձայնը: Մայր մահը զիս իր արդանադը առած՝ վերստին պիտի ծնի, իրեւ սիրելի դաւակը երկրին և երկնքին»:

b.

(Շարունակելի՝ 13)

«FORMGESCHICHTE» ՄԵԹՈՏԸ

Առաջին համաշխարհային պատերազմից քիչ ետք, 1919-1922 թուականներուն, Գերմանիոյ մէջ յառաջ եկաւ Աւետարանները ուսումնասիրելու քննական նոր մեթոտ մը, որ Գերմանիոյ մէջ ծանօթ է «Formgeschichte» (F. G. M.), իսկ Անկլո-Ամբոսներկիրներու մէջ՝ Form - Criticism առու-նով, զոր կրնանք թարգմանել «Աւետարաններու Զեւաւորման Պատմութիւն»:

1919-1922 թ միջոցին հետզհետէ լոյս տեսան այս ուղղութեամբ գլխաւոր աշխատութիւններ՝ M. Dibelius, R. Bultmann, K. L. Schmidt, M. Albertz, G. Bertram հեղինակներուն կողմէ:

Գերմանացի այս հեղինակները գծեցին և ցոյց տուին ա'յն ուղղութիւններն ու սկզբունքները, որոնցմով այնուհետեւ ուրիշ գիտնականներ եւս պիտի առաջնորդուէին: Այս շարժումին տիրապետող դէմքը կը նկատուի Ռ. Պուլթման (ծնած 1884ին), որ կ'ուսուցանէ Մարպուրկի հռչակաւոր համալսարանին մէջ, ունենալով բազմաթիւ աշակերտներ և հետեւորդներ: Գրած է բազմաթիւ երկեր նոր Կտակարանի մեկնութեան վերաբերեալ:

Իր ժամանակ խնդրոյ առարկայ էր Աւետարաններու խմբագրութեան հարցը. համատես Աւետարաններու հարցը կը հետաքրքրէր Ս. Գրոց մեկնիչները: Ամենէն շատ ուսումնասիրուած նիւթերն էին Քրիստոսի հրապարակային զործունէութեան ժամանակագրութիւնը, տեւողութիւնը և շրջանակը. հարց էր թէ Աւետարաններու ընդմէջէն կարելո՞ք էր հասնիլ Քրիստոսի անձնաւորութեան, պատմական Յիսուսին. թէ՛ հաւատքի Քրիստոսը և պատմական Յիսուսը նո՞յնն են: Ահա այս ընդհանուր մթնոլորտին մէջ է որ Պուլթման պիտի գտնէր ինքզինք հետզհետէ. այս ուղղութեամբ պիտի

զրէր ու աշխատէր և պիտի զատնար հեղինակաւոր աճնաւորութիւն մը, վարպետ մը:

Ինչպէ՞ս կը տեսնուի, Նոր Կտակարանի քննական այս ուսումնասիրութիւնը և մեթոտը տեղեւոյցաւ նախ Բողոքականներու մօտ ու այնուհետեւ տեղ զտաւ նաեւ Կաթոլիկ և Անկլիկան մեկնիչներու քով: Կարգ մը շրջանակներու մէջ մեծ խանդավառութիւն յառաջ բերաւ Formgeschichte մեթոտը, իսկ այլ գիտնականներ վերապահ մնացին, մասնաւորաբար Կաթոլիկ մեկնիչներ որոնք բուն կերպով քննադատեցին զայն, ցոյց տաով այս մեթոտին տկար և թերի կողմերը, մտնաւանդ իմաստասիրական գետնի վրայ: Բայց հակառակ առօր, վերոյիշեալ մեթոտը մեղի կու տայ սքանչելի միջոց մը աւետարաններու դրական սեռերու ուսումնասիրութեան համար:

Ինչպէ՞ս յառաջ եկաւ այս մեթոտը:

Աւելի քան ութսուն տարիէ ի վեր Նոր Կտակարանի մասնագետներ համատես աւետարանները մանրադիտելու քննութեան ենթարկելով, ջանացած էին անոնց իրարու հետ ունեցած փոխյարաբերութիւնները, կապերը և փոխազդեցութիւնները դրսեւել ու հասնիլ աւետարաններու հասարակաց աղբիւրին: Ի վերջոյ յանդարձ էին երկու Աղբիւրներու տեսութեան: Առաջինը այս աղբիւրներուն Մարկոսի աւետարանն էր, որ առաւելաբար կը պարունակէր դէպքեր, դրուագներ, երկրորդը՝ մեր Տիրոջ Յիսուս Քրիստոսի խօսքերը պարունակող Հաւաքածոյ մը, զոր կը նշանակէին Q գիրով, սկզբնապատճառ գերմաներէն Ս. Quelle բառին՝ որ կը նշանակէ աղբիւր:

Բայց երկու աղբիւրներու տեսութիւնը աւանդութեան զարգացման և աճման մէկ զիճակը կը ներկայացնէ միայն: Արդ, Quelle-էն կամ Մարկոսէն առաջ ի՞նչ գո-

յութիւն ունէր եկեղեցւոյ մէջ: Ոմանք կ'ենթադրէին նախա-Մարկոս մը, ուրիշներ՝ նախա-Մատթէոս մը կամ նախա-Ղուկաս մը: ասոնք հարցր չէին լուծելի և տեղի կու տային բազմաթիւ ենթադրութիւններու: Ս. Գրոց վիտնականներ հարց կու տային թէ արդեօք նոյն ինքն մեթոսը սխալ չէ՞ր. փոխանակ դիմելու և կանգ առնելու Մարկոսի և Quelle-ի վրայ, անհրաժեշտ չէ՞ր դիմելու սկզբնական և բոլորովին առաջին աղբիւրներու: Ահա թէ ի՞նչ կը ջնայ ընել F. G. M.-ը: Ան կը փորձէ աւանդութեան տարբերուն պատմութիւնը գծել, հետեւելով անոնց զարգացման ընթացքին՝ նախական վիճակէն մինչև անոնց զրի սուրբ-իւր: Այս աշխատանքը կատարելու համար անհրաժեշտ է հաստատել նախ թէ փոխանցումը ատաղձը կամ նիւթը կը կայանայ փոքր միութիւններէ, որոնց ծագումը և պատմութիւնը կարելի է ի լոյս ընծայել անոնց գեղանկերու քննութիւնէն: Զեւ ըսելով պէտք է հասկնալ ոչ միայն աւետարաններու ոճը, լեզուն, բառամթերքը, համաձայնութիւնը եւն., այլ մանաւանդ աւանդութեան միջոցաւ մեզի փոխանցուած նիւթին փոփոխութիւնները. ուրիշ խօսքով՝ զտեւել աւանդութիւնը իր ոչ-զրային վիճակին մէջ, անոր ձևաւորման շարժառիթները և օրէնքները: Ի՞նչ էր աւանդութեան դիմադիժը՝ դրուած ընտրիւր ըլլալէ առաջ. նկարագրել թէ ինչպէ՞ս հետզհետէ մօտ երեսուն տալիսներու ընթացքին բերանացի աւանդութիւնը զրի առնուեցաւ:

Աւետարաններէն նախ գրուեցաւ Մարկոսը, 67-70 թուականներուն. անկէ առաջ սակայն Քրիստոնէութիւնը կը քարոզուէր, զոյոճիւն ունէր կենդանի աւանդութիւն մը, որ կը կանխէր Աւետարանները. պէտք էր ուսումնասիրել աւետարանական բնապիւրներու նախապատմութիւնը: Այս ձևով ահա պէտք էր ուսումնասիրել աւետարաններու հարցը:

Երկար ատեն կը կարծուէր թէ աւետարանները պատմական գործեր են, սկզբնական ազդրիւրի արժէքը ունին: Բայց իրա-

կանութիւնը բոլորովին տարբեր է. ըստ F. G. M.-ի, աւետարանիչները խմբագրողներ եղած են աւելի քան թէ հեղինակներ: Յիսուսի Յարութենէն 30-40 տարի ետք դրուած են աւետարանները, իրենց ատաղձը, նիւթը առնելով աւանդութեան, համայնքէն:

Այս նիւթերը իրենց հասած չեն դրուած և խմբագրուած ձևով և ոչ ալ դրական տաղանդով օժտուած անձնաւորութիւններով: Աւանդութիւնը կու գայ նախնական համայնքէ մը. բազմաթիւ անանուն հատուկատոներ բերնէ բերան շրջագայած են նախնական համայնքէն ներս՝ աւետարաններու մէջ խմբուելէ առաջ: Աւետարաններէն առաջ է փնտռել ուրեմն ժողովրդական բազմաթիւ դրականութիւն մը, ինչ որ կ'ուղէ ընել վերոյիշեալ մեթոսը:

Մանրամասնութեանց մէջ մտնելէ առաջ, շատ հակիրճ ձևով ներկայացնե՞ք այս զարոյցի գլխաւոր թէզերը:

Ա.— Գրական քննադատութիւն.— Աւետարաններու տեղագրական և ժամանակաշարական շրջանակները ոչ շրջանի ստեղծումներ են: Աւետարաններէն առաջ զոյոճիւն ունէր աւանդութիւնը, որ ժողովրդական դրականութեան օրէնքներուն համաձայն ծնած, շրջագայած և ապա զարգացած է:

Բ.— Պատմական քննադատութիւն.— Նախնական եկեղեցին ոչ թէ պատմական մասհողութեամբ զրի առած է իր լիատակները Քրիստոսի մասին, այլ զանոնք ծառայեցնելու և պատշաճեցնելու համար իր կեանքի պահանջներուն. այսպէս՝ հաւատացեալներուն ուսուցանելու, նոր հետեւորդներ դարձի բերելու, հակառակորդներու հետ վիճելու, հրէից դէմ պաշտպանելու, և վերջապէս Յիսուսը ներկայացնելու լսող հաւատքի: Վիճարանութիւն, ջատագովութիւն, պաշտամունք, ներքին կազմակերպութիւն են. պարտադրուած են աւետարանիչներուն:

Գ.— Ընկերաքանակային քէզ.— Ըստ վերոյիշեալ մեթոսին, աւանդութեան նախ-

նական րջիջներու հեղինակները ոչ թէ այս կամ այն անձնաւորութիւններն են, այլ ընդհանրապէս առաջին քրիստոնեաները, Համայնքը կամ նախնական եկեղեցին: Համայնքն է որ ստեղծած ու տարածած է աւետարանական ասանդութիւնը:

Դ.— Իմաստասիրական քէզ.— Վերջապէս այս բոլորին ետին կը գտնուի իմաստասիրական թէզ մը, զոր պիտի տեսնենք:

Ա. ԳՐԱԿԱՆ ՔՆՆԱԴԱՏՈՒԹԻՒՆ

Ըստ Աւետարաններու ձեւաւորման մեթոտին, Աւետարանները տեղադրական և ժամանակադրական տեսակէտով ոչ մէկ արժէք կը ներկայացնեն. անոնք չեն կրնար Յիսուսի կեանքին յաջորդականութիւնը պատկերացնել: Աւետարանները կենսագրութիւններ չեն, այսօրուան իմաստով: Համատես Աւետարաններու հատուածները իրարմէ անջատ և բոլորովին անկախ ձեւով դարգացած և չըջագայած են նախնական համայնքին մէջ: Աւետարանական կարգ մը դրուագներ կը կազմեն փոքր միութիւններ, որոնք կրնան ամփոփուիլ իրենք իրենց մէջ: Այդ հատուածները իրարու կապուած են յաճախ «Յայնժամ»ով, «Եւ եղեւ»ով, «Այսպէս»ով, ու երբեմն ալ պարզ «էտով»: (Այս հաւաստումը կարելի է ընել միայն համատես Աւետարաններու համար: Յովհաննու Աւետարանի պարագան բոլորովին տարբեր է. հոն կը ներկայացուի լոյսի և խաւարի, մահուան և կեանքի պայքարը և կը ներկայացնէ միութիւն մը):

Անշուշտ բոլոր պարագաներուն ալ այսպէս չէ. համատես Աւետարաններուն մէջ կը գտնենք խմբաւորուած կարգ մը հատուածներ, որոնք իրարու կապուած են: Օրինակ Մարկոսի մէջ, Բրիտանոս կը քարոզէ Սինակոնի մէջ «Եւ իսկ և իսկ ի շարաթուէ մտեալ ի ժողովուրդն ուսուցանէր զնոսա» (Մարկոս Ա. 21). պիղծ ուրին կը վանէ աշխարհաբան. «սաստեաց ի նա Յիսուս և ասէ. կարկեաց և ել ի դամանէ» (Մարկոս Ա. 25). ապա կ'երթայ Պետրոսի տունը, անոր դռանը կը բռնէ, այնուհետեւ բազմաթիւ

հիւանդներ կը բժշկէ և յաջորդ օր կը մեկնի անկէ. «Եւ ընդ այդն ընդ առաւօտն յաւուցեալ ել և դնաց յանապատ տեղի» (Մարկ. Ա. 35): Հոս կը զգանք որ ամբողջ օր մը ունինք:

Նոյն բանը կրնանք հաստատել երբեմն տեղադրական կարգին համար ալ: Օրինակ՝ «Եւ ասէ ցնոսա յաւուրն յայնմիկ իբրեւ ընդ երեկս լինէր, եկայք անցցուք յայն կողմն» (Մարկ. Դ. 35): Ուրիշ օրինակ մը դարձեալ Մարկոսէն. «Եւ իբրեւ անց Յիսուս միւսանգամ յայնկողմն, ժողովեցաւ առ նա ժողովուրդ բազում, և էր աղ ծովեղերն» (Մարկ. Ե. 21): Վերոյիշեալ հատուածներու մէջ Մարկոս կը ճշդէ տեղերը:

Գարգ մը դրուպներ իրենց ճշգրիտ ժամանակով և տեղով հասած են Աւետարանիչներուն, իսկ ուրիշ դրուագներ այդ յատկանիշները կորսնցուցած են: Այդ պարագային Աւետարանիչը զանոնք լաւագոյն ձեւով դասաւորած և կարգաւորած է:

Եթէ ուրեմն ընդունինք որ Աւետարանական ղէպերը զրի առնուելէ առաջ իրարմէ անջատ փոքր հասարածոներ եղած են, մեղի կ'լ մնայ զանոնք ուսուցնասիրել՝ հասնելու և գտնելու համար ասանդութիւնը իր ամենէն հին և նախնական վիճակին մէջ:

Ինչպէ՞ս կարելի է կատարել այս աշխատանքը:

Ըստ վերոյիշեալ մեթոտին, պէտք է աւետարանական նախնական գրական ձեւերը որոշել, զանոնք դասաւորել ու անոնց կեանքի և հոլովոյթի օրէնքները գտնել. թէ ինչպէ՞ս անոնք յառաջ եկած, փոխանցուած և հետզհետէ խմբապարուած են:

Կարելի է նախ զանոնք նիթական դասաւորում մը ենթարկել: Ունինք երկու մեծ դասաւորումներ. Խօսք (Logia) և ղէպեր: Այս երկու ասանդութիւնները (Յիսուսի խօսքերը և իր կեանքի ղէպերը), աճած և զարգացած են անկախաբար իրարմէ, յետոյ միայն ձուլուած և միացած են իրարու:

Խօսք-երուն մէջ կարելի է դասաւորել, ըստ իրենց բովանդակութեան, իմաստու-

թեան խօսքեր, վախճանաբանական կամ յայտնութեանական խօսքեր, կարգապահական և օրէնդրական կանոններ, յայտարարութիւններ՝ ուր Յիսուս իր անձին մասին կը խօսի, առակներ և այլաբանութիւններ:

Խօսք-երէն երբ անցնինք դէպքերու կամ պատմութեան, որոշ կերպով երկու սեռեր կը գտնենք: Նախ ունինք կարճ և կենդանի պատմութեան, որոնք կը ծառայեն Յիսուսի շատ կարեւոր մէկ խօսքը կամ արարքը շեշտելու:

Այսպէս օրինակ, պահեցողութեան հարցը (Մարկոս Բ. 18), առաքեալներու Շարաթ օր հասկ կորզելու դրուագը (Մրկ. Բ. 23-28), Յիսուսի ճշմարիտ ծնողները (Մրկ. Գ. 31-35): Այս դէպքերու մէջ երկրորդական մանրամասնութիւններ կը պակսին, յատուկ անուններ, վայրերու և դէմքերու նկարագրութիւններ չկան. Աւետարանիչը ընթերցողին ուշադրութիւնը կ'ուղէ հրաւիրել Յիսուսի արտասանած խօսքերուն վրայ, որոնք մեծ տարողութիւն ունին եկեղեցւոյ հաւատքին համար: Օրինակ՝ «Շարաթ վասն մարդոյ եղև և ոչ եթէ մարդ վասն Շարաթու» (Մրկ. Բ. 27). «Զի որ առնիցէ զկամս Աստուծոյ, նա է իմ եղբայր և քոյր և մայր» (Մրկ. Գ. 35): Ասոնք և այս կարգի դէպքերը Տիպիկոս և

կոչէ Paradigme (օրինակ), իսկ Պուլքման Apophtegme (նշանաւոր խօսք):

Միւս կողմէ Աւետարաններու մէջ ունինք դրուագներ, որոնք ներկայացուած են աւելի մանրամասն և ընդարձակ ձեւով, ուր ճշգրտութիւն կը կատարուին դէմքերու և դէպքերու և որոնք սովորաբար կը պատմեն հրաշք մը: Այս կարգի դրուագները կը ձգտին փառաւորել հերոսը: Օրինակ փոթորիկի դադարեցման հրաշքը (Մրկ. Դ. 35-40), ուր նկարչագիտ մանրամասնութիւններ կը տրուին մեղի. Յայրօսի աղջկան բռնկութիւնը (Մրկ. Ե. 35-43), ուր նոյնիսկ բժշկական աղջկան տարիքը ըսուած է «Քանզի էր ամաց իբրև երկուտասանից»։ Հացերու բաղմամբական հրաշքը, ուր յետին մանրամասնութիւններ և թիւեր յիշուած են: Այս և ասոնց նման դէպքերու և հրաշքներու մէջ Քրիստոսի խօսքերը երկրորդական կը դառնան, հրաշքն է որ կարեւորութիւն կը ստանայ: Ասոնք Տիպիկոսի կողմէ կը կոչուին Novellen, իսկ Պուլքման զանոնք պարզապէս Հրաշքներու Պատմութիւն կը կոչէ:

Ասոնցմէ դատ ունինք դրուագներ, դէպքեր՝ Յիսուսի կեանքին վերաբերեալ. — Յիսուսի մանկութիւնը, մկրտութիւնը, փորձութիւնը, պայծառակերպութիւնը, չարարանքը և յարութիւնը:

(Շար. 1)

ՆԵՐՍԵՆ՝ ՎՐԴ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ

ՄԵՐ ՎԱՆՔԵՐԸ

Ուր էլ որ լինես ամբողջ աշխարհում,
 Ուր որ ապրել է մի ցեղ մարդկային,
 Թէ որ չգտնես այնտեղ Հայ մարդուն,
 Մի վանք կը գտնես՝ Հայ գիրը մակտին:

Աստղերի նման Հայերն են ցրուել,
 Ցլրուել, շաղ եկել չորս կողմն աշխարհի,
 Ու ոմանք լացով ուրիշի ձուլուել,
 Վանքերն են թողել առանց աղօթքի:

Ու բարձունքներում գիւղ ու քաղաքի,
 Հայոց աշխարհի ամէն մի հովտում,
 Կոթողներ ունենք հանճարեղ մտքի,
 Որ դեռ լալիս են ու դեռ աղօթում:

Կարծես անթառամ ծաղիկներ լինեն,
 Լեռների վրայ, վիհերի եզրին,
 Որոնց գմբէթներն՝ աւերակ թէ շէն՝
 Բոյն են հալածուած ազանիներին:

Մարդկային ձեռքի հետքը չեն կարծես,
 Ծնունդ են ձեռքի մի աստուածային,
 Նրանք գիտութեան բերդերն են պէս-պէս՝
 Վահան են եղել իմ ժողովրդին:

Փրկութեան, յոյսի ու լոյսի բերդեր,
Մեր մշակոյթի հնոցներն անշէջ,
Նրանք են տուել միացում ու սէր,
Եւ անմահ ոգին ներշնչել մեր մէջ:

Նրանք են մեր սուրբ լեզուն մայրենի,
Նրանց զանգերի զօղանջն՝ ահագանգ՝
Որ չմոռանամք մեր հողն հայրենի՝
Սրբութիւն սրբոցն՝ համայն լուսնի տակ:

Ինչքան էլ լինենք իրարից հեռու,
Ու ցրուած մեանք աշխարհում նսեմ,
Դարձեալ անմահ է կապը հայ Ոգու,
Հայրենի սէրն ու հաւատը վսեմ:

Ու ամէն մի վանք՝ մի ըմբոստ ոգի,
Մի Մասիս սար է ամէն մի գմբէթ,
Մի վառ կանթեղ է յոյս ու տենչանքի
Ամէն մի Հայի սրտի մէջ յաւէտ:

Որպէս խոր հաւատ, մթնում լոյս, փարոս,
Որպէս Հայ հոգիք՝ իրար շղթայուած,
Կանգուն կը մնան գմբէթներն Հայոց,
Մասիսների պէս յաւերժին գամուած:

ՈՍԿԱՆ ՅՈՎՀԱՆՆԻՍԵԱՆ

ՊԱՏՄԱԿԱՆ

ՀԱՅ ԵՐՈՒՍԱԴԵՄԸ ԴԱՐԵՐՈՒ ՄԵՋԵՆ

Երուսաղէ՛մ, «միակ քաղաքն յաշխարհի, որոյ միայն անունն հոգիներ կը զգրդէ և սիրտեր կը յուզէ», կ'ըսէ պատմադիր Տրդատ Եպոս. Պալեան:

Երուսաղէ՛մ (կը նշանակէ՝ ժառանգութիւն խաղաղութեան կամ երկիր խաղաղութեան), Միջին Արեւելքի այս պատմական քաղաքը որ համաքրիստոնէական սրբավայր մըն է, մեզի՝ հայերու համար ունի ինքնուրոյն նշանակութիւն մը, պատմական արժէք մը, զոր պատկերացնելու համար հատորներն իսկ բաւական չեն եղած, և այսօր Հայ Երուսաղէմի պատմական մէկ պատկերը տալու համար անհրաժեշտ է աչքի առջեւ ունենալ առնուազն տասնեակ մը Հայ և օտար բնաստակութիւններ՝ զանազան անկիւններէ դիտուած, որովհետեւ Երուսաղէմը որքան համաքրիստոնէական՝ նոյնքան և աւելի համակրօնական սրբավայր մըն է: Աշխարհի երեք մեծագոյն կրօնները՝ քրիստոնէութիւն, մովսէսականութիւն և իսլամութիւն, հոն իրարու կը հանդիպին Անդենականի մայր դրան առջեւ: Հոն է քրիստոնէութեան Փրկուան յարութեան, յաղթանակի կոթողը. հոն է մովսէսականութեան Սրբութիւն Սրբոցի՝ Տապանակի յիշատակն ու Տաճարի փշրանքը, լացի պատը. և վերջապէս հոն է իսլամութեան՝ Մէքքէն վերջ՝ գլխաւոր ուխտատեղի, Օմարի մզկիթը, և մարպրէիին վերջին կայանը ուրէջ երկինք թռուան իր թևաւոր ձիուն՝ Պարադի կոնակը հեծած: Այս վերջիններուն՝ մահմետականաց համար՝ Իսայի ծննդավայրն ու խաչելավայրը նկատուած է սրբադան և ի՛նչ Գաւառը, ինչպէս նաեւ տէրունական սրբավայրերը միշտ ալ դարձեր են խաչմանրու ուշադիր հոգածութեան առարկայ: Այսպէս կըրելի է վկայել պատմութեան լրջսին տակ, անտես առնելով փոխ վրէժի տխուր դրուագները, որոնք քանկցա մոխրակոյտերու վերածեր են քրիստոնէայ ուխտավայրերը:

Այս մասին պիտի խօսինք հանդամանօրէն՝ երբ մեր պատմական քայլերը հանդիպին «տոնց» Հայ Երուսաղէմի հաղարձինդհարիւրամեայ պատկերը տալու մեր տկար փորձի ընթացքին. պատկեր մը, որ հակառակ դարերու քանդիչ հարուածներուն՝ տակուին կը պահէ իր պանծալի գոյատեւումը, և Սիոնի բարձունքէն կը վկայէ հայ քրիստոնէայի անմեռ հաւատքը, հայ տեսիլքի կոթողական ներկործումը՝ եկող դացող սերունդներու վրայ, որոնք իրենց ջրբտինքովն ու արինւովը պահէր, բարձրացուցիր ևն մեր քրիստոսաւանդ յիշատակարանները հայրենիքէն հեռու օտար ափերու վերայ, Պաղեստինի անապատներուն մէջ: Եւ այդ աւանդատունները մեզի համար սովորական ուխտատեղիներ, սոսկական սրբավայրեր, ժամ ու եկեղեցի, մատուռ ու վանքեր չեն. անոնք որքան կրօնական՝ նոյնքան և աւելի ազգային հպարտութեան կենդանի յիշատակարաններ են: Թիւով և նիւթականով փոքր ժողովուրդ մը ինչպէ՞ս կրցիր է, ամբողջ տասնհինգ դարեր պահել իր դիրքն ու իրաւունքները, ներքին՝ քրիստոնէայ ոտնձուլութիւններու և արտաքին՝ ալլակրէն յարձակումներու դիմաց:

400-500 միլիոններ հաշուող Կաթոլիկ և 150-200 միլիոն Յունադաւան մրցորդներու հետ սեղան նստիլ, հաւասարէ հաւատարմի՝ իւր և հակաճառել հրաչններուն հրաչն է, մանաւանդ երբ աչքի առջեւ ունենանք կաթոլիկ աշխարհի Լատին կոնակ՝ տասնեակ մը թաղապարդ գլուխները, որոնք միշտ խեթիւ դիտած էին մեր փոքր ածուն, այդ փառաւոր զիրքը և ամէն առթիւ հարուածներ էին մեզ իրենց մականներով, երբ չէին յաջողած գնել մեր իրաւունքներէն որեւէ մասնիկ: Մեր ինչն է որ կրցեր է յարատեւօրէն կոտրել մեզ պատուհասիկ ձգտող Բիւզանդական, յիստապային ցարական ազամանդական գաւազանները, երբ հայը, սաղիմահայ պահակները, Ս. Ս. Յակոբայ դիմուոր-

հաշնբր, անոնց զիմաց ունէին խաշն ու Աւետարանը, և արիւնով սրբազործուած ազգային իրաւունքներու ողբկան հրայրքը, զոր ճանչնալու, յարգելու տրամադիր չէին ո՛չ քրիստոնեաները և ոչ ալ հեթանոսները, ո՛չ Արեւմուտքի ասպետները և ոչ ալ Արեւելիքի ասպատակները:

— Ս. Յակոբեանց ուխտապաններուն՝ հայ ժողովուրդի անմահ լինելութեան հաւատքն էր, որ կուրծք տուաւ յարանում և այլազան յարձակումներուն, վառ պահելու համար հայու կամքեղ Ս. Յարութեան Տաճարի կամարներուն ներքեւ, բաց պահելու համար Մար Եագաւի դռները հայ ուխտաւորներու առջեւ և անվատ պահելու համար սերունդներու սրբազան աւանդները:

Այս յուսարեակ նախնիք և քաջակրօն հայտապանները, երբեմն իրենց կեանքի իսկ դնով, պահպանած են տիրաբար ու ծաղկեալ պահած, մեզի՝ այսօրուաններու թողով սրբազան Ժառանգութիւն մը, որ բոլորիս համար ունի հոգեւոր և ազգային անփոխարինելի նշանակութիւն, Հայ Եկեղեցւոյ միջնազգային դիրքին և իրաւունքներուն առումով, ինչպէս կը վկայէ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Վազգէն Ա. Կաթողիկոսի 1962 Ապրիլ 30 Թուակիր սրբատառ կոնդակը:

Հայ Սիոնի, Ս. Յակոբեանց Միաբանութեան զերբ՝ սաղմահայ իրաւունքներու յայտապանութեան վսեմ առաքելութեան առնչութեամբ, եղած է կարծուածէն շատ աւելի բարձր ու նրբին, իսկ անոնց հազարհինգհարիւրամեայ պատմութիւնը՝ դժբնդակ, և մերթ ողակիզում, որուն տխուր ծալքերը երևան կու գան Ս. Երկրի պատմութեան արեւմտ չէրուին վրայ՝ իրենց կենդանի դոյններով ու ցաւաւթ մերկուրթեամբը:

Մեր այս ազօտ ներածականէն վերջ, և տայու համար Տնօրինական սրբաւայրերու հայ հաւատաւորներու երկար մաքառումին մէկ սեղծ համայնապատկերը, ջօշափելի գարձնելու համար թափուած աշխատանքը, չափելու համար եղած զոհողութիւններու ծաւալը, և արդարօրէն դնահատելու համար մեր նախորդ սերունդներէն մեզի հասած սաղմահայ անսպառ ժառանգը՝ անհրա-

ժեշտ կը նկատենք պատմական յետադարձ ակնարկով մը վերադնահատման ենթարկել սաղմահայ կեանքին ինչ ինչ ճակատադրական շնորհուանները, դարձնելով անցեալի այն էջերը որոնք լոյս կը սփռեն այն լրողութեանց ու ղէպերուն շուրջ, որոնք սպահոված են այն պանծալի, պատուարքը դիրքը զոր ունի այսօր Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութիւնը՝ Տնօրինական սրբաւայրերէն ներս և հսկաներու համահաւասար բաժինով:

***

Այսօր ընդունուած է, որ Յակոբոս փոքրը, Յակոբոս Տեառնեղբայր անունով քաջամանթ, եղած է Երուսաղէմի քրիստոնէից առաջին եպիսկոպոսապետը, ընտրուած՝ Տիրով համարձման յաջորդ օրերուն. և նորքնաթիւ եպիսկոպոսապետը — պատրիարքը — իր Աթոռը հաստատած է իր տան մէջ, Սիոն լեռան վրայ. յետագային հոն ամփոփուած է Յովհաննէս Ձէրեղիայի եղբայր Յակոբոսի զլիտունած զլուխը՝ Տիրամայր Կոյսի ձեռաբը (Տեղբայր Սաաւալեանց, «Պատմութիւն Երուսաղէմի», էջ՝ 133-135):

Պատմադիր Տրդատ Եպս. Պալեան կը վկայէ թէ առաջին քրիստոնեայ արքային՝ Եղեսիոյ Արգար Թագաւորի Թագուհին Ս. Հեղինէ, շատ մը մատուներու կարգին, շինած էր մատուռ մը՝ Յակոբոս Գլխադիրի գերեզմանին վրայ: Կը կարծենք թէ Հայ Թագուհիին այս նախաձեռնութիւնը բախտորոշ դեր մը կատարած է Սաղմահայ պատմութեան սաղմաւորումին մէջ: Միջնադարէն Հեղինէ Թագուհիին կը վերադուրի Տնօրինական սրբաւայրերու հոգածութիւնը. ան է, որ շատ կանոնիւն՝ 40-ական թուականներուն և իր արքայական ջանքով՝ պատ ու պարիսպներով չըլսպատած, մատուներու դիրքի յանձնած է Մնեղեան, Եսայիայի, Համարձման և Աստուածածնայ սրբաւայրերը:

Առաջին դարերուն, մինչեւ Քաղկեդոնի Ժողովը — 451 — Յակոբոս Տեառնեղբայր Աթոռը կը մնայ Երուսաղէմի համաքրիստոնեական պատրիարքական աթոռ: Հոն կը բազմին Հայ, Յոյն, Ասորի և Հրեայ ծաղումով պատրիարքներ և կը հովուեն Պա-

գետինի բրիտանիկացիները և անոր կրտսեր զմէկ հօտ, մէկ հովիւ»։ Արդար թագաւոր ի դշտոյն՝ Հեղինէի նախաձեռնութեամբ Ս. Գերկեմանի վրայ շինուած մատուռին տեղ՝ 335 թուականին Բիզանդիոնի կայսր Գոնսթանթինի մօր Հեղինէի հրահրութեամբ կը բարձրանայ Ս. Յարութեան Տաճարը, մասնակցութեամբը Հայոց Տրդատ Թագաւորին և արքայական զանձին։ Համաձայն ծանօթ Դաշմն թուղթին՝ Տրդատ թագաւոր շինելու տայ Բեթլեհէմի վանքը, քանդելով Ատրիան կայսեր շինել տուած Անտոնիոս շատուածուհիին յիշատակարանը (Տ. Ս. էջ՝ 212-213)։

Ինչպէս ակնարկեցինք վերեւ, մինչև Քաղկեդոնի ժողովը, Երուսաղէմի մէջ կար մէկ պատրիարքութիւն և մէկ պատրիարքաւոր աթոռ — Յակոբոս Տեառնեղորո աթոռը Սիոն լեռան վրայ, թէև ամէն ազգունէր իր սեփական վանքերն ու սրբավայրերը, որոնք ենթակայ կը մնային իրենց եպիսկոպոսներուն, ենթակայ Տեառնեղորո աթոռակայներու։ Քաղկեդոնի ժողովէն վերջ, երբ Երուսաղէմ կը վերադառնայ Յորդաղ պատրիարք, կը սկսի բրիտանոսի եկեղեցւոյն երկփեղկումը։ Հայք կը մերժեն Քաղկեդոնի երկրնութենականութիւնը, մնալով հաւատարիմ առաջին երեք Տիեզերական ժողովներուն։ Հայոց կը հետեւին Ղպարներ, Ատրիներ և Եթովպացիներ։ Յոյն եկեղեցին կ'ունենայ իր սեփական աթոռը, և հայք կը շարունակեն Յակոբոս Տեառնեղորո աթոռը և այնուհետեւ իրենց կը վերապահուի պատրիարքական աթոռին պահպանութիւնն ու պաշտպանութիւնը։ Հայոց այս փառաւոր դիրքը մեղի իրաւունք կու տայ եղբայրացնելու՝ թէ Հայ Երուսաղէմը այդ օրերուն եղած ըլլալու է բաւական դժուար, պահել կարենալու համար Յակոբոս Տեառնեղորո աթոռը կամ Հայք շարունակած էին Հեղինէ թագուհիին յիշարարութիւնները, և Ս. Յակոբայ սրբավայրը ինչպէս նաեւ պատրիարքական աթոռը եղած էին Հայկական սեփականութիւն, Հեղինէ թագուհիի օրերէն սկսած։ Ինչպէս կը տեսնուի՝ Յոյները այլուր կը հաստատան պատրիարքական աթոռ մը իրենց համար, և Ս. Յակոբայ աթոռը կը թողուն Հայոց, հակառակ ամենազօր կայ-

սեր միջնատուութիւններուն։ Հայ Երուսաղէմին այս յաղթանակը պէտք է նշել, դժաւատել կորենալու համար Հայ գինեւորաւորներու աշակրութիւնն ու հեռատեսութիւնը։

Քաղկեդոնի ժողովը Հայ եկեղեցիին առջև կը բանայ արիւնտ Աւարայր մը, ուր զուպար պիտի շարունակուէր քոր եկեղեցիներու միջև։ Բայց զարմանալի չէ՞ որ Հայաստան Աշխարհի դերող, Հայկական պահի կործանող Բիզանդիոնը չի կրնար խօսք հասկնել խումը մը սքեմաւորներու և չի կրնար կորզել Ս. Յակոբայ Վանքը Հայ վանականներէն, որոնք դարերով և իրենց արեան կաթիլներով վառած կը պահեն մեր սրբավայրերու կանթեղները, որոնց մէջ ու զիրարաւ կը հասցնեն Հայ հաւատացեալի կարաւաններ և որոնք հաւատքի նորանոր կոթողներով կը հարստացնեն Հայ Երուսաղէմը։ Ենթադրուի որ վեցերորդ դարուն Պաղեստինի մէջ կը տեսնենք շուրջ 70 Հայ վանքեր, որոնցմէ շատեր յիշատակարաններն էին Ս. Դրիպոր Լուսաւորչի, Տրդատ Թագաւորի, և բարեպաշտ իշխան ու մեծատանց, ինչպէս ցոյց կու տան անոնց անունները, օրինակ՝ Արծրունեաց Վանք, Մամիկոնէից Վանք, Ռշտունեաց Վանք, Խորիտրունեաց Վանք, Արշակունեաց Վանք, Կամսարականաց Վանք, Ամատունեաց Վանք, Պալունեաց Վանք, Վարածունեաց Վանք, Վանանդեաց Վանք, Քալբերունեաց Վանք, Սիւնեաց Վանք, ասոնցմէ շատ շատեր կը պահուէին իրենց տանուտէքներու կողմէ զրկուած առժիկներով ու ծախսագումարներով։ Այս սրբավայրերէն շատեր, մասնաւորապէս Երուսաղէմէն դուրս գրտնուղները, քանդուած են նախ՝ պարսկական պատուհասումով և ապա՝ հակաքրիստոնեայ խառնիճաղաններու, ինչպէս արշաւաւորներու կողմէ, իսկ մաս մը ալ յափշտակուած է իսլամներու կողմէ։

Վեցերորդ դարու վերջերի, Հայ Երուսաղէմին համար կը բացուի նոր դարագլուխ մը Արարական անապատին մէջ գոյաւած նոր կրօնքով, որ իր հիմնադրին՝ Մուհամմէտի անունով կը կոչուի Մահմետականութիւն։

Այդ օրերուն Յակոբոս Տեառնեղորո աթոռը կը գրաւէր Հայոց Արրահմ Պատ-

բիրարք, իսկ Յունական աթոռի գահակալն էր Մոսիտոս, ինչպես կը վկայէ Արար պատմապէս Զէքիէտոսին, հեղինակը «Նորուսաղէմի յաղթութիւնը» անուն երկասիրութեան (Տ. Ս. էջ՝ 261):

Հայոց Պատրիարքը, աչքի առջև ունենալով շորահաստատ կրօնքի՝ Մուհամմէտի հետեւորդներուն արիւնոտ յաղթանակները, և առաջին առեկող համար հաւանական աւարներուն և աւերներուն, 40 հոգինոց շրջափռմամբ մը կ'երթայ Մէքքէ, Մուհամմէտի կեդրոնաքաղաքը, արհամարհելով առաջատար անապահովութիւնն ու վաշկատուն ցեղերու աւարասիրութիւնը: Կը դիմէ Մուհամմէտին, և հպատակութիւն ու հատարմութիւն խոստանալով՝ կը խնդրէ ապահովութեան դիր մը՝ իրենց անձներուն և իրենց տապաւնածքներուն համար:

Նորահաստատ կրօնքին ճառողաւորեալ առաքեալը՝ սիրով կ'ընդունի Հայոց Պատրիարքը և անոր կը շնորհէ պատշաճ հատարմալիր մը (շարքըր), ինչպես կը վկայէ Արար պատմապէս Զէքիէտոսին, իր վերոյիշեալ երկասիրութեան մէջ:

Կ'արտայրենք սոյն վաւերագրին էական ու յատկանշական ինչ ինչ կէտերը, նկատելով որ այդ վաւերագիրը ո՛չ միայն կը հաստատէ Հայոց սեփականատիրութիւնը կարգ մը Տնօրինական սրբավայրերու վրայ, այլ սրբօրհնա եւ անկեալ, իբր անհրաժեշտ վկայութիւն, ճանչցուած է Պաղեստինի իրերայաջորդ տէրերուն, տիրապետողներուն կողմէ և այսօր իսկ հիմը կը կազմէ մեր դարաւոր իրաւունքներուն, որոնք կը մնան ի դուռ, հակառակ իրաւակից Յոյն և Լատին Պատրիարքութեանց և անոնց պաշտպան հոր պետութեանց յայտնի և անյայտ դատերուն, և այդ անխոստովանելի սրբապրօծութիւններուն համար վատնուած միլիոններուն:

«Ես Մուհամմէտ, որդի Ապտալլաի, մարգարէ և առաքեալ Աստուծոյ, Արքայաւոր Պատրիարքին և երաւազէմ ու Դամասկոս ու Արաքիս միւս քաղաքները գտնուող Հայոց եպիսկոպոսներուն և վարդապետներուն և իրենց հպատակ ժողովուրդներուն, այսինքն՝ Եթովպացիներուն, Ղպտիներուն ու Ասորիներուն շնորհեցի բոլոր իրենց վաճառքը, եկեղեցիները, դպրոցները, կալ-

ւածներն ու արտերը: Ես, Աստուծոյ առաքեալ, վկայութեամբն Աստուծոյ, ինչպէս նաեւ մօտս եղող բոլոր այր և կին մարդոց խղճին վկայութեամբ, խոստացայ և սուի նյութաւոր գտնուող եկեղեցիները, Ս. Յարութեան Տաճարը և Ս. Յակոբ (Մար Եագայ) կոչուած մեծ եկեղեցին, որ Ս. Քաղաքի (էլ Գուսս) հարաւաւորմին դիմացն է և Սիւն վանքին հով, սուի նաեւ Զիքեհի վանքը (Տէր-էլ-Զէյթուն) և Քրիստոսի բանտին վանքը (Հապս-էլ-Մէսիհ), Բեթզեհէմի եկեղեցին, և Ս. Յովհաննէսի ու Սամարիայի (Նապուս) մատուռները, և Ս. Յարութեան Տաճարի ետեւի աղօթարաններն ու ամբողջ Գողգոթան...»:

Վկաներու կարգին կը յիշուի Օմար իպթիմալ (յետապային Օմար իպթիմալ): (Զէքիէտոսին, «Նորուսաղէմի Յաղթութիւնը», էջ՝ 342):

Հոս Յոյն Պատրիարքարանին և անոր սրբավայրերուն անյիշատակ ըլլալը կը նկատենք խիստ ուշադրաւ, և Տնօրինական զլխաւոր սրբավայրերուն Հայոց շնորհմամբ կը գտնենք յատկանշական, մանաւանդ երբ նշենք որ Արեւելքի մէջ «շնորհները» կը պնդին, յաճախ արտասովոր գիններով, և տերււ չի շարժիր առանց նուէրի:

Մուհամմէտի մահէն վերջ, տիրապետութեան կռիւ ծայր կու տայ իրաւաւորներուն ծոցէն ներս: Երաւազէմի Հայոց Արքայաւոր Պատրիարքը շփախմբով մը կրկին կը դիմէ իշխանաւորներու մեծաւորին՝ Ալիին և անկէ կը ստանայ Մուհամմէտի երաւարտակ-հաւատարմագիրի ոգիին հաւատարմութեան արտեպագիրը՝ հայկական սեփականութիւններն ու իրաւունքները ճշդօր: Այս վտնարաւորքը կը մնայ Ս. Յակոբայ գանձատան մէջ, ինչպէս կը հաւատէ մեր պատմագիրը՝ Տիգրան Մալաւանեանց, իր «Պատմութիւն երաւազէմը» անուն երկատար մեծածաւալ երկասիրութեան մէջ (Տ. Ս. էջ՝ 270):

ՎԱՀՐԱՄ ԿԵՕԲՃԵԱՆ

(Շար. 1)

ԳՐԱԽՕՍԱԿԱՆ

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹՅՈՒՆ (Հետքեր էջեր, կեանքագրություններ, Գործեր, Բառարան, Մատենագիտություն)։ Միմոմ Միմոման, մեկնաստեղծություններ Երևանի 783 էջ, Տպ. Սեւան, Պեյքուր:

Մեծածառալ գիրք մը ահա առաջին, որով լաւագոյնս կը բացուի Հայ արտասահմանի գրական տարին: Մեծածառալ և մեծարժէք նոյն աստեղ, իր բազմաթիւ կողմերով:

Մեր վտարանդի կեանքի ներկայ պայմաններուն մէջ, երբ ինքզինք ծածկող յուսալէիչ յոռետեսութիւն մը բոյն է սկսած դնել շատ-շատերու մէջ, այս բազմաշխատ ձեռնարկը կու գայ նորոգող և թարմ շունչ մը բերել մեզի: Իւրաքանչիւր գրական ճիգ կամ երեսոյթ, նման մեր կեանքի այլ երեսներուն մէջ երեւան եկող գործերու, Հիմնապէս արդիւնք է զգացումս պահանջի մը: Հետեւաբար, «Արեւելահայ Գրականութիւնը» (Է. Նաեւ պատրաստութեան մէջ եղող «Հին Հայ Գրականութիւն» «Արեւմտահայ Գրականութիւն», «Յորհրդահայ Գրականութիւն» և «Գաղթահայ Գրականութիւն» հատորները) պահանջի մը գոհացում տալ կը ձգնի, ա՛յդ նպատակով ճամբայ ելած է:

Ու այս իրողութիւնը շատ բան կրնայ ըսել Սփիւռքի մէջ ապրող Հայութեան՝ դիրքի ու գրականութեան առնչութեամբ ունեցած կապին ու սիրոյն մասին: Որովհետեւ, ընթերցող բաւական լայն հասարակութիւն մը նկատի առնուած է այս հսկայ ձեռնարկի պատրաստութեան մէջ, հասարակութիւն մը՝ որուն բացակայութեան պարագային ոչինչ պիտի արժէր պրպտումի մաշեցնող ճիւղը, դառնալով ժայռին նետած խորունկ գոգնոց մը ոսկելոյս ցորեն:

Բայց Արեւելահայ Գրականութեան 1850-1920 տարիներուն ընդհանուր և ամբողջական պատկերը տալ ձգտող այս ձեռնարկին նպատակն ու դայն զսպանակող ոգին ամենէն լաւ կերպով իսկ կարելի է գտնել նկատի առնուած առաջին հեղինակին՝ Մեսրոպ Թադեւոսեանի «Թուղթ Երեւանցիներին» կտորին մէջ, որով կը բացուի նաեւ

հատորը: Հոն, գիմելով Երեւանցիներուն և դպրոցի մը հասարակական լուսաւորութիւն տարածելու առաջարկը ներկայացնելէ ետք, ան կը գրէ ամենէն պարզ բայց միաժամանակ հատու և կրօնականացած ոճով. — «Այս իմ լաւ Քաղաքացիք, ա՛խ, հոգիս հարայա՛ կանչում, հին խմորն թողէք, նոր Ազգի լուսաւորութեան և պայծառութեան հետեւեցէ՛ք: ...Ո՛ր է մեր վեհ հոգին, ո՛ր է մեր ազնիւ փառքն, ո՛ր է մեր աշխարհի ծանօթացած անունն, կորեա՞ն արդեօք. ո՛չ: Աստուծոյ յատուկ ողորմութիւնն բացալ է մեզ վրայ իմ ազնիւ Քաղաքացիք. մի՛ առէք թէ ջանք անենք, փող ժողովենք, լաւ ապրինք. մոխի՛ր է մեր փողն, փո՛ւչ է մեր կեանքն, անտո՛ր է մեր յոյսն, եթէ չենք ջանալք որ մեր ազգի երեսայիցն են լուսաւորութեան գունդն բանալ, որ վաղն է միւս օրն կարողանան մարդի միջուկն մարդ երեւել»:

Ու քիչ մը վարը՝

«...Եւ թէ կարենայ մեր աշխարհն մին անգամ իւր որդիք և զտերքն հսպէս կատարելութեամբ ծաղկած տեսնել, չդիտեմ ո՛ր մին Փռանդի աշխարհիցն պակաս կը մնայ, թէ լուսաւորութեամբ, թէ արուեստով, թէ ազնուութեամբ և թէ երջանկութեամբ. և ո՛չ թէ միեինք: Ահա էս ա իմ ցանկութիւնս իմ քաղցր Աշխարհէս համար»:

Եւ ամբողջ այս հատորը, մեր ժողովուրդի գրականութեան ամենէն կարեւոր ճիւղերէն մէկուն՝ Արեւելահայկականին լաւագոյն ներկայացուցիչներն ու անոնց երկերէն հատուածներ պարունակող, զեղեցիկ և ներդաշնակ փառաբանանք մըն է մեր ցեղի ամենէն ինքնաշարժ արժանիքներուն և խորունկ առաքինութիւններուն: Իսկ Թադեւոսեանի մը վաղըր դէպի Լոյս՝ ամենէն փառաւոր յատկանիշներէն մին է եղած հայու էութեան: Թադեւոսեանի այս ցեղեցիկ կտորը, իր պարզութեամբ մէջ, և թերեւս ատո՛ր իսկ համար, կը պահէ իր իրաւութիւնն ու այժմէականութիւնը, մանաւանդ իր արծարծած հարցերով:

Ան քաղաքիւր ունի 1850-ական թուականներու մեր խեղճուկրակ հայութիւնը բաղդաւորութեան զննելու «Փռանդ»ին հետ և

կարենալ յայտարարելու՝ թէ, նպատակաւոր պայմաններու տակ և ուսման կենսաւորող ճառագայթներով՝ այս ժողովուրդը կրնայ բարձրանալ մինչև մակարդակը ա՛յն եւրոպացիներուն՝ որոնք ահաւոր չտեսութեամբ մը սովորութիւնն ունէին իրենց քաղաքակրթութեան ենթադրական բարիքներն ու հարստութիւնները պարտցնել մեր ժամկենդաւ աշխարհն առջեւ: Ու այս ներքին ապստոխութիւնը, ներքին այս հաւատքը դէպի մեր ցեղային կարողութիւններն ու աղետակախուժութիւն՝ ամենէն աւելի հիմա՛ անհրաժեշտ են մեզի, օտար կամարներու տակ ապաստանած և օսկայն հետզհետէ մեր ինքնութիւնը անորոշութեան և աննպատակութեան մշտնջերուն մէջ կորսնցնելու գտաւարտուած հայերուս հոծաբ: Որովհետեւ, հասած ենք տեղ մը՝ ուրկէ չնչնք մարտնիր մեր քաղաքակրթութեան բարձրութիւնն ու վարդապետ մակարդակը բաղդատութեան դնելու . . . թուրքին հետ, այսինքն՝ քաղաքակրթութեան բոլորովին ահաւանկ պայմաններէ մը հետ, երբ մեր իրաւունքն արդար տեղը հոն, վերջ, եւրոպացիներու և իրապէս քաղաքակիրթ աշխարհը պարզեցնելու կողքին պիտի ըլլար:

***

Հատուրը, որ 785 ծաւալուն էջերէ բաղկացած է, ընդհանուր և ամբողջական պատկերացումը կը յաջողի տալ Արեւելահայ Գրականութեան, հակառակ որ հեղինակները երբեմն անհամեմատ են: Օրինակ, Եւստակիոս Կուրգիլեանէն արատաւորուած են քաղնչորս քերթականներ, մինչ նման հատորի մը մէջ և Իսահակեաններու կամ Տէրեաններու կողքին՝ վերի թիւին կէսն իսկ աւելիով պիտի ըլլար ներկայացնելու համար միջակ և համեմատ կարողութիւններու տէր բանաստեղծուհի մը:

Մեր դրականութեան տիտանները հոն են, ներկայացած են իրենց բաւազոյն ստեղծագործութիւններով. աքանկելի Արմինանը՝ իր «Վէրք Հայաստանի»-ով, Սուրբուհեանը՝ իր համարներէ կիստոներով, յայտնաբերուած ինքիստի մեր ամբողջ դպրութեան մէջ նմանը չունեցող «Վարդանի Երազ»-ով, Ա-

հարոնեանը՝ դիւղական կենցաղի անշնչելի իր պատկերներով, հսկայ Թումանեանը՝ Հայոց Վիշտը՝ երկող իր տառապալից տոգորով, և Իսահակեանը, Տէրեանը և քաղաքիւր ուրիշ այնքան սիրելի անուններ:

Հետաքրքրական է նկատել որ Ա. Ահարոնեանէն ծրարատալուած են առաւելաբար դիւղական կեանքը և հայ դիւղացիին մտահոգութիւններն ու առօրեան ներկայացող չէր իր «Վիշտը»-ի արտը», «Արագիլներ»-ը, «Այլ», «Գրեթէ անտես առնելով յեղափոխական-աղաքայնական իր ընդարձակ դրականութիւնը: Եւ արեւմտապաշտօնաւոր մենէն ճիշդ մտեցումն էր զոր կրնար ունեցած ըլլալ հատուրը կազմողը, որովհետեւ ինչ որ մնալուն և դիւղարեւոյնական արժէք է Ահարոնեանի մօտ՝ կը գտնուի հայ ճիւղի զորքը՝ ստեղծագործութեան, ինչպէս նաեւ աղաքայնական չէր ընդունալ մէջ: Ինչ տարբարութիւն, ինչ դասաւորում, երբ Ահարոնեան հանչուած էր առաւելաբար որպէս աղաքայնական երգիչ, որ մերկաբան կը թեւածէր արեւմտեան մեր հորիզոնին վերին: Մինչ, այդ օրերէն հազիւ կէս դար անցած, ան մեղի կը ներկայանայ որ դէպի ապագան կը քայլ հայ դիւղական կեանքի իր խռովիչ պատկերներով. նպատարութիւններ՝ որոնք Ահարոնեանի հարեւորներին ու աղաքայնութիւնը առնէն համեմատ այլ արեւմտեան իր տողերով կը բաղադրուեն:

Եւ սակայն Ահարոնեանի ամբողջ դրականութիւնը մտնաւոր ժամանակէ մը և առնաւորաբար իր պայմաններու արտացոլումն է, և եթէ մենք, սիրողականաբար, օտեմարմնի կեանքի (մեր հասկացած «աղաքայնութեան») մը մէջ մտցնենք նախընթացին այս մեծ երախտաւորին վաստակը, այն ասեմ թերեւս պէտք ըլլան արեւմտական միջոցներ՝ անոր ամբողջական գործերը բարձր տպագրականով հրատարակելու և ապաւորով երախտագրական ճշգրտութեամբ մը վճարելու համար:

***

Հատուրին մեծազոյն անակնկալը սակայն կը կազմեն Արեւելահայ Գրագիրները, որոնք, տառ հոգի ընդամենը, գրեթէ անծա-

նօթ են մեզի, արեւմտահայերուս Այգ տասը՝ Արշակ Ազապեան, Ազարիա Աղեւ- Կան, Յարութիւն Ճուղուբեան, Արշակ Շահնազարեան, Նիկողայոս Մամիկոնեան, Յովհաննէս Մալխասեան, Սանգալ, Մելիք- Շահնազարեանց, Անուշաւան Արտփեան և Զաւարեան (Վահան Տէրեանի երէց եղ- բայրը), անուրանալի նպաստ մը կը բերեն մեր դրականութեան: Ընդհանրապէս քա- ճանաներու զաւակներ և ասպարէզով՝ ու- սուցիչներ, իրենցը կողմնակի զբաղում մը եղած է յայտնապէս, բանահասցութեան նման բան մը, թիչ մը տաղանդով և ահա- դին սիրտով ռաբի կանգնող:

Ընդհանրապէս հում նիւթեր են մեզի հասածները, և, դժբախտաբար, չեն կրնար բաղդատուիլ Արեւմտահայ մեր գիւղագիր- ներու լրիվբուն հետ՝ որոնք, գրեթէ թիչ բացառութեամբ, արուեստով յաջեցած գե- ղեցիկ քանդակներ են, հայ բնագաւառի ա- ոսրեան հարադատութեամբ ընթերցողին փոխանցող: Արեւելահայ գիւղագիրներուն մօտ՝ կարծէք միտում մը եղած ըլլայ Արե- վելահայաստանի հայ գիւղացիին կեանքը տալու լուսանկարչական դործիքի մը անդ- զայ հարադատութեամբ, չափազանցուած իրապաշտութեամբ մը, եթէ կ'ուզէք, որ տոկայն այսօր իսկ կը պահէ իր թարմ շունչը և մեզի կը բերէ բոլոր այն բարեբեր, աւանդութիւններն ու սովորութիւնները (ինչպէս նաեւ կեանքի ամենէն դառն պայ- մանները), որոնք հետզհետէ հայ կեանքէն սրբուելու և անհետ կորստուելու վրայ են և կամ արդէն ի սպառ չբացած:

Կարգալով կենսագրութիւնները այս գիւղագիրներուն (որովհետեւ Ս. Միմոնեան մեծ հմտութեամբ և տքնալան պրպտումնե- րով իւրաքանչիւր հեղինակի կենսագրու- թիւնը պատրաստած և փոքր ուսումնասի- բութեամբ մըն ալ ճոխացնելով՝ գեղեցիկ տպագրարու ունեցած է հրատարակելու հա- տորիկ մէջ), կարելի չէ բազմաթիւութիւն մը չընել Արեւելահայ և Արեւմտահայ գրողնե- րուն միջեւ: Մինչ վերջինները ապրեր, ու ստեղծագործէր էին թրջական խտագոյն մոլեռանդութեան մը և եսթազանի շուքին տակ, անդին՝ Արեւելահայերը, համեմա- տաբար աւելի տանելի մթնոլորտի մը մէջ՝ այլապէս թշուառ կեանք մը ունեցեր էին,

որպէս ուսուցիչ կամ ժողատրական շարու- նակ հայցողի, խնդրողի վիճակին մէջ ըլ- լալով, առանց կարենալ գտնելու անհրա- ժեշտ աշակցութիւնը, հասկացողութիւնն ու նիւթական միջոցները, ի վերջոյ յան- գելու համար Արեւմտահայերու ալ երջա- նի՛կ բախտին՝ կտոր մը սոխ ու հացով մա- ճանալու ճակատագրին:

Եւ այս իրողութիւնը աւելի քան սիրելի ու արժէքաւոր կը դարձնէ Արեւելահայ Գրականութիւնը, որ ամենամեծ նպաստ մը բերած է Հայ Գրականութեան և որուն սպասաւորները, ըլլան անոնք Արտփեան, Պոռչեան կամ Թումանեան, ամբողջ հայու- թեան փառքերն են, ինչպէս նոյնն են Պա- րոնեան, Զօհրապ կամ Վարուժան:

Հետեւաբար, «Արեւելահայ Գրականու- թիւն»ը աւելի՛ քան ողջունելի հրատարա- կութիւն մըն է, օգտաւործելի հաւասարա- պէս թէ՛ հայ երկրորդական վարժարան- ներու աշակերտներէն, թէ՛ հայ գրականու- թիւնը ուսումնասիրողներէն և թէ՛ պարզ ընթերցողին: Ընթերցողին աշխատանքը մե- ծապէս կը դիւրանայ անով՝ որ հատորին վերաւորութեան աւելցուած է բառարան մը, ուր կը բացատրուին Արեւելահայ բա- րաոճի և գիւղական բազմաթիւ բառեր, ու- րոնք այլապէս անհասկնալի պիտի մնացած ըլլային: Իսկ պրականութիւն ուսումնասի- րողը «Մատենագիտութիւն» բաժնին մէջ պիտի գտնէ Արեւելահայ իւրաքանչիւր հե- ղինակի կեանքին և դործին վերաբերող ցարդ հրատարակուած գիրքերու կամ թեք- թերու մէջ երեւցած ուսումնասիրութիւն- ներու ցուցակը. բան մը՝ որ անդհանաւորելի արժէք կը ներկայացնէ վստահաբար:

Անհատնում պրպտումի և մասնագէտ- ներու խմբային աշխատանքի արդիւնք հան- դիսանալիք այս հսկայ գործը կատարած է Ս. Միմոնեան առանձինն, և, անկախ տպագրական ջանքի մը թերիներէ, լիովին յաջողած է իր նպատակին մէջ:

«Արեւելահայ Գրականութիւն»ը լաւա- գոյն երաշխիքն է հրատարակելի հատոր- ներուն բարձր արժէքին ու կարեւորու- թեան:

ԱՐԱՅ ԳԱԼԱՑՃԵԱՆ

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ

ԵՒ

Կ Ա Թ Ո Ղ Ի Կ Ո Ս

ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

Ք. 1112

18 Դեկտեմբեր 1964

Ս. ԷՋՄԻԱՆԻՆ

Ամենապատիւ

Տ. Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեանին,
Սրբազան Պատրիարքին Հայոց Երուսաղէմի,

Ս. Երուսաղէմ.

Մեր Տիրոջ և Փրկչի Սուրբ Ծննդեան աւետիսով վերստին կը բացուին լուսէ դռները երկնքին, բաշխելու համար մեր յուսացեալ հոգիներուն երազի պէս ամուշ երգը հրեշտակներուն՝

«Յերկիր խաղաղութիւն, ի մարդիկ հաճութիւն»:

Արարիչը մեր և Պարգեւատում բարեաց, տիեզերքի ներդաշնակութեան օրէնքն է որ կ'առաքէ աշխարհ, մարդկութեան համայն, իբրեւ գերագոյն բարոյական պատգամ, ցոյց տալով մարդոց և ազգերուն բոլոր նամբան փրկութեան, նամբան երջանկութեան:

Սիրոյ և խաղաղութեան պատգամը Աստուծոյ, կը հնչէ այսօր մանաւանդ տիրապէս հզոր ու հրաշքի պէս պայծառ, որպէսզի այլեւ ոչ մէկ կայէն չի կարողանայ սպանել իր եղբայրը Արեւ:

Փառք ի բարձունս Աստուծոյ:

Փառք խաղաղութեան իշխանին:

Եւ «երանի խաղաղարարաց, զի մոռա որդիք Աստուծոյ կոչեցին»:

Ս. Ծննդեան աւետիսով կը շնորհաւորենք և կ'ողջունենք Ձերդ Ամենապատուաւորները և Մայր Աթոռ Ս. Էջմիածինէն կը յղենք Մեր Հայրապետական օրհնութիւնը Ձեր զինուորեալ միաբանութեան և համայն Մեր հաւատացեալ զուակներուն, բարի մաղթանքներով որ Նոր Տարին ըլլայ խաղաղութեան տարի, արդարութեան տարի և եղբայրութեան տարի եկեղեցեաց և ժողովրդոց համար:

Քրիստոս ծնաւ և յայտնեցաւ:

ՎԱԶԳԻՆ Ա.

ԾԱՅՐԱԳՈՅՆ ՊԱՏՐԻԱՐԲ ԵՒ ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ
ԱՄԵՆԱՅՆ ՀԱՅՈՑ

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍԱՐԱՆ
ՄԵԾԻՆՏԱՆԻ ԿԻՆԻԿԻՈՑ
ԱՆԹԻԽԱՍ — ԼԻԲԱՆՆ

Թիւ 897/64

Ամբիլիսա, 20 Դեկտեմբեր 1964

Ամենապատիւ Տէր Եղիշէ Արքեպիսկոպոս Տէրտէրեան
Բարեխնամ Պատրիարք Հայոց Ս. Նրուսաղէմի

Ամեն. և Սիրելի Սրբազան Եղբայր ի Քրիստոս,

Նոր Տարւում և Ս. Ծննդեան բարեբաւոյնի Տօներում առթիւ Ձերդ
Ամենապատուութեան կը ներկայացնեմք Մեր սրտալից շնորհաւորութիւն-
ներն ու զերմագին բարեմաղաքութիւնները:

Կը մաղթեմք ի բոլոր սրտէ, որ Աստուած հարցն մերոց, Ձեզի պար-
գելէ քաջառողջ և երջանկալից երկար կեանք՝ լի յաջողութեամբ և բարօ-
րութեամբ:

Ջերմեանդն կ'աղօթեմք որ 1965-ը ըլլայ արդարութեան տարի մը
Հայ ժողովուրդին համար:

Թող հազադութեան իշխանը, Տէր Յիսուս Քրիստոս, խաղաղութիւն
շնորհէ համայն մարդկութեան, և անշարժ ու անասան պահէ ու պահպանէ
Հայոց Ս. Եկեղեցին, մեր Նախնայնական Ս. Աթոռները և ազնուական
Հայ ժողովուրդը ի խնամա մարդասիրութեան խրոյ:

Մնամ եղբայրական սիրոյ զերմ ազդունի:

Աղօթակից

ԽՈՐԷՆ Ա.

ԿԱԹՈՂԻԿՈՍ ՄԵԾԻՆՏԱՆԻ ԿԻՆԻԿԻՈՑ

Դեկտեմբեր 21, 1964

Ամենապատիւ Տ. Եղիշէ Ս. Արքեպիսկոպոս
Պատրիարք Հայոց Նրուսաղէմի
Նրուսաղէմ, Յարդանման

Սրբազան Հայր,

Հանցեցէք ընդունիլ Հ. Բ. Ը. Միութեան կեդր. վարչական ժողովի և
մեր շնորհաւորութիւններն ու լուսազոյն մաղթանքները Ամանորի, Ս. Ծննդ-
եան և Աստուածայայտնութեան տօններում առթիւ: Կը շնորհաւորեմք նաեւ
Ս. Յակոբեանց Պատ. Միաբանութեան անդամները մաղթելով բոլորին եր-
կար ու երջանիկ օրեր:

Շնորհիւ սփիւռքի բարեպաշտ Հայութեան լիաբաւում մասնակցու-
թեան, վստահ ենք Ս. Յարութեան Տաճարի նորագութեան հսկայ ձեռնարկը
յառաջ կը տարուի և յաջողութեամբ ի գլուխ կը հանուի՝ ի փառս Աստուծոյ
և ի պատիւ Նրուսաղէմի Հայոց պատրիարքութեան:

Մեր Սրբավայրերը անձամբ տեսնելէն ետք աւելի լաւ կ'ըմբռնեմք այն
կենսական դերը զորս կատարել կոչուած է Նրուսաղէմի Հայոց վաճառ ու
Միաբանութիւնը: Կը հայցեմք Աստուծով որ օգնական լինի Ձերդ Սրբազ-
նութեան և Միաբանութեան անդամներուն քաջաբար պահպանելու Նրու-
սաղէմի ազգային ու կրօնական քանկագին ժառանգութիւնը:

Մտաշելով ի համբոյր Ձերդ Սրբազնութեան Այոյն՝

Մնամ խորիմ յարգամօք,

Ա. Մանուկեան

Նախագահ

1964-ի Յունուարին դէպի Սուրբ Երկիր կատարած իր այցելութեան առաջին տարեդարձին առիթով, Ն. Ս. Պօղոս Զ. Պապ հետեւեալ հեռագիրը յղած է Պատրիարք Ս. Հօր.—

5 Յունուար 1965, Վատիկան

Ն. Ամենապատուութիւն
Եզիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Սուրբ Երկիր մեր կատարած ուխտագնացութեան տարեդարձը կը վերակենդանացնէ մեր յիշողութեան մէջ Նախախնամութեան շնորհիւ Զերդ Ամենապատուութեան հետ ունեցած մեր երջանիկ հանդիպումին յիշատակը: Այս առթիւ կ'օգտուիմք սուրբ տարիէն՝ նորոգելու մեր քերականն ուխտը:

ՊՕՂՈՍ Զ.

Նոյն առիթով, Պապական Նուիրակ Մօնա. Լ. Զանիէի Ն. Ամենապատուութեան յանձնեց Ն. Ս. Պապին կողմէ՝ Նըւիրուած ականակութեամբ լանջախաչ մը, հետեւեալ նամակով.—

4 Յունուար 1965, Երուսաղէմ.

Ն. Ամենապատուութիւն
Եզիշէ Արքեպս. Տէրտէրեան,
Հայ Առաքելաւոր Պատրիարք,
Երուսաղէմ.

Նորին Ամենապատուութիւն,

Հանդիմանում եմ հաղորդելու Զերդ Ամենապատուութեան, թէ Ն. Սրբութիւն Պօղոս Զ. Պապը, դէպի Սուրբ Երկիր կատարած իր քերականն ուխտագնացութեան ամառնալի յիշատակներուն և Զերդ Ամենապատուութեան հետ 4 Յունուար 1964-ին իր ունեցած հանդիպումին առիթով, ինծի պարտականութիւն յանձնած է իր կողմէ Զեզի յանձնել լանջախաչ մը:

Մեծապէս երջանիկ եմ Զերդ Ամենապատուութեան փոխանցելու եղբայրական սիրոյ և Զեր յարգելի անձին մկատմամբ Ս. Հօր տածած համակրանքին այս նոր վկայութիւնը:

Կատարելով այս հանելի պարտականութիւնը, կ'ազօթեմ առ «Մայր Եկեղեցոյ» Կոյը՝ որ Քրիստոսի ողորմութիւնը միշտ փարատէ ամէն տեսակի ստուեր, շարունակել կարենալու համար այն խօսակցութիւնը՝ որ այնքան յայտնի էր քարի կամեցողութեան տէր մարդերու:

Այս բարեպատեհ առիթով, անգամ մը եւս Զերդ Ամենապատուութեան կը ներկայացնեմ ամենէն անկեղծ գգնումներ և քերք սէր ի Քրիստոս:

ԼԻՆՕ ԶԱՆԻՆԻ

, ՊԱՊԱԿԱՆ ՆՈՒԻՐԱԿ

Հ Ե Ռ Ա Գ Ի Ր Ն Ե Ր

Եւրոպական Մեծնդի առիթով, Ն. Աճեհ. Գատրիարք Սրբազան Հօր կողմէ յղուած շնորհաւորականներու ի պատասխան, յոտցուած են հետեւեալ հեռագրերը:—

Բրիտանի Ս. Մեծնդեան տոներուն առիթով, Գատրիարք Ս. Հայրը ստացած է հետեւեալ շնորհաւորական հեռագրերը:—

18 Յունուար 1965, Ամման

31 Դեկտ. 1964, Վատիկան

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Ձերմօրէն զգացուած ենք աւրր այս եղանակի Ձեր անտաղիքին: Կը յայտնենք մեր անկեղծ երախտագիտութիւնը Ձերդ Ամենապատուութեան և կ'աղօթենք որ Աստուած լիովին օրհնէ և պահէ Ձեզ և Ձեր ժողովուրդը խաղաղութեան և քրիստոնէական սիրոյ մօր տարուան ընթացքին:

ՊՕՂՈՍ Զ.

29 Դեկտ. 1964, Լիզպան

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Մեծապէս զգացուած եմ Ձերդ Ամենապատուութեան բարեմաղթութիւններուն համար, որոնք ի բոլոր սրտէ կը փոխադարձեն:

ԱՋԵՐԵՏՕ ԲԵՐՏԻԿԱՍՕ

29 Դեկտ. 1964, Լիզպան.

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Խորապէս շնորհակալ եմք Ձերդ Ամենապատուութեան բարեմաղթութիւններուն և օրհնութիւններուն համար: Թող մեր տարին Ձեզի պարգիւն ամենայն երջանկութիւն:

ԵՍԱՅԵԱՆ-ՌՈՊԷՐ ԿԻԻԼՊԵՆԿԵԱՆ

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Հանդիմանում եմ Ս. Մեծնդեան տոներուն առթիւ Ձերդ Ամենապատուութեան յայտնելու անկեղծ բարեմաղթութիւններն ու լաւագոյն շնորհաւորութիւններն, աղօթելով որ Ձեր օրերը ըլլան երջանկութեամբ յորդուն և արդիւնաւոր:

ՊԱՀՃԱԹ ԹԱԼՀՈՒՆԻ
ՎԱՐՁԱՊԵՏ

6 Յունուար 1965, Ամման

Ն. Ամենապատուութիւն
Եղիշէ Արքեպս. Տէրութեան,
Պատրիարք Հայ Երուսաղէմի.

Խաղաղութեան և սիրոյ մարգարէին՝ Բրիտանի ծննդեան առթիւ, Ձերդ Ամենապատուութեան կը մերկայացնեմ լաւագոյն մաղթանքներն ու շնորհաւորութիւններն, աղօթելով առ Աստուած Ձեր առողջութեան համար, և խնդրելով որ Տէրը մեր հայրենիքն ու ժողովուրդը արժանացնէ երջանկութեան և բարօր կեանքի՝ Բրիտանի Մեծնդալայրին Պաշտպան Ն. Վեհափառութիւն Հիսէյն Թագաւորի հովանիին տակ:

ՀԱՊԵՍ ՄԱՃԱԼԻ
ԲԱՆԱԿԻ ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՀՐԱՄԱՆԱՏԱՐ

խորհրդածութիւններէ ալ շնորհաւորական արտայայտութիւններէ ետք, ըստ սովորութեան բաշխեց բոլորին մէկական նախնիք:

● Կիր. 17 Յուն.— Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամարան էր Անթիլիասի միտրանիւնէն Հողշ. Տ. Նիկիւի Վրդ. Բաշաշան:

● Բշ. 18 Յուն.— Հրապալոյց Ս. Մննդեան: Առաւօտեան ժամը 9:45-ին, Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. ի զիտաւորութեամբ, Միաբանութիւնը ինքնաշարժներու թափօրով մեկնեցաւ Բնթղեւնէ: Ժամբու ընթացքին զիտաւորական պատիւներու արժանանալէ ալ պատուատիրուելէ ետք, ժամը 11-ին պատկանելի առ թափօրը Հասա Բնթղեւնէ, և Ս. Մննդեան հրապարակին վրայ դիմաւորուեցաւ Բնթղեւնէի Տնայէն և Գլխորդներէն, որոնք Հեղորուր Մենշ չարականի երկչողութեամբ աստիճանիցէն Միաբանութիւնը Հայոց վանք, ուր զիտաւորութեան եկողները պատուատիրուեցան:

— Կէտրէ ետք ժամը 2:30-ին, Լուսարարապետ Սրբազանին զիտաւորութեամբ, Միաբանութիւնը «Հրապալոյցով մուտք գործեց Ս. Մննդեան Տաճար: Ս. Ալբի ուխտէն ետք, Տաճարի մեր բաժնին մէջ կատարուեցաւ ձգտալոյցի արարողութիւնը: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Ս. Ալբին մէջ: Ժամարան էր Հողշ. Տ. Վանակ Արք. Թափուեան: Ապա պաշտուեցաւ Ս. Մննդեան նախագահի, որմէ ետք Միաբանութիւնը չարականի երկչողութեամբ բարձրացաւ Ս. Մննդեան Հայափնէրը:

— Գիշերուան ժամը 10-ին Միաբանութիւնը արթուն էր արդէն Տաճարի գանդերու գուռթ ու խորհրդաւոր զոյգանջէն, ու կէս ժամ ետք ընթացք կ'առնէր գիշերային ժամերգութիւնը Տաճարի մեր բաժնին մէջ:

● Գշ. 19 Յուն.— ՏՕՆ ՄՆՆԻՆԵԱՆ ԵՒ ԱՍՏՈՒՆԱՏԱՏՆՈՒԹԵԱՆ ՏԵԱՆԻ: Կէս զիշերին, Վփառք ի Բարձրաձեռնէն անմիապէս առաջ, լուցեալ ժամերգով, Միաբանութիւնը իջաւ Ս. Ալբը, ուրկէ, ժայռափութիւն միջոցաւ, իր պատմութեան ճանապարհը առաւ ի սփիւտա ախորհրէ ցրուած զուակները Հայ ժողովուրդին: Այդ միջոցին, Լուսարարապետ Սրբազանը սուտա Մննդեան իր պապաձան ու ունեւորը, որ կ'երեւի Սիմոն ներկայ թիւին մէջ: Գիշերային այս պատմութեան ներկայ զուակեցան և մասնակցեան նրուաղէքի Վեմ. Կառավարիչը, Բնթղեւնէի Գայմաղամը, նրուաղէքի և Բնթղեւնէի Ուստիկանապետները, Հիւպատոսական Մարմինն ներկայացուցիչներ և այլ բարձրաստիճան անձնաւորներ: Սրբազանը, որոնք ժամերգութեան աւարտին շնորհաւորեցին Լուսարարապետ Սրբազանը և զուանակն սքսով մեկնեցան: Ապա Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Տաճարի Հայկական բաժնին մէջ, Ժամարան էր Անթիլիասէն Հիւրաբար Ս. Աթոռ մանան Հողշ. Տ. Նիկիւի Արք. Թափաւեան: Անկէ ետք կատարուեցաւ «Ջրօրհնէքի արարողութիւնը» ապաւորիչ Հանդիսաւորութեամբ և նախագահութեամբ Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. ի, որ ապա Հանդիսաւորապէս մատուց վերջին Ս. Գառարազը Ս. Ալբին մէջ: Արարողութեանց աւարտին, Միաբանութիւնը «Ջրօրհնէքի

Սկիզբի երկչողութեամբ բարձրացաւ Ս. Մննդեան Հայափնէր, անկնկով սխալաբար զուալէն:

— Նախանշէն և կարճ դադարէ մը ետք, Միաբանութիւնը նոյն Հանդիսաւորութեամբ վերադարձաւ նրուաղէքի և Հեղորուր Մենշ չարականի երկչով բարձրացաւ Գառարազարանի դաշինքը, ուր Գերշ. Լուսարարապետ Սրբազան Ս. Մննդեան աւանդով օրհնեց ու արժակէց ամենքը:

— Իսկ յերուսաղէմ, Ճրապալոյցի արարողութիւնը պաշտուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Գերեզմանի տառնին մէջ: Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ Ս. Գերեզմանին վրայ: Ժամարան էր Հողշ. Տ. Արշակ Արք. Նաչատուրեան: Ապա Գերշ. Տ. Սուրբն Արքեպ. Նախագահեց Ս. Մննդեան Նախատանկին: Արարողութիւնները փակուեցան Տաճարի մեր Տնաշարանին մէջ, Մննդեան Աւետարանի ընթերցումով:

— Ս. Մննդեան առաւօտ, Ս. Յակոբեանց Մայր Տաճարին մէջ յետ ժամերգութեան մատուցուեցաւ Հանդիսաւոր Ս. Գառարազը: Ժամարան էր, ըստ սովորութեան, Հողշ. Տ. Արշակ Արք. Նաչատուրեան, որ զարդեց օրուան առնին լուրջ, ՎՄԻԱ նոր արքայ ի Բնթղեւնէ քաղաքին չարականին բառերը ունենալով իրեն ընտանի: Ապա Գերշ. Տ. Սուրբն Արքեպ. Քէմանեան նախագահեց «Ջրօրհնէքի» արարողութեան:

Ի բացակայութեան Ժամանակաւոր տաներու, թէ՛ երէկ և թէ՛ այսօր երկչողութիւնները կատարուեցան տեղացի ազգայիններու կողմէ:

— Նախատանկին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Նորայր եպ.:

● Դշ. 20 Յուն.— Յիշատակ մննելոց: Մայր Տաճարի Աւագ Սկիզբին վրայ Ս. Գառարազը մատուց, ըստ սովորութեան, Ս. Աթոռայ Աւագ Թարգմանը՝ Հողշ. Տ. Գիւրգ Վրդ. Նապարեան:

● Կիր. 24 Յուն.— Ս. Գառարազը մատուցուեցաւ ի Ս. Յարութիւն, Ս. Լուսարարիչ եկեղեցւոյ Ս. Յովհ. Կարապետի սեղանին վրայ: Ժամարան էր Հողշ. Տ. Վալէ Արք. Իգնատիոսեան:

● Բշ. 25 Յուն.— Առանձնակցութեան նախատանկին ի Ս. Յակոբ Նախագահեց Գերշ. Տ. Սուրբն Արքեպ.:

● Գշ. 26 Յուն.— ՏՕՆ Ամուսնականութեան Տնան: Առաւօտեան ժամը 8:45-ին, Գերշ. Տ. Սուրբն Արքեպ. Քէմանեանի զիտաւորութեամբ, Միաբան Հայրիկ «Հրապալոյցով մուտք գործեցին Ս. Յարութիւն Տաճար, ուր Գերշ. Հանդիսաւոր Սրբազանը մատուց օրուան Հանդիսաւոր Ս. Գառարազը Գրիստոսի Ս. Գերեզմանին վրայ: Վանք վերադարձին, Հայոց Թաղի մուտքէն, Միաբանութիւնը զէլոյ ի լուսնայ չարականի երկչով յառաջացաւ դէպի Մայրափնէք ու բարձրացաւ Գառարազարան, ուր Լուսարարապետ Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. ի նախագահութեամբ կատարուեցաւ «Տնորհնէքի» արարողութիւն: Օրհնուեցան Ս. Աթոռայ բարձրեցը և երգուեցան Ս. Մննդեան և Միգրութեան չարականներ, իբրեւ փակումը Մննդեան ութօրեայ Հանդիսութեանց: Նոյն արարողութիւնը, Տնորհնէքի

Հոր զլիաւորութեամբ, կրկնուեցաւ ժառանգին, փոփոխին, սեղանադասն և խոհանոցին մէջ, ուր օրհնուեցաւ նաեւ օրուան յառաձգ եկեղեցիի աւանդական ճաշը:

● Դժ. 27 Յուն.— Նախատեսուեցին ի Ս. Յակոբ նախադասեց լուսարարապետ Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօս:

● Ծշ. 28 Յուն.— Տօն Եմնդեմն Սրբոյն Յովհաննու Կարապետին: Ս. Գառարազը ժառուցուեցաւ Մայր Տաճարի Աւագ Սեղանի աշխարհովը դոնուող Ս. Կարապետի խորանին վրայ: Ժամաբարն էր Արթ. Յ. Կարապետ ԳՆԵ: Անդրէասեան:

● Կիդ. 31 Յուն.— Ս. Գառարազը ժառուցուեցաւ ի Ս. Յակոբ: Ժամաբարն էր Հոգւ: Տ. Սամէլ Արք. Աղոյեան: Գարդղե Գեղը: Տ. Նորայր Եպօ., բնարան ունենալով Աճմիտ, յայտ գիշերի զոգիդ ի քնն ի բաց պահանջեցին (Ղուկ. ԺԲ. 20) Աւետարանական ազգաբարութիւնը: Ըսու թէ որքան երկանկարք պիտի ըլլար կենեքը եթէ ամեն ոք իրեն ուղղուած նկատի Բրիտանոսի աս յիշուածը: Յայտնեց թէ այդ է վախճանը բոլոր անոնց՝ որոնք լուի իրենց ինչքերուն վրայ դրան ի իրենց յոյսը: Բայց ան որ իր կենեքի ըմբոսցին լուսնայած է դանձ իրիկ անձամբութեան ճամբը, պատճառ ճշտուի մահն ուսկալու: Գարդղե և Ս. Գառարազին մաս ճշմարտափոխեցան Յորդանանի Ռատիկայանէ:

ՊԱՇՏՈՆԱԿԱՆՔ

● Ուր. 1 Յուն.— Նոր Տարւոյ առիթ, Ճրտասեան Ընդհ. Հիւպատոսին կողմէ Ամպատատը պակզակի մէջ տրուած ընդունելութեան ներկայ դասուեցան լուսարարապետ Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօ., Աւագ Թաղաման Հոգւ: Տ. Գեղազ Վրք. և Գարուող Տիար Կարպիկ Հինգիւն:

● Կիդ. 3 Յուն.— Ամեն. Գառարազ Ս. Հայրը, ընկերակցութեամբ Հոգւ: Տ. Եանէ Վրք. և վերադարձու Պէրյուսէն, ուր մեկնած էր շարաթ ճշմարտը:

— Նոյն օրը, Հոգւ: Տ. Կիւրղ Վրք. Գարիկեան մեկնեցաւ Եգիպտոս: Հոգւ: Հայրը վերադարձաւ 15 Յունուարին:

● Գլ. 5 Յուն.— Գապական Նուրիակ Մօն. Զատինէ այցելեց Գառարաբարան, Գառարաբ Ս. Հօր յանձնելու ն. Սրբութիւն Չոլոտ Բ. Գապէն ն. Ամենպատուութեան Նուրիակն ընկալաւ ճշմարտը:

● Ուր. 8 Յուն.— Օրբոտազ Եկեղեցւոյ Ս. Եմնդեան տօնին առիթով, կէսօրէ առաջ, Ամեն. Գառարաբ Ս. Հօր զլիաւորութեամբ ամրող Միաբանութիւն խորհրդարանին զնայ Յունաց Ս. Գառարաբին: Ապօ, լուսարարապետ Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօ., ընկերակցութեամբ Հոգեշնորհ Հայրերուն, յոյն առիթով այցելեց Գառար, Ասորւոց և Հապէշաց Գեղը: Եպիսկոպոսներուն:

● Դժ. 18 Յուն.— Ամբիրիեան Զոր Ընդհ. Հիւպատոս Գր. Ուլիւրը, օգնականին՝ Գր. Կրիթիքին հետ, իր առաջին այցելութիւնը տուաւ Ամեն. Գառարաբ Ս. Հօր:

● Եր. 18 Յուն.— Երաւ տօնին առիթով, Հոգւ: Տ. Գեղազ Վրք. և Տիար Կարպիկ Հինգիւն ներկայ եղան լուսարարաններու տարեկան վարձարանի հողամասին վրայ կատարուած ծառի տնկման համարութեանց:

— Հաբու. Ամբիրիայի Կաթ. Գառարաբի փոխնորդ և Ս. Աթոռոյ Միաբան Հոգւ: Տ. Երաւութիւն Մ. Վրք. Մուշեան Պէրյուսէն ժամանեց Ս. Աթոռ, և Ս. Եմնդեղ մեր մէջ անցնելէ ետք, 21 Յունուար, Հինգարթի օրը մեկնեցաւ իր պաշտօնականին՝ Պուշնոս Այրէ:

— Նոյն օրը, Ս. Եմնդեան տօնին առիթով Ամբիրիայէն յորս վարդապետ Հայրը ժամանեցին Ս. Աթոռ:

● Բշ. 18 Յուն.— Առաւտեան ժամը Դէն սկսեալ, Ս. Եմնդեան տօնին առիթով, Իսրայէլի գաւազան բաղադրեցին 282 հայեր սահմանը անցնելով ժամանեցին Ս. Գաղաթ, և արարողութեանց ներկայ ըլլալէ և Սրբապարտեան մէջ իրենց ուխտեղ կատարելէ ետք յալըրը օրը երկնայան վերադարձան Իսրայէլ:

— Կէսօրին, Ամեն. Գառարաբ Ս. Հայրը, հետն ունենալով Դիւանապետ Հոգւ: Տ. Եանէ Վրք. Աճմեանը, օրային զնով մեկնեցաւ Եթովպիա, մասնակցելու Աստիւր-Ապշպարի մէջ դուստրուող Արեւելեան Միաբանի Եկեղեցիներու Համագողովին:

● Դժ. 20 Յուն.— Ս. Եմնդեան տօնին առիթով, կէսօրէ առաջ ժամը 9-12, Գառարաբարան խորհրդարան այցի եկան յալըրաբար՝ Յունաց Միաբանութիւնը, Գեղը: Տ. Սթեֆանոս Եպօ. և զլիաւորութեամբ, Լատինաց Ամեն. Ս. Գառարաբը, Յրանչիկեանց Գեղը: Կիւրղաբ, Լաւոյ, Ասորւոց և Յորդանաբնիկներու Եպիսկոպոսները, և Հապէշաց Եպօ. փոխնորդը՝ իրենց Միաբանութեան անդամներով, Անկիւրան Արքեպօ. և Արար-Անկիւրան Եպօ.: Հայ-Կաթիլիկներու և Մարոնիթ Հայ-Մայիքի մեծաները, լուսարարաններու և Արար-Լուսարաններու Երեմեները, Դոմիլիկեան Հայրեր և Անկիւրան և Սէնտապան Արարի լիւսարարանները: Գառարան զնեքէն՝ Վան. Գառարաբը, Գաղաթապետը՝ իր փոխնորդով, Կրանական Գործոց Գաղաթաբը, Բնչիկէն նաեւ զլիաւորանք և կառավարական այլ բարձրաստիճան պաշտօնատարներ: Բայցին ալ ընդունուեցան Գառարաբարանի մեծ դահլիճին մէջ, լուսարարապետ և Գառար. Փոխնորդ Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօ. և բովանդակ Միաբանութեան կողմէ:

● Բշ. 25 Յուն.— Սեմ Բրիտանիոյ Նախկին Վարչապետ Արք. Ռիւսսըն ԶԵՐԷԼԻ մահուան առիթով, լուսարարապետ Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօ. և Տիար Կարպիկ Հինգիւն Անգլիական Հիւպատոսարան երթալով, ստորադրեցին ցաւակցութեան մասնաւոր տոմարին մէջ և իրենց վշտակցութիւնները յայտնեցին Վան. Հիւպատոսին:

● Դժ. 27 Յուն.— Ասորւոց Մարապարի Կաթարիկոս Մար Գառիլիոս Խոփէն Երուսաղէմ այցելութեան առիթով, Գեղը: Տ. Հայրիկ Արքեպօ. և Տիար Կ. Հինգիւն օգնականաց դասին զիմաւորութեան:

Յուզպէի դրան առջեւ, օտար յարանաւանութեանց ներկայացուցիչներու շարքին, Ս. Հիւրը դիմաւորելու եկած էին Նաեւ Հոգչ. Տ. Գիւրգի Վրդ. Գարիկեան, Հոգչ. Տ. Գէորգ Վրդ. Նապարեան և Արթ. Տ. Կարապետ Բհնյ. Անդրէասեան: Այդ Թափօրը մեկնեցաւ: Ասորոց Վոնք, ուր եկեղեցւոյ մէջ կուտորում գումարանկան կարճ արարողութենէ մը ետք, ներկաները պատուատիրուեցան եպիսկոպոսարանին մէջ:

● Ուր. 29 Յուն.— Կէսօրէ կաթ ժամը 5-ին, Մալապարի Ասորոց Կաթողիկոսը, իրեն հետ ժամած եպիսկոպոսներու և Ս. Քաղաքի Ասորոց կաթ. Լուիսո Պուլսո ձեւիճի ընկերակցութեամբ, այցելութիւն տուաւ Պատրիարքարանին, և ընդունուեցաւ Լուսարարական Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. Ի և Միտրանիութեան կողմէ: Այդ «Հաշտարան»ի երգչադուլութեամբ առաջնորդուեցաւ Մայր Տաճար, ուր Ս. Գլխադրի ժամարան և եկեղեցւոյ դասին մէջ ձերբադիր աղօթելէ ետք, Լուսարարական Սրբազանը Ս. Յակոբեանց Տաճարի ժառին հակիրճ բացատրութիւններ տուաւ Մեծպատիւ Հիւրին:

● Շր. 30 Յուն.— Գահաժողովի Ի. Իսկան Աղաւաղի Յոնեկան Գ. Թարեղարմին առիթով, Պատրիարքարանէն շնորհաւորական հեռագիր մը յղուեցաւ Ամմանի Արքեպիսք:

● Կիր. 31 Յուն.— Առաւօտուն, Մալապարի Ասորոց Կաթողիկոսը այցելեց Ս. Յարութեան Տաճար: Դիմաւորուեցաւ Լուսարարական Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ. Ի և մեր Միտրանիութեան կողմէ, և իրենց ըստինքն մէջ հանդիսուոր Ս. Պատարազ ժառանգանէլէ կաթ պատուատիրուեցաւ Տաճարի մեր Տեղաբարանին մէջ և նոյն օրը երկոյնեան մեկնեցաւ Ս. Քաղաքէն:

— Կէսօրէ կաթ ժամը 4-ին, Անկիւրաններու «Սէլնթ ձօր» եկեղեցւոյ մէջ, Սըր Ուիսթըն Զըրշիլի հուզան ի հանդիսաւ կատարուած պաշտամունքին ներկայ եղան Լուսարարական Գերշ. Տ. Հայրիկ Արքեպ., ընկերակցութեամբ Արթ. Տ. Կարապետ Բհնյ. Անդրէասեան և Տիար Կարպիս Հիւրեկեանի: Լուսարարական Սրբազանը զգեստաւորուած՝ հանգըստեան աղօթք մը կարդաց մեծ հանդուցեալի հուզան:

ՄՇԱԿՈՒԹԱՅԻՆ ԵՐԵԿՈՑ

Ժառանգաւորաց Վարժարանի և Ընծա-յարանի սաները համալոյսով դիմաւորեցին լսարանական հաւաքոյթներու վերսկսումը Հեմարանէն ներս:

Առաջինը, յատկացուած հայ մեծատաղանդ վիպասան Բաֆֆիի, տեղի ունեցաւ Շաբաթ, 13 Փետրուար 1965, երեկոյեան ժամը 7-ին, Լսարանին մէջ:

Գլխական երեկոյթը բացաւ Դաստիարակ Պրն. Յ. Պունիգանեան, որ, ի միջի այլոց, բաւ թէ մշակութային հաւաքոյթները պիտի ծառայէին սաներու կարողութիւններն ու ձիրքերը երեսն յերես, զարգացնելու և օգտագործելու:

Ժառանգաւորաց Վարժարանի Դ. դասարանի սան Յովհաննէս Ազնեան կարդաց «Սամուէլ»ի վերջին գլուխէն հատուած մը, իսկ Բ. և Գ. դասարաններու սաներ Սարգիս Բրինձեան և Վարդան Տատուրեան զուգորդեցին «Հասոյի երգը»:

Այդ Բաֆֆիի կեանքին ու գործին մասին բանաստեղծ Ընծայարանի Հայ Դրակա-նութեան ուսուցիչ Արայ Գալայեան, որ շեշտեց մեծ գործի վերջումն ազդեցութիւնը 1890-ական թուականներու հայ հասարակութեան վրայ: Ըսելէ ետք թէ Բաֆֆիի երկերը արժանանցեալին՝ նոյնքան ալ այժմ կը պատկերին իրենց հետաքրքրականութիւնն ու արժէքը, կոչ ըրաւ սաներուն՝ աւելի՛ մեծ սիրով ու խանդավառութեամբ կարդալ զանոնք ու հարագտաւ մնալ անոր իտեղանքներուն:

Բարեշ. Յովհաննէս Սարկաւաց Այվազեան կարդաց «Խնթ»-էն վերջումն «Վարդանի» երգը, ապա Փոյս-Տեսուչ Հոգչ. Տ. Տաթև Արդ. Դարիպեան կատարեց փակումը հաւաքոյթին, շեշտելէ ետք կարեւորութիւնը նման լսարանական երեկոյններու:

Գիշերային «Հրեշտակ Զուարթում» աղօթքէն ետք, սաներ առիթը ունեցան դիտելու Բաֆֆիի ցարդ հրատարակուած գործերէն նմուշներ, որոնց մէջ մասն մեծ վիպասանին կենդանութեան հրատարակուած վէպերէն օրինակներ:

Զ Ե Կ Ո Յ Յ

ԳԱՆՈՒՍՏ ԿԻԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶԵՌՆԱՐԿՆԵՐ

Գալուստ Կիլպենկեան Հիմնարկութեան Վարչական Խորհուրդը 1964 տարուան ընթացքին հետեւեալ յատկացումներն ու տնտեսական ծախսերը կատարած է հայկական մեծահարկներու:

1.— Պարմ Համուտի դարմանատմ, Լիբանան. \$ 1,800

Պուրէ Համուտ Բաղատաւին մէջ 1923-ին հիմնուած և ներկայիս Պէյրութի Սէն փոլէֆ Համալսարանին կողմէ մասնակարարուող այս դարմանատմ շուրս սենեակներուն մէջ լիռուցիչներու և զովացուցիչ կազմաններու ղեկավարման համար:

2.— Ամարատ Յզուրքեան հայ կաթնագինի ֆաբրիկա վարժարանին, Պաղատ. \$ 28,000

Վարժարանին մանկապարտէզի և նախակրթարանի շէնքերուն յաւելումնական քաժիններու կառուցման համար:

3.— Կիլիկեան Ռաիսկոյրաբանին, Հալէպ. \$ 10,000

Վեց նոր դասարաններու և լուսարաններու կառուցման, խաղաղայրի նորոգութեան և դասարաններու կահուածան համար:

4.— Զեռագրաց Մատենադարաններուն՝ Երեւան, Անթիլիաս, Երուսաղէմ, Պալմա, Վենետիկ և Վիեննա. \$ 45,000

Վերոյիշեալ կեդրոններու մեծազրաց մատենադարաններուն մանրանկարող գործիչներու աճողշական կազմաններ հայթայթելու համար յատկացում վարչ:

5.— Յառաջացեալ տարիքով հայ մտաւորականներու հանգստեան Տունի մը կառուցման, Մոմմարէմսի, Ֆրանսա. \$ 45,000

Միացեալ Ազգերու Գաղթականաց Փարիզի դրամանակին հետ համագործակցութեամբ Մոմմարէմսի մէջ կառուցանելու համար նոր շէնք մը՝ ուր պիտի կարենան պատասխանիլ յառաջացեալ տարիքով 25 հայ մասնորակներ: Միացեալ Ազգերու Գաղթականաց դրամանակը պիտի տրամադրէ 45,000 տուրք, իսկ Փարիզի Հայ Աղքատութեամբ Ընկերութենէ՝ որ միեւնոյն ժամանակ պիտի ստանան յանձնակատարի պատասխանատուութիւնը, պիտի մասնակցի մեծահարկին մասնաւորապէս 32,000 տուրքի դուժարով:

6.— Հրատարակչական. \$ 40,000

Ներկայ դուժարը կ'աւելնայ նախկին նոյն նպատակին համար յատկացում վարչին վրայ՝ կարելի դարձնելու համար ազազայ ծրագրերներու իրագործումը:

7.— Միլիթարեան վարժարանին, Հալէպ. \$ 65,000

Յատկայումս՝ վարժարանի նոր շէնքի մը կառուցման համար: Հոգն գլ շինութեան փոխին մէջ մասը պիտի հայթայթէ Միլիթարեան Միտրանութիւնը՝ որուն կը պատկանի վարժարանը:

8.— Օգնութիւն համալսարանին, Անթիլիա. \$ 308,000

308,000 տուրքի (Տ 110,000) ուրի յատկացումը կատարուած է Օգնութիւն Համալսարանին մէջ Հայագիտական Ամպիոն մը կառուցելու նպատակաւ:

9.— Սուրբ Փրկիչ Ազգային Հիւանդանոցին, Պալմա. \$ 12,000

Յաւելուածական յատկացում Հիւանդանոցին վերաբուժական գործողութեանց յատուկ գործիչներու ամբողջացման ու արդիականացման համար:

10.— Երիտասարդութիւն և Շարժում Հայկական Ընկերակցութեամբ, Մարտի 11. \$ 10,200

Յօժ. մէջ՝ վերոյիշեալ կազմակերպութեան ունեցած երիտասարդական ամառնային զբօժարին մէջ կարգ մը անհրաժեշտ շինութիւններու համար:

11.— Գարէն Եփփէ Ճեմարանին, Հալէպ. \$ 8,000

Յաւելուածական յատկացում՝ Գարէն Եփփէ Ճեմարանին կից Նոր շէնքի մը կառուցման առիթով, որուն համար Հիմնարկութիւնը արդէն արամագրած է 33,000 տուրք:

12.— Հայկական վարժարաններու ուսուցիչներու համար կազմակերպուած ամառնային դասընթացք Սեւաի մէջ, Ֆրանսա. \$ 10,000

Հիմնարկութեան կողմէ որչա՛ն յատկացումը կատարուած է հոգալու համար ծախսերը 20 Հայ ուսուցիչներու՝ որոնք 1964-ի ամառը Սեւաի մէջ մասնակցեցան Սեւաի Մանկավարժական Գիտութեանց Միջազգային կիցրոնին հետ համագործակցաբար կազմակերպուած դասընթացքներուն:

13.— Հայկական դպրիվանքներու. \$ 50,000

Նոյն նպատակին համար 1960-ին արամագրուած գումարը ոպտած ըլլալով, ներկայ յատկացումը կ'ըլլայ յառաջիկայ չորս տարիներու ընթացքին, առանց յարանուանական խորութեան 8 Հայ դպրիվանքերու մէջ Աստուածաբանական ուսման հետեւող որոշ թիւով ուսանողներու կրթական ծախսերը հոգալու համար:

14.— Մեհերմէթ-Յեմա երկրորդական վարժարանին, Պոլիս. \$ 25,000

Վարժարանի նոր շէնքի մը կառուցման՝ և ներկայ շէնքին վրայ կատարուելիք կարգ մը անհրաժեշտ բարեփոխութեանց համար: Այս առթիւ նախատեսուած 48,000 տուրքի ընդհանուր ծախսին 23,000 տուրքը պիտի հոգայ վարժարանին հոգարարութիւնը:

15.— Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքարանին. \$ 10,000

Երուսաղէմի Հայոց Պատրիարքութեան եղած է այս յատկացումը տարի մը եւս օժանդակելու համար Հայ դպրթականներուն՝ որոնք ապաստան գտած են Սրբոց Յակոբեանց վանքէն ներս:

16.— Սուրբ Գրիգոր վարժարանին, Պոսթըմ, Միացեալ Նահանգներ. \$ 5,000

Պոսթըմի վերայիշեալ Միթթարեան վարժարան — զբօժարին ի նպաստ կատարուած է որչա՛ն յատկացումը՝ նորակառուց Ակիմեան շէնքին մէջ գտնուող Մատենադարանին համար գրեթէ զնկու նպատակով:

17.— Ամառնային զբոժարներու կազմակերպիչ մարմիններուն, Յամաստամ. \$ 30,000

Յոնաստամի մէջ Հայ մանուկներու և պատանիներու յատուկ ամառնային զբօժարներու կազմակերպման և անհրաժեշտ պէտքերը պահանջ գնման համար:

18.— Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին, Ամթիլիսա. \$ 10,000

Անթիլիսոսի գաղթականներին և Կաթողիկոսարանի Պիկֆայայի ամառանոցին մէջ անհրաժեշտ նորոգութիւններու համար:

19.— Ս. Աթուռն Աւտարանական Ենիգեցւոյ Մշակութային Ընկերակցութեամբ, Ֆրանսա. \$ 10,500

Սոյն յատկացումը եղած է վերայիշեալ ընկերակցութեան որպէսզի կարելի ըլլայ դարձնալ մը կառուցումը՝ իրենց ամառնային զբօժարին կից:

20.— Համագլխային Թատերախումբին, Պուրն Համուտ, Լիբանան. \$ 10,000

Համագլխային Միութեան Պուրն Համուտի Թատերասրահին կահաւորման համար:

21.— Սփիւռքի Խոյնական վարժարաններուն. \$ 250,000

Հիմնարկութեան ներկայ յատկացումը կատարուած է 1965/66 և 1966/67 դպրոցական տարեւընտնեռուն եւս շարունակելու համար նախորդ տարիներուն գործադրուած ծրագիրը՝ որուն համաձայն Հիմնարկութիւնը կը հոգայ հայկական վարժարաններու մէջ ուսանող որոշ թիւով չքաւոր աշակերտներու կրթութեան համար:

22.— Թեհրանի Հայոց Թեմական Խորհուրդին. \$ 6,000

- Յատկացում՝ ի նպատակ հայերեն լեզուի զուտագիրքերու շարքի մը հրատարակութեան:
- 23.— Կիլիկիոյ Կաթողիկոսարանին, Անթիլիաս. § 10,000
Կաթողիկոսարանի ժառանգաբանին նորոգութեան ու սարքաւորման համար:
- 24.— Թարգմանչաց-Սվանեամ Միացեալ վարժարանին, Պաղտատ. § 8,400
Սոյն վարժարանին կէք՝ Գալուստ Կիւլպէնկեան դարձմաստան համար գնուելիք ճէջք
բէշի կազմածի մը և այլ անհրաժեշտ զորքիքներու ամբողջացման համար կատարուած յա-
ւելումական յատկացում:
- 25.— Ելմիտմի Կաթողիկոսարանին, Ելմիտմի. § 50,000
Ելմիտմի կաթողիկոսարանին ի նպատակ ուրի յատկացումը եղած է հայագիտական
հրատարակութիւններու ժառանգոր ծրագրի մը իրագործման համար:
- 26.— Մշտնջոյ Ամուամ Մասնաշարանին, Երևան. § 15,000
Արտասահմանէն ժառանգիտական գիրքերու և հրատարակութիւններու հայթայթման
համար:
- 27.— Հայաստանի Գիտութիւններու Ակադեմիային, Երևան. § 15,000
Արտասահմանէն գիտական հրատարակութիւններու հայթայթման համար:
- 28.— Պատմական Յուշարձաններու Պահպանման Հայկական Ընկերութեամ, Երևան. § 20,000
Հիմնարկութեան ուրի յատկացումը պիտի որոճագրուի Հայաստանի մէջ պատմական
կոթողի մը վերանորոգութեան:
- 29.— Համալսարանական կրթաքառշակներ. § 250,000
Համալսարանական կրթաթուղկներու համար յաւելումական նոր այս յատկացումը
կատարուած է որպէսզի կարելի ըլլայ զոհացում տալ 1965/66 տարեշրջանին ներկայացող
արժանաւորագոյն թէկնածուներուն:
- 30.— Լիբանանի Խայկական Ժողովրդական պարախումբին. § 7,750
Պարախումբի անդամներուն տարազներուն, յարդարանքին և բեմական զանազան ա-
ւարկաներու հայթայթման համար:
- 31.— Զմամաի վանքին, Լիբանան. § 11,250
Վանքին մեղագիրները, թղթածրարներն ու հեռութիւնները պարունակող նորակառոյց
շէնքին կառուութեան համար:

ԱՄՓՈՓՈՒՄ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ ՅԱՐԻ ԿՆՏԱՐՈՒԱԾ ՅԱՏԿԱՅՈՒՄՆԵՐՈՒ

Գումար՝ միջև 31 Դեկտեմբեր 1963 կատարուած յատկացումներու	§ 5,642,509
Գումար՝ 1 Յունուար 1964-էն միջև 31 Դեկտեմբեր 1964 կատարուած յատկացումներու	§ 1,476,909
Ընդհանուր գումար Հիմնարկութեան կողմէ միջև 31 Դեկտեմբեր 1964 կատարուած յատկացումներու	§ 7,119,409

ԳԱՂՈՒՍՏ ԿԻՒԼՊԵՆԿԵԱՆ ՀԻՄՆԱՐԿՈՒԹԻՒՆ

Լիզպն, 31 Դեկտեմբեր 1964.

«ՍԻՈՆ»-ի ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ՈՒ ԿԻՆԼՊԵՆԿԱՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆԸ
ԵՆՈՐՀԱԿԱՆՈՒԹԵԱՄԲ ՍՏԱՅԱԾ ԵՆ ՀԵՏԵԻՑԱԼ ՀՐԱՏԱՐԱԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

- ✓ ARMENIAN MANUSCRIPTS IN THE FREER GALLERY OF ART (With 108 Plates) — Sirarpie Der Nersessian. Smithsonian Institution, Freer Gallery of Art, Oriental Studies No. 6. Presented by the Freer Gallery of Art. Washington, 1963, pp. 145.
- ✓ INTRODUCTION A LA LITTÉRATURE ARMÉNIENNE CHRETIENNE — Mgr. Karékine Sarkissian. Présenté par l'auteur. Paris, Le Mond Non Chrétien, 1964, pp. 59.
- ✓ THE MEMOIRS OF NAIM BAY (The Genocide of the Armenians by the Turks) — Aram Andonian. Documentary Series, Volume I. Reprinted 1964, with a new preface by The Armenian Historical Research Association. Printed in Great Britain, pp. 83.
- ARMENIA (An Abridged Historic Outline of Its Church and People) — Part I — «A Brief History of the Armenian Church». Part II — «A Brief Outline of Armenian History». Published and presented by the Diocese of the Armenian Church of North America. New York, 1964, pp. 64.
- LA QUESTIONE ARMENA NELLA POLITICA DELLE GRANDI POTENZE — Francesco Sidari. Presented by the author. Padova, 1962, pp. 322.
- ARSHILLE GORKY (The Man, The Time, The Idea) — Harold Rosenberg. Presented by the author. New York, 1962, pp. 144.
- POEME BIBLIQUE DE HOVHANNES CHIRAZ — Traduit par Lucie Malkhassian. Présenté par J. A. F., Paris, 1964, pp. 15.
- OF POLITICIANS AND DIPLOMATS — Edited by P. K. Thomajan. Presented by the author. Roselle, N. J.
- ARMENIAN-AMERICAN COOK BOOK — Rose Baboian. Presented by the author. Boston, printed by H. H. Toumayan. 1964, pp. 292 plus Index.
- INNER BLOOMING — Rev. Torkom Saraydarian. Presented by the author. Los Angeles, 1964, pp. 16.
- RAW-EATING (A General Survey) — Aterhov (Arshavir Ter Hovhannesian). Presented by the author. Teheran, 1963, pp. 53.
- PSYCHOLOGY OF THE CHILD IN THE CLASSROOM — Don C. Charles. Presented by the author. New York, 1964, pp. 86.
- WORLD BANK AND IDA — International Development Association. Washington, U. S. A., pp. 91.
- EIGHTH ANNUAL REPORT 1963-1964 — International Finance Corporation. Washington, U. S. A., pp. 56.
- PRIVATE DEVELOPMENT FINANCE COMPANIES — A study prepared by the staff of International Finance Corporation, Washington, D. C., 1964, pp. 15. Presented by the International Bank.
- ~ ANDRÉ DZIERZYNSKI — Upper Grosvenor Galleries, 1964.
- The League of Red Cross Societies present the following:
- a) RELIEF TO ALGERIAN REFUGEES — pp. 38.
  - b) ANNUAL REPORT — 1962, pp. 44.
  - c) ANNUAL REPORT — 1963, pp. 56.
  - d) HENRY DUNANT AND THE RED CROSS — A Bibliography. Pp. 18.
- NACIONAL FINANCIERA, S. A. Informe Annual Correspondiente a 1962. Mexico, D. F., 1963, pp. 271.

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹԻՒՆ

Ն. Վ. Հիւսէյն Թագաւորի կողմէ Պատրիարք Ս. Հօր շնորհում շքանշանի հրովարտակին պատմէմք	Էջ 2
Թարգմանութիւն Ն. Վ. Թագաւորի հրովարտակին Հազարդագրութիւն	8
Ամենապատիւ Պատրիարք Ս. Հօր Ենեղեան Պատ- գամը Բեքդէսի Սուրբ Այբէն	4
ԽՄԲԱԳՐԱԿԱՆ	5
«Հիւսիսային Կողմ Աշխարհի» Աննալընթաց նուիրատուութիւն մը. Հ. Բ. Ը. Մ. Ի Նախագահ Տիար Ա. Մանուկեան կը կառուցանէ Ժառնգ. և Բնծայարանի մօր շէնքը	7.
Բարերար Տիար Թարութիւն Թաղառնան կը կառու- ցանէ Ամանի Եկեղեցին	8
Եղուարդ Մարտիկեան, Բարերար Ս. Յակոբեանց Թանգարանին	12
Տեղեկագիր Ս. Գարուբեան Տաճարի Հանգանակու- թեան Հիւսիսային Ամերիկայի քսմէն մերս	14
Առժամանակ Տեղեկագիր Ս. Գարուբեան Տաճարի Հանգանակութեան Ամերիկայի քսմէն մերս Կողմ Ամերիկայի մերս սիրեցեալ Ժողովուրդին Յատուկ բարերարներու ձօնաւած յիշատակարաններ Առնեագրութիւն Ս. Գարուբեան Տաճարի Նորագու- թեան Կեդրոնական Յանձնախումբի Նիստին	16
Ս. ԳՐԱԿԱՆ	18
Ռաբակաւոր «Formgeschichte» Մէթոք ԲԱՆԱՍՏԵՂԻՆԱՆ	23
Մեր վաճառքը ՊԱՏՄԱԿԱՆ	26
Հայ Երուսաղէմը Դարերու Մէջէն	28
ԳՐԱՆՈՍԱԿԱՆ	30
«Արեւիկայի Գրականութիւն» Միմոն Միմոնեան Շնորհաւորական Նամակ Ամենայն Հայոց Հայրապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. վազգէն Ա. Վեհափառէն Շնորհաւորական Նամակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայ- րապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորէն Ա. Վեհափառէն Շնորհաւորական Նամակ Հ. Բ. Ը. Միւրեան Նա- խագահ Տիար Ալեքս Մանուկեանէն Ն. Սրբութիւն Պօղոս Զ. Պապի Շնորհաւորական Հե- ռագիրը և Պապական Նուիրակի Նամակը՝ Լան- գայայի Ընծայման Առիթով Շնորհաւորական Հեռագիրներ Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	34
Ներսէս վրդ. ԲԱՊՈՒՃԵԱՆ	38
ՌԱԿԱՆ ԳԱՎՀԱՆՆԵՍԵԱՆ	42
ՎԱՀՐԱՄ ԿԵՕՓՃԵԱՆ	44
ԱՐԱՅ ԳԱՎՀԱՆՆԱՆ	48
Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. վազգէն Ա. Վեհափառէն	51
Շնորհաւորական Նամակ Մեծի Տանն Կիլիկիոյ Հայ- րապետ Ն. Ս. Օ. Տ. Տ. Խորէն Ա. Վեհափառէն Շնորհաւորական Նամակ Հ. Բ. Ը. Միւրեան Նա- խագահ Տիար Ալեքս Մանուկեանէն Ն. Սրբութիւն Պօղոս Զ. Պապի Շնորհաւորական Հե- ռագիրը և Պապական Նուիրակի Նամակը՝ Լան- գայայի Ընծայման Առիթով Շնորհաւորական Հեռագիրներ Ս. ՅԱԿՈԲԻ ՆԵՐՍԷՆ	52
Նիկեոքեական-Բեմական	53
Պաշտօնական	54
Մշակութային Երեկոյ Ձեկոյց Գալուստ Կիլիկիոյն Հիմնարկութեան Յանկ Խմբագրութեան և Գ. Կիլիկիոյն Մատենա- դարանին Նուիրում Գիրքերու Յանկ 1965-ի «Սիրոյ» Նուիրատուներու Բովանդակութիւն	55
	56
	57
	58
	59
	62
	63
	64

«ՍԻՆՈՆ» Վերաբերեալ աւմէ քաղաքացիական և առաջին կատարել հետեւեալ հասցէին.—

MR. ARK KALAYDJIAN, REDACTION OF "SINON",
P. O. BOX 4001, JERUSALEM - JORDAN.

«ՍԻՆՈՆ» տարեկան քաղաքացիական և Ամերիկայի համար՝ 5 Զոլար
քաղաք այլ երկիրներու համար՝ 1 Սքերին

نصدها - بطريفة الأرمن الأرثوذكس المدير والمحرر المسؤول - صاحب النياقة رئيس الاساقفة باكرتون أبراميان
تطبع في مطبعة دير الأرمن - القدس
نمار - فبراير ١٩٦٥
المعد ١ - ٢